

**TURUN
YLIOPISTO**

”Kysymys on keskustan olemassaolosta”

Keskustan aatteellinen identiteetti puolueen periaateohjelmissa 2000-luvulla

Valtio-opin
pro gradu -tutkielma

Laatija(t):
Arttu Laaksonen

13.4.2026
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Valtio-oppi

Tekijä(t): Arttu Laaksonen

Otsikko: ”Kysymys on keskustan olemassaolosta”. Keskustan aatteellinen identiteetti puolueen periaateohjelmissa 2000-luvulla

Ohjaaja(t): professori Maija Setälä

Sivumäärä: 86 + 4 sivua

Päivämäärä: 13.4.2026

Tämän tutkielman tarkoituksena on arvioida väitettä Suomen Keskusta identiteettinä puolueena tarkastelemalla puolueen 2000-luvun periaateohjelmien ilmentämää aatteellista identiteettiä. Tarkoituksena on selvittää, minkälaista puolueideologiaa keskustan periaateohjelmat rakentavat ja miten se on kehittynyt 2000-luvulla. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, onko keskustalla tunnistettava aatteellinen identiteetti.

Tutkielman aineistona on keskustan vuoden 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmat, joita on analysoitu Manifesto Project -tutkimusprojektin kehittämän poliittisten ohjelmadokumenttien kvantitatiivisella sisällönerittelymenetelmällä. Periaateohjelmien puolueideologiaa on analysoitu sisällönerittelyn seitsemän pääalueen kautta ja aatteellista identiteettiä puoluejärjestelmää selittävien ideologisten ristiriitautottuvuuksien kautta hyödyntäen sisällönerittelyn tuloksia puolueideologiasta ja kirjallisuuskatsausta keskustan aatetraditiosta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä on ideologiatutkimuksen teoretikko Michael Freedenin (2013; 2019) ideologian morfologia ja ideologian morfologinen analyysi.

Tutkielman perusteella keskustan puolueideologia muotoutuu periaateohjelmissa kahdesta keskeisestä ulottuvuudesta eli vihreyden ja tasa-arvon sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksista. Lisäksi tunnistettavina piirteinä eli ydintä rinnastavina teemoina ovat kansalaisvastuullisuuden ja kansanvaltaisuuden ulottuvuudet.

Tutkielman perusteella keskustan periaateohjelmien ilmentämä puolueideologia on kehittynyt vain jonkin verran 2000-luvulla. Ydin ja rinnakkaiset teemat ovat pysyneet muuttumattomina 2000-luvun ajan. Muutokset ovat tapahtuneet reunalla, jossa ajan ideologian painotukset, kuten vuoden 2006 periaateohjelmassa kansainvälisyys ja vuoden 2018 periaateohjelmassa hyvinvointivaltion laajentaminen, ovat tuoneet puolueideologiaa käytännönpolitiikan rajapintaan.

Tutkielman perusteella keskustan aatteellinen identiteetti puolestaan rakentuu periaateohjelmissa ydinteemojen ekologiset arvot eli vihreyden sekä jossain määrin syrjäseutujen ja markkinamyönteisyyden ulottuvuuksien kautta. Näitä täydentäviä rinnakkais- ja perifeerisiä teemoja ovat puolestaan konservatiiviset arvot, tavallisen kansan edustaminen ja kansainvälisyys. Niin vihreä ulottuvuus kuin hajauttaminen kumpuavat keskustalaisuuden historiallisista suomalaisista, regionaalista ja maaseutuhenkisistä juurista, mitä on sävyttänyt niin demokraattinen perusvire kuin sosiaalireformistinen uudistusmielisyys (Kääriäinen 2002, 46–52).

Tutkielma osoittaa, että keskusta ei ole identiteettitön, mutta sen aatteellinen identiteetti on muuttunut yleiseksi ja jossain määrin tuntemattomaksi. Koska aatteellinen identiteetti on puolueelle olemassaolon ja puoluekannatuksen perusta, siksi Kääriäisen (2003, 4) sanoin ”kysymys on keskustan olemassaolosta”.

Avainsanat: Suomen Keskusta, aatteellinen identiteetti, puolueideologia, periaateohjelma, politiikka

Sisällysluettelo

1	Tutkielman lähtökohdat	5
1.1	Tutkimuksen tarkoitus	5
1.2	Tutkimuksen tausta	6
1.2.1	Aikaisempi tutkimus	6
1.2.2	Tutkimusasetelma	7
1.2.3	Tutkimuksen tavoitteet	8
1.3	Tutkimuksen rakenne	8
1.4	Suhde tutkimuskohteeseen	9
2	Puolueen aatteellinen identiteetti	11
2.1	Puolue	11
2.2	Puolueideologia	13
2.2.1	Taustalla ideologian kiistanalainen käsite	13
2.2.2	Puolueideologian käsitteestä	14
2.3	Puolueideologian ilmentymisestä ohjelmissa	16
2.4	Aatteellinen identiteetti	17
3	Periaateohjelmat tutkimuskohteena	21
3.1	Periaateohjelman tunnuspiirteistä	21
3.2	Periaateohjelmien tutkiminen	24
4	Ideologian morfologia teoreettisena viitekehyksenä	26
4.1	Freedenin morfologinen lähestymistapa	26
4.2	Ideologian morfologinen analyysi	28
5	Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	31
5.1	Kohdeorganisaation esittely	31
5.1.1	Keskustan historialliset kehitysvaiheet	33
5.1.2	Keskustalainen aatetraditio	37
5.2	Tutkimusaineisto	39
5.2.1	Keskustan periaatteet 1996–2006	40
5.2.2	Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa 2006–2018	41
5.2.3	Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta 2018–	42
5.3	Tutkimusmenetelmät	43

6	Periaateohjelmien sisällönerittelyn tulokset	46
6.1	Periaateohjelmien sisällönerittely aihepiireittäin	46
6.1.1	Kansainväliset suhteet	46
6.1.2	Kansalaisvapaudet ja demokratia	48
6.1.3	Poliittinen järjestelmä	49
6.1.4	Talous	50
6.1.5	Hyvinvointi ja elämänlaatu	52
6.1.6	Yhteiskunnan kulttuuriset periaatteet	53
6.1.7	Sosiaaliset ryhmät	54
6.2	Periaateohjelmien moniulotteisuus	56
7	Periaateohjelmien ilmentämä aatteellinen identiteetti 2000-luvulla	59
7.1	Ideologiset ristiriitaisuudet	59
7.1.1	Vasemmisto vastaan oikeisto	60
7.1.2	Ydinalueet vastaan syrjäseudut	62
7.1.3	Kansallinen vastaan kansainvälinen	63
7.1.4	Eliitti vastaan kansa	65
7.1.5	Konservatiiviset arvot vastaan liberaalit moraaliarvot	66
7.1.6	Ekologiset arvot vastaan materialistiset arvot	68
7.2	Periaateohjelmien rakentama aatteellinen identiteetti	69
8	Johtopäätökset ja pohdinta	73
8.1	Keskustan aatteellinen identiteetti on tuntematon	73
8.2	Tutkimuksen rajoitteet	76
8.3	Jatkotutkimusaiheita	77
Lähteet		78
Lähdeluettelo		78
Periaateohjelma-aineisto		85
Liitteet		87
Liite 1. Kuvio- ja taulukkoluettelo		87
Liite 2. Luokitusrunko		88
Liite 3. Summamuuttujien kaavat		89

1 Tutkielman lähtökohdat

Suomen Keskustan (keskusta, lyhenne kesk.) vuoden 2023 eduskuntavaalien tulos oli heikoin itsenäisen Suomen historiassa. Odotettu vaalitappio oli jatkumoa puolueen 2000-luvun laskusuuntaiselle kannatustrendille. Vaalien jälkeisten analyysien (ks. Keskusta 2023a; Keskusta 2023b; Kääriäinen 2023) yksi keskeinen johtopäätös oli tuntemattomuus: ”keskustalla on hukassa identiteetti, olemassaolon tarkoitus” (Keskusta 2023b, 4).

Tämän tutkielman tarkoituksena on arvioida väitettä identiteettittömästä puolueesta ja tunnistamattomasta linjasta, mille niin historialliset tappiot 2010- ja 2020-luvuilla kuin nykyongelmatkin on sysätty.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus

Keskustan on kuvattu kadottaneen identiteettinsä (Junkkari 2025; Keskusta 2023b, 4). Tämän tutkielman tarkoituksena onkin arvioida väitettä identiteettinsä kadottaneesta ja linjansa kadottaneesta puolueesta. Väitteiden arvioimiseksi tutkimusongelmana on tarkastella Suomen Keskustan periaateohjelmien ilmentämää aatteellista identiteettiä 2000-luvulla.

Tutkielmassa aatteellisen identiteetin katsotaan muodostuvan yhteiskunnan ristiriitaulottuvuuksien kautta eli heijastavan niitä yhteiskunnan jakolinjoja, joiden varaan puoluejärjestelmät ovat historiallisesti rakentuneet ja jotka ovat muodostaneet puolueiden kollektiivisen identiteetin perustan (Grönlund ja Westinen 2012, 157–159; Paloheimo 2024, 124–125; Paloheimo ja Sundberg 2005, 170–171).

Aatteellinen identiteetti rakentuu periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian sijoittumisella ideologisilla ristiriitaulottuvuuksilla sekä puolueideologian peilaamisella historialliseen aatetraditioon. Sen arvioimiseksi tutkimustehtävänä on tarkastella keskustan puolueideologiaa 2000-luvulla sellaisena kuin sen puolueen vuoden 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmissä ilmenee.

Tutkielmassa puolueideologialla tarkoitetaan puolueen suhteellisen vakiintunutta ajatus-, uskomus-, mielipide- ja arvojoukkoa, jota puolue haluaa ylläpitää sekä edistää.

Puolueideologia on morfologinen kokonaisuus, jossa keskeiset käsitteet muodostavat

puolueen politiikan ytimen, vaikka niiden merkitykset muuntuvatkin osana poliittista kilpailua ja yhteiskunnallista muutosta. (Freeden 2013; 2019.)

Tutkielmaa ohjaavina tutkimuskysymyksinä ovat:

1. Minkälaista puolueideologiaa keskustan periaateohjelmat rakentavat 2000-luvulla?
2. Miten keskustan puolueideologia on kehittynyt 2000-luvulla?
3. Onko keskustalla tunnistettava aatteellinen identiteetti?

Tutkimuskysymyksiä yksi ja kaksi tarkastellaan Manifesto Project -tutkimusprojektin kehittämän poliittisten ohjelmadokumenttien sisällönerittelyn analyysin pohjalta. Analyysin tuloksia arvioidaan ideologiatutkija Michael Freedenin (2013; 2019) ideologian morfologian viitekehyksen kautta. Tutkimuskysymystä kolme puolestaan arvioidaan puoluejärjestelmää selittävien ideologisten ristiriitautottuvuuksien (ks. Paloheimo 2005; 2024) kautta hyödyntäen sisällönerittelyn tuloksia puolueideologiasta ja kirjallisuuskatsausta keskustan aatetraditiosta.

1.2 Tutkimuksen tausta

1.2.1 Aikaisempi tutkimus

Puolueiden periaateohjelmatutkimus Suomessa on ollut rajallista, vaikka periaateohjelmilla on keskeinen rooli puolueiden toiminnassa ja niiden aatteellisen identiteetin rakentamisessa. Puolueet määrittelevät periaateohjelmiensa kautta olemassaoloaan kirjaamalla yleisimmät aatteelliset periaatteet niihin (Mickelsson 2006, 237; Paastela ja Paloheimo 2006, 5).

Suomessa periaateohjelmatutkimuksen perustavina teoksina on pidetty Olavi Borgin väitöskirjaa *Suomen puolueideologiat* (1964) sekä Jukka Paastelan ja Heikki Paloheimon (toim.) kirjaa *Suomen puolueiden periaateohjelmat* (2006). Molemmissa teoksissa on tarkasteltu myös puolueideologiaa, ja ne ovatkin keskeisesti ohjanneet myös tätä tutkielmaa tarjoamalla erityisesti analyysimenetelmän periaateohjelmien ja puolueideologian tarkasteluun. Lisäksi suomalaisesta puolueideologia- ja ohjelmatutkimuksesta voidaan keskeisempinä teoksina mainita Ralf Heleniuksen (1969) ja Eeva Aarnion (1998) väitöskirjat.

Keskustaan liittyvää tutkimusta on jonkin verran, vaikka se jossain määrin painottuikin puolueen ja sen keskeisten poliitikkojen historiatutkimukseen. Tutkielman kannalta keskeisiä teoksia ovat Seppo Kääriäisen keskustan strategisia valintoja vuosina 1964–2001 tarkasteleva

väitöskirja *Sitä niittää, mitä kylvää* (2002) ja Juha Kuisman keskustalaisuutta esittelevä kirja *Keskustalaisuudesta* (2019). Lisäksi aikaisempi tutkimus keskustan vaalitappioiden syistä ja sen taustoista (ks. Westinen 2012; Keskusta 2023b; Kääriäinen 2023), keskustan periaateohjelmien historiasta (ks. Miettinen 2003) ja yksittäiset pro gradu -tutkielmat (ks. esim. Harju 2024; Junttila 2015) ovat vaikuttaneet keskeisesti tutkielmaan.

1.2.2 Tutkimusasetelma

Tutkielmassa keskustan aatteellista identiteettiä lähestytään periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian kautta. Periaateohjelmia tarkastellaan kvantitatiivisella sisällönerittelymenetelmällä, joka mahdollistaa aineiston systemaattisen ja mahdollisimman objektiivisen tarkastelun (Pietilä 1976).

Sisällönerittelyn luokitusrunkona käytetään valmista Manifesto Project -tutkimusprojektin kehittämää poliittisten ohjelmadokumenttien sisällönerittelyyn luotua luokitusrunkoa ”Manifesto Project Dataset”. Ohjelmien sisällönerittelyn tulokset esitellään seitsemän Manifesto Project Datasetin luokitusrunгон pääalueen – (1) kansainväliset suhteet, (2) kansalaisvapaudet ja demokratia, (3) poliittinen järjestelmä, (4) talous, (5) hyvinvointi ja elämänlaatu, (6) yhteiskunnan kulttuuriset periaatteet ja (7) sosiaaliset ryhmät – kautta (Lehmann ym. 2025).

Manifesto Project Datasetin seitsemän pääalueen sisällönerittelyn analyysillä esitetään periaateohjelmien ilmentämä puolueideologia. Aatteellista identiteettiä puolestaan arvioidaan sijoittamalla sisällönerittelyn tulokset puoluejärjestelmää selittäville ideologisille ristiriitaulottuvuuksille.

Tarkastelun viitekehysenä on Freedenin (2013; 2019) ideologiatutkimus, jossa hän lähestyy ideologioita morfologian näkökulmasta. Siinä käsitys ideologiasta muotoutuu ideologian kiistanalaisuuden viemisen lähtökohdista (Freeden 2003, 48–50). Ideologian morfologinen analyysi kiinnittää huomiota siihen, miten puolueet pyrkivät hallitsemaan poliittisen kielen merkitystä, oikeuttavat tavoitteitaan ja kilpailevat kannatuksesta tarjoamalla näkemyksen yhteiskunnallisesta todellisuudesta sekä sen toivotusta suunnasta. Lähestymistapa kiinnittää huomiota ideologian morfologiaan, mikä ilmenee painottamalla, kaventamalla ja jättämällä ohjelmatekstistä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, tavoitteita ja aiheita. (Freeden 2013; 2019).

1.2.3 Tutkimuksen tavoitteet

Keskustan nykyisessä, Sotkamon puoluekokouksessa 8.-10.6.2018 hyväksytyssä, periaateohjelmassa *Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta* (2018) todetaan keskustan määritelleen olemassaolonsa tarkoituksen periaateohjelmaksi useasti historiansa aikana. Keskustalla on lähes 120-vuotisen historiansa aikana ollut puolueista eniten periaateohjelmia, kolmetoista eri periaateohjelmaa (Borg 1995, 14; Miettinen 2003). Keskustalle periaateohjelma on näyttäytynyt erityisenä välineenä aatteellisen omaleimaisuuden ja olemassaolon määrittelyssä.

Turun yliopiston eduskuntatutkimuksen johtaja Markku Jokisipilä totesi Suomenmaan haastattelussa 20.8.2024 periaateohjelman olevan parhaimmillaan toimiva tapa kirkastaa puolueen aatetta, mutta se voi pahimmillaan sotkea ideologista itseymmärrystä. Jokisipilän mukaan esimerkiksi puolueen vuonna 2018 hyväksytyssä periaateohjelmassa ”puolueen ideologisen ytimen kuvaus jäi vaisuksi”. (Vänttilä 2024.) Haastattelun painoarvoa lisäsi se, että puolue oli päättänyt vain pari kuukautta aikaisemmin Jyväskylän puoluekokouksessa kesäkuussa 2024 käynnistää periaateohjelman uudistuksen identiteettinsä kirkastamiseksi.

Keskustan historialliset tappiot 2000-luvulla sekä puolueen nykyongelmat on sysätty hukassa olevalle linjalle sekä identiteettitömyyden varjolle. Tämän tutkielman tavoitteena on tarjota yksi näkökulma puolueen nykytilanteen analysoinnille.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkielman yleisten lähtökohtien, tavoitteiden ja tutkijaposition jälkeen luvussa 2 tarkastellaan puolueen aatteellista identiteettiä tutkimuskohteena. Aatteellista identiteettiä lähestytään ideologian ja puolueideologian käsitteiden kautta. Lisäksi luvussa esitellään puolue- ja ohjelmatutkimusta.

Luvussa 3 esitellään periaateohjelmia tutkimuskohteena. Periaateohjelmia käsittelevä luku keskittyy esittelemään periaateohjelmien tunnuspiirteitä sekä tutkimuksellisia lähtökohtia. Luvussa 4 puolestaan luodaan katsaus ideologiatutkimuksen teoreetikko Michael Freedenin ideologiseen morfologiaan. Luvussa esitellään Freedenin ideologian morfologista lähestymistapaa sekä ideologian morfologista analyysia, joka muodostaa tutkielman teoreettisen viitekehyksen.

Luvussa 5 esitellään tutkielman kohdeorganisaatio, tutkimusaineisto ja -menetelmät. Kohdeorganisaatio Suomen Keskustan esittely rakentuu historiallisten kehitysvaiheiden ja aikaisempien aatetraditioiden pohjalta. Luvussa kuvataan tutkimusaineiston eli keskustan periaateohjelmien 1996, 2006 ja 2018 prosessia sekä tunnuspiirteitä. Lisäksi luvussa esitellään tutkielman aineistoanalyysimenetelmä; sisällönerittely, jonka luokitusrunгон muodostaa Manifesto Project Dataset.

Luku 6 on analyysiluku, jossa esitellään keskustan periaateohjelmien sisällönerittelyn tulokset sekä keskeiset havainnot Manifesto Project Datasetin luokitusrunгон seitsemän pääalueen kautta sekä moniulotteisena kokonaisuutena. Luvussa 7 puolestaan sisällönerittelyn tulosten ilmentämää periaateohjelmien puolueideologiaa tarkastellaan suhteessa puoluejärjestelmän kuuteen ideologiseen ristiriitaisuuteen.

Luvussa 8 esitellään tutkielman yhteenveto sekä tutkielman tulosten pohditaan. Johtopäätösten jälkeen tarkastellaan tutkimuksen rajoitteita ja esitellään jatkotutkimusaiheita.

1.4 Suhde tutkimuskohteeseen

Tutkielman kannalta relevanttia on tuoda näkyväksi positioni ja suhteeni tutkittavaan kohteeseen, sillä se on ollut ensinnäkin vaikuttamassa tutkimusaiheen valikoitumiseen, mutta ohjannut myös tutkielman näkökulmaa.

Omaan ”läheisen suhteen” tutkimuskohteeseen. Olen puolueen jäsen ja toiminut puolueyhteisön eri tehtävissä paikallis-, piiri- ja valtakunnan tasolla. Tutkielman kirjoittamisen aikana työskentelen keskustan puolue toimistolla, ja toiminut myös keskustan uutta periaateohjelmaa valmistelevalta ohjaustyöryhmän jäsenenä. Lisäksi tutkielma on saanut keskustan lähisäätiöltä, Maaseudun Säätiöltä, apurahaa.

Kiinteä suhde tutkimuskohteeseen tarjoaa erityistä ymmärrystä, mitä RKP:n puheenjohtajana toiminut, yleisen valtio-opin professori Jan-Magnus Janssonin on kuvannut seuraavasti: ”politiikan tutkija, joka ei koskaan itse ole osallistunut politiikkaan, on kuin kirurgi, joka ei ole tehnyt yhtään leikkausta”. Se voi myös aiheuttaa riskin subjektiivisesta näkökulmasta, jonka vuoksi tutkielman aikana olen kiinnittänyt erityistä tarkkuutta siihen, ettei tutkielman tekoa ole ohjannut jokin muu kuin hyvä tieteellinen käytäntö. Tutkielmassa tehdyt rajaukset,

valinnat, analyysit, johtopäätökset sekä pohdinnat perustuvat tieteelliseen ja läpinäkyvään harkintaan.

2 Puolueen aatteellinen identiteetti

Ymmärryksen saavuttaminen tutkittavasta ilmiöstä edellyttää, että tutkielmassa määritellään tutkittavan ilmiön peruskäsitteet. Ne muodostavat tutkielman perustan, jonka kautta tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan ja hahmotetaan.

Tässä luvussa puolueen aatteellista identiteettiä lähestytään käsitteiden ”puolue” ja ”puolueideologia” kautta. Lisäksi hahmotetaan myös puolueen aatteellista identiteettiä erityisesti puoluejärjestelmää selittävien ideologisten ristiriitailottuvuuksien kautta.

2.1 Puolue

Puolueet ovat Suomessa kiinteä osa politiikkaa. Ne ovat nykyoloissa olennainen osa politiikan organisoitumista, vaalitaistelua ja valtiollista toimintaa. (Helimäki & Schoultz 2024, 181; Nousiainen 1998, 30; Wiberg 2006, 44.) Kääriäisen (2002, 74) mukaan ”puolue on yhteiskunnasta, vallasta ja vaikuttamisesta kiinnostuneiden samansuuntaisesti ajattelevien aktiivisten ihmisten enemmän tai vähemmän kiinteä yhteenliittymä, joka operoi intressiensä toteuttamiseksi kansan ja vallanpitäjien välimaastossa”.

Tutkimuskirjallisuudessa käsitystä puolueesta on lähestytty erityisesti erottavien tekijöiden kautta suhteessa muihin ryhmittymiin, organisaatioihin ja liikkeisiin. Angelo Panebiancon (1988) mukaan puolueet ovat ainoita organisaatioita, jotka toimivat ensinnäkin vaalikentällä ja toiseksi kilpailevat keskenään äänestäjien tuesta. Tutkimuskirjallisuudessa on katsottu puolueen erottavan muista ryhmistä ja organisaatioista erityisesti hallitusvallan tavoittelu vaaleilla, järjestäytynyt organisaatio muodollisine jäsenineen, poliittiset kannat lähes kaikkiin hallituspolitiikan osa-alueisiin sekä yhtenäiset poliittiset preferenssit ja ideologia (Heywood 2019, 245; Mickelsson 2021, 196; Wiberg 2006, 44–45).

Toisaalta käsitystä puolueesta on hahmotettu sen tehtävien osana poliittista järjestelmää kautta. Puolueet vaikuttavat poliittiseen järjestelmään laatimalla periaatteellisia käytännöllispoliittisia ohjelmia ja asettamalla niiden pohjalta tavoitteita, rekrytoimalla ja nimeämällä ehdokkaita julkisiin tehtäviin sekä toimimalla kansan ja parlamentaarisen järjestelmän välisenä linkkinä (Heywood 2019, 252; Kääriäinen 2002, 74; Nousiainen 1998, 30–31). Puolueet pyrkivät hallitsemaan virallista päätöksentekoa, ja esimerkiksi Suomessa sille on muotoutunut institutionaalinen asema osana sitä (Nousiainen 1998, 30-31).

Jutila (2003, 33) korostaa Kääriäisen tavoin puolueen kollektiivista luonnetta ymmärtäen puolueen yksilöiden muodostamaksi yhteenliittymäksi, joka pyrkii edistämään jäsentensä ja kannattajiensa intressejä. Nousiainen (1998, 30–31) mukaan puolueet ovat joukkojärjestöjä, jotka pyrkivät saamaan hallitusvallan vaaleissa tarjotakseen ”kollektiivisia palkintoja” jäsenilleen ja kannattajilleen sekä edistääkseen ideologisia tavoitteitaan yhteiskunnassa. Puolueilla on siis kaksoisrooli intressien kokoajana sekä näiden intressien toteuttajana (Kääriäinen 2003, 74).

Puolueille on omaleimaista aatteellisten intressien edistäminen (Nousiainen 1998, 30–31). Esimerkiksi Suomessa vaatimus aatteellisuudesta on kirjattu lakiin. Puolueiden toimintaa säätelevän puoluelain (10/1969) mukaan puolueeksi voidaan rekisteröidä sellainen yhdistys, jolla on ”säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu, yhdistyksen valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma”. Lisäksi lain vaade ”valtiollisessa toiminnassa noudatettavista periaatteista ja tavoitteista” erottaa puolueet aatteellisista yhdistyksistä (Puoluelaki 1969/10).

Puoluetutkimuksen perinteeseen on kuulunut pyrkimys hahmottaa yleisiä puoluetypologioita (ks. esim. von Beyme 1993; Duverger 1955; Kirchheimer 1966; Panebianco 1988).

Puolueiden kehitys Suomessa on noudatellut eurooppalaista puoluekehitysmallia, jossa kaaderi- ja joukkopuolueiksi syntyneistä puolueista on kehittynyt ensin yleispuolueita ja hiljalleen myös vaali- ja kartellipuolueita. Nykypäivän puolueet ovat jonkinlaisessa yleispuolueen ja vaalipuolueen välimaastossa. Ne tavoittelevat vaaleissa mahdollisimman laajoja äänestäjäryhmiä mukautuvalla ideologialla, ja ottamalla erityisesti kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin. Samalla puolueen painopiste siirtyy puoluekoneistosta vaaliorganisaatioon, missä äänestäjistä tulee jäseniä tärkeämpi viiteryhmä. (Kääriäinen 2022, 15; Panebianco 1988, 264.)

Suomalaisten puolueiden historiaa ja kehityskulkuja tutkineen Rauli Mickelssonin (2021, 393) mukaan suomalaisia puolueita voidaan tällä hetkellä kuvata yhdistelmäksi voimakkaita parlamentti-, verkosto- ja toripuolueita sekä hiipuvia järjestö- ja televisiopuolueita. Se viittaa siihen, että puolueet toimivat yhä eduskuntakeskeisemmin, hyödyntävät television sijasta sosiaalisen median verkostoja poliittiseen viestintäänsä sekä kuulevat ihmisten kasvokkaisia huolia lähinnä enää toreille pystytettävillä teltoilla samanaikaisesti kun puolueiden jäsenmäärä on romahtanut (Mickelsson 2021, 389–395, 416).

Tässä tutkielmassa puolue ymmärretään Kääriäisen (2003, 74) määritelmää mukaillen ja vaaliaspektilla täydentäen: samansuuntaisesti ajattelevien ihmisten yhteenliittymäksi, joka operoi vaaleilla saamallaan kannatuksella intressiensä toteuttamiseksi kansan ja vallanpitäjien välimaastossa. Määritelmässä intresseillä viitataan tavoitteisiin, jotka kumpuavat puolueideologiasta (ks. Nousiainen 1998, 30–31). Seuraavassa alaluvussa esitellään tarkemmin puolueideologian käsitettä.

2.2 Puolueideologia

2.2.1 Taustalla ideologian kiistanalainen käsite

Politiikan tutkimuksessa ideologian käsitettä pidetään yhtenä kiistanalaisimmista (ks. Freeden 2003; Heywood 2007). Ideologian käsitteen historia alkaa 1800-luvun alun Ranskasta. Ranskalainen filosofi Destutt de Tracy käytti teoksessaan *Les éléments de l'idéologie* (1801) ensimmäistä kertaa ideologian käsitettä pyrkiessään luomaan aatteita käsittelevää tutkimushaaraa (Borg 1964, 1–7; Freeden 2003, 4; Heywood 2007, 3).

Poliittisia ideologioita tutkinut Andrew Heywood (2007, 11–15) on määritellyt ideologian yhtenäiseksi ajatuskokonaisuudeksi, joka luo pohja järjestäytyneelle poliittiselle toiminnalle. Heywoodin (2007, 11–15) mukaan kaikilla poliittisilla ideologioilla on kolme piirrettä. Ensinnäkin ideologiat tarjoavat selityksen nykyisestä järjestyksestä, maailmankuvasta. Toiseksi ideologiat esittävät käsityksensä tulevaisuuskuvasta eli mallin hyvästä yhteiskunnasta ja tulevaisuudesta sekä niiden edistämisestä. Kolmanneksi ne selittävät, miten poliittinen muutos voidaan ja pitäisi toteuttaa eli miten nykyisestä maailmankuvasta päästään kohti tulevaisuuskuvaa. (emt., 11–15)

Heywoodin (2007, 14) mukaan ideologian identiteetin säilyttämiseksi ideologialla on oltava tietty johdonmukaisuus tai muodollisuus, eikä se voi hylätä erityisesti vaalimiaan periaatteita. Jokaiselle ideologialle on lisäksi oma tunnuksenomaisuus, joka näkyy kyseisen ideologiaan kehystyvillä käsitteillä (emt., 14; ks. myös Freeden 1998; 2003).

Heywoodin käsitys ideologiasta käsitteiden järjestelmänä on saanut vaikutteita Michael Freedeniltä, jota pidetään nykyisen ideologiatutkimuksen merkittävänä teoreetikkona. Freeden (2019, 38–39) lähestyy ideologioita kiinteänä osana poliittista toimintaa, ja politiikan välineinä. Sen taustalla on näkemys ideologioista politiikan välineenä: ideologiset

uskomusjärjestelmät ovat muotoutuneet historiallisten kehityskulkujen kautta ja poliittisten perinteiden ympärille (emt., 38–39). Ideologiat ovat keskeistä politiikan alueella, sillä ideologiat ovat tyypillisiä poliittisen ajattelun ilmaisemisen muotoja ja vaikutusvaltaista poliittista ajattelua, jotka tarjoavat päätöksentekokehyksiä. Ne ilmentävät luovaa mielikuvitusta, ja tarjoavat yhteiskunnalle valittavaksi erilaisia vaihtoehtoja ja sosiaalisia tulevaisuuksia. Lisäksi ideologioiden täytyy politiikan alueella olla kommunikoitavia, jotta massayleisö pystyy omaksumaan ne. (emt., 144–147.)

Freedenin (2003, 32–34) mukaan poliittinen ideologia on ajatus-, uskomus-, mielipide- ja arvojoukko osana politiikkaa. Sen vaatimuksena on toistuva kaavamaisuus eli toistuva ajattelutapa esimerkiksi poliittisen vallan rajoista. Kyse on kestävästä ja voimakkaasta perinteistä, esimerkiksi vapauden vaatimisesta, millä kyetään ylläpitämään poliittisia instituutioita kuten puolueita. Ideologian vaatimuksena on myös, että se saa kannatusta merkittäviltä ryhmiltä. Pelkkä ideologian luojan tunnustaminen yhteiskunnallisessa ja poliittisessa mielessä ei riitä, sillä politiikkaa käydään yksilöiden sijaan ryhmien kautta, jossa arvot kilpailevat keskenään. Poliittisen ideologian menestyminen edellyttää, että se vetoaa poliittisesti merkittäviin ryhmiin ja tarjoaa näille ryhmille jopa sosiaalisen ja poliittisen identiteetin. (emt., 32–34; Freeden 2004, 6–7.) Lisäksi poliittisen ideologian on kilpailtava julkisista poliittisista menettelytavoista. Sen tulee suuntautua julkisuuden areenalle ja on kilpailtava julkisista poliittisista menettelytavoista esimerkiksi puolueohjelmien avulla. Lopuksi ideologia on keino pyrkiä muuttamaan yhteiskunnallispoliittisia järjestelyitä sekä oikeuttaa tätä muutosta ideologiaan vetoamalla. (Freeden 2003, 32–34.)

Freeden (2003, 48–50) on korostanut käsityksen ideologiasta muotoutuvan ideologian kiistanalaisuuden viemisen lähtökohdista. Kyse on ideologian morfologiasta, jota on käsitelty tarkemmin luvussa 4.1.

2.2.2 Puolueideologian käsitteestä

Ideologian käsitteen kiistanalaisuudesta johtuen ei ole myöskään yksiselitteistä vastausta siihen, mitä on puolueideologia. Käsitteeseen on liitetty erilaisia merkityksiä, jotka riippuvat tarkasteltavasta näkökulmasta.

Suomalaisissa puolueideologiaa käsittelevissä tutkimuksissa viitataan säännönmukaisesti Olavi Borgiin. Borg (1964, 1–6) on lähestynyt puolueideologiaa yksittäisen puolueen

ideologiana, joka on kirjattu ja kiteytetty puolueen periaateohjelmaksi. Se ilmenee puolueen virallisissa ohjelmissa julkilausuttujen arvojen, intressien ja normien kautta, joiden merkitystä pyritään sekä vakuuttamaan että ohjaamaan puolueen toimintaa. Puolueideologian taustalla voi olla yksi poliittinen ideologia tai se voi koostua useamman eri poliittisen ideologian aineksista. (emt., 1–6; ks. myös Lappalainen 2006, 263–266.) Borgin käsitys on kuitenkin melko yleisluontoinen, sillä se painottaa lähinnä puolueideologian sisällöllistä ilmentymistä ohjelmien kautta.

Puolueideologian voidaan katsoa muodostavan puolueen olemassaolon perustan, milloin puolue ymmärretään ensisijaisesti ryhmittymäksi ihmisiä, jonka ideologisia tavoitteita edistetään yhteiskunnassa. Puolueideologia on tällöin keskeinen osa puoluetta, ja se määrittää sitä, mitä puolue on. Samalla puolueideologia tarjoaa edellytykset toimia poliittisessa kontekstissa tarjoten kehyksen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiselle. (Katz ym. 2006, 413–414.)

Puolueideologian voidaan katsoa olevan toisaalta keino hankkia kannatusta vaaleissa, milloin puolue ymmärretään ensisijaisesti hallitusvaltaan pyrkiväksi toimijaksi. Tällöin puolueideologia ei määritä olemassaoloa, vaan toimii välineenä kannatuksen maksimoinnille. Puolueilla on kuitenkin kannustin säilyttää johdonmukaista linjaa myös vaalien välillä, jolloin puolueideologia tarjoaa jonkinlaista jatkuvuutta. (emt., 413–414.) Budgen (1994, 446–447) mukaan puolueideologian voidaan katsoa toimivan ”käsitteellisenä karttana politiikasta”, joka jäsentää politiikan todellisuutta ja asemoi puolueensa suhteessa muihin. Samalla se rajaa puolueen politiikan vaihtoehtoja ja ohjaa päätöksentekoa (emt., 446–447).

Fredenin (2013, 130–132) mukaan ideologiat liitetään erityisesti julkisessa keskustelussa kiinteäksi osaksi poliittisia puolueita, ja niiden nähdään heijastuvan puolueiden ohjelmissa. Puolueen ohjelmatyön myötä syntyneitä ohjelmallista ideologiaa pidetään puolueen ideologiana, jota se haluaa ylläpitää ja edistää. Näin poliittisista makroideologioista syntyy puolueiden mikroideologioita. Puolueet eivät kuitenkaan pelkästään ilmennä ideologioita, vaan ohjelmatyö ja kannatuksen tavoittelu vaikuttavat ideologioiden morfologiaan, jossa vahvistetaan ja kavennetaan ohjelmissa ilmenevää ideologiaa. Poliittisista makroideologioista syntyneet ydinkäsitteet muuttavat merkitystään, kun vaalikamppailut, käytännönpolitiikka ja yhteiskunnallinen keskustelu ideologian reuna-alueilla muovaa rinnakkais- ja perifeerisiä käsitteitä. (emt., 130–132.)

2.3 Puolueideologian ilmentymisestä ohjelmissa

Freedenin (2019, 38–39) mukaan puolueiden läheinen suhde ideologiseen ajatteluun sekä ohjelmallisen politiikan kehittyminen 1800-luvun loppupuolella vakiinnuttivat ideologiat kiinteäksi osaksi puolueita ja poliittisia liikkeitä. Puolueet eivät muotoilleet ideologioita, vaan puolueiden ohjelmat esittivät merkittävien poliittisten intellektuellien ajatuksia käytännön politiikan lähtökohdista kuluttamiskelpoisemmassa muodossa. Näin puolueet vakiinnuttivat uskomusjärjestelmät ideologioiksi. (Freeden 2019, 38–39, 92–93.)

Suomalaisessa ohjelmatutkimuksessa on pyritty hahmottamaan ohjelmien merkitystä ja asemaa suomalaisille puolueilla (ks. esim. Aarnio 1998; Aarnio ja Kanerva 1995; Aarnio ja Pekonen 1999; Lappalainen 2006). Merkitys kuitenkin vaihtelee ohjelmatyypeittäin, ja samalla merkitys on muuttunut osana puolueiden, puoluejärjestelmän sekä politiikan muutosta. Tässä tutkielmassa tarkastelua on kuitenkin rajattu koskemaan ohjelmien merkityksestä puolueideologian näkökulmasta.

Historiallisesti ohjelmat ovat toimineet puolueelle identifikaation välineenä. Suomen puoluejärjestelmän muotoutuessa 1900-luvun alkupuolella puolueet pyrkivät profiloitumaan ohjelmallisten ideologioiden avulla. Ohjelmat kytkeytyivät ensisijaisesti vaaleihin: niillä kerrottiin eri vaihtoehtoista äänestäjille. Jo itsenäistymisen jälkeen uudistuskeskeisistä vaaliohjelmissa siirryttiin yleisempiä, aatteellisia periaatteita sisältäviin ohjelmiin. (Aarnio 1998, 54–64; Lappalainen 2006, 263–266.)

Ohjelmien vahva ideologiasidonnaisuus jatkui aina 1960-luvulle asti. 1960- ja 1970-lukujen taite oli puoluevallan huipentuma: puolueiden asema virallistettiin vuonna 1969 säädetyllä puoluelailalla ja niiden vaikutuspiiri ulottui laajasti eri yhteiskunnan sektoreille. (Aarnio 1998, 54–64; Aarnio ja Pekonen 1999, 199–201.) Muutosten myötä puolueiden oli sopeuduttava ympäristöönsä ja laajennettava ohjelmiaan käytännönläheisemmiksi puoluejohdon työvälineiksi. Ohjelmista muotoutui keskeinen osa käytännön politiikkaa. Samanaikaisesti yhteiskuntarakenteen muutoksen ja sosiaalisen murroksen myötä luokka- ja intressipuolueet muuntuivat yleispuolueiksi. Ohjelmien merkitys identifikaation välineenä pienentyi. (Aarnio 1998, 54–64; Mickelsson 2021, 185–188.)

Yleispuoluekehityksen myötä puolueiden ideologiat ovat yleistyneet ja sekoittuneet. Vaikka puolueiden ohjelmallisten ideologioiden merkitys on historian saatossa pienentynyt, suomalaisessa puoluejärjestelmässä niillä on oma merkityksensä. (Aarnio 1998, 60–61;

Lappalainen 2006, 263–266.) Suuri osa puolueista valmistelee yhä eri vaaleihin ”vaalilupauksia” sisältävän vaaliohjelman, jolla oma vaihtoehto esitellään. Niillä pyritään profiloimaan puoluetta ja korostamaan omaleimaista vaihtoehtoa. (Aarnio 1998, 61–62; Ylisalo 2024, 291–293; Ylisalo ja Makkonen 2022.) Erityisesti vaaliohjelmien avulla puolueet osoittavat olevansa kiinni ajassa: ymmärtävänsä ajan hengen ja sen vaikutusta maalle, kansalaisille ja puolueen kannattajille (Aarnio ja Pekonen 1999, 199–202). Toisaalta ohjelmat toimivat puolueiden välisen kilpailun välineenä niin vaaleissa kuin vaalien välissä. Ohjelmat ovat puolueille väline synnyttää tulevaisuusvisiota sekä etsiä uutta, mikä tarjoaa mahdollisuuden aloitteellisuuteen poliittisessa keskustelussa. (Aarnio 1998, 260; Lappalainen 2006, 263–266.)

Puolueen ohjelmat toimivat pohjana parlamentaariselle työskentelylle. Puolueet korostavat politiikassa tehtyjen päätösten perustuvan puolueorganisaation hyväksymiin ohjelmiin, vaikka se vaikuttaa lähinnä rituaaliselta (Aarnio ja Pekonen 1999, 199–202). Tosiasiallisesti politiikka ei ole puolueen ohjelmien toimeenpanoa, vaan ohjelmat antavat poliittiselle toiminnalle sen eri areenoilla, kuten eduskunnassa, lähtökohtia sekä suuntia. Esimerkiksi yhä nopeammin muuttuvien olosuhteiden huomioiminen vääjäämättä tarkoittaa ohjelmien ja käytännön politiikan muovautumisen erilaisiksi. (Mylly 1989, 117–118.)

Ohjelmien merkitys ei rajautu ainoastaan ohjelmatekstiin. Ohjelmatyöllä pyritään osaltaan puolue toimijoiden aktivointiin sekä toimeliaisuuteen. Se on tapa vahvistaa osallisuuden kokemusta puolueessa. (Lappalainen 2006, 266–267.) Ohjelmatyö toimii samalla foorumina puolueen sisäiselle keskustelulle, missä tehdään valintoja sekä perustellaan ja legitimoidaan niitä. Sitä käytetään samalla välineenä luomaan puolueen ideaa, missä korostetaan puolueen aatteellisia juuria sekä jatkuvuutta nostamalla esiin historiallisia ja yhdistäviä tekijöitä. (Aarnio ja Pekonen 1999, 199–201).

2.4 Aatteellinen identiteetti

Heikki Paloheimon (2024, 124) mukaan ”jokaisella puolueella on oma aatteellinen identiteettinsä”. Hänen mukaansa puolueiden aatteelliset identiteetit heijastavat yhteiskunnan ristiriitaisuutta, jotka erottavat kansalaisia toisistaan erilaisten arvojen, etujen ja näkemysten perusteella sekä ohjaavat heidän poliittista suuntautumistaan (Paloheimo ja Sundberg 2005, 169; Paloheimo 2024, 124).

Paloheimon näkemys perustuu puoluetutkimuksessa laajasti ymmärrettyyn käsitykseen siitä, että länsieurooppalaiset puoluejärjestelmät ovat syntyneet ja rakentuneet yhteiskunnallisten jakolinjojen pohjalta: jokaista yhteiskuntaluokkaa kohden on perustettu tietty puolue (Lijphart 1984; Lipset ja Rokkan 1976). Myöhemmässä tutkimuksessa ilmiötä, eli tunnistettujen jakolinjojen syntyä, on hahmotettu kolmen osatekijän kautta eli yhteiskunnallisen, psykologisen sekä organisatorisen ulottuvuuden kautta. Ensimmäinen ulottuvuus on yhteiskunnallinen, sillä jakolinjat muodostuvat intresseiltään eroavien suurten ryhmien välille. Toinen ulottuvuus on psykologinen, joka viittaa ihmisten kokemuksesta kuulua tiettyyn ryhmään, jolla on tietyt arvot, ideologia ja tavoitteet. Kolmas ulottuvuus on organisatorinen, joka viittaa siihen, että puolueet mobilisoivat, muokkaavat ja vakiinnuttavat näitä ryhmien välisiä jakolinjoja. (Bartolini ja Mair 1990, 215.)

Yhteiskunnalliset jakolinjat, jotka jakavat ihmisiä vastakkaisiin ryhmiin, ovat muodostaneet puolueiden kollektiivisen identiteetin perustan sekä ilmenevät edelleen jollain tavoin Suomen puoluejärjestelmässä (Grönlund ja Westinen 2012, 157–159; Paloheimo 2024, 124–125). Paloheimon ja Sundbergin (2005, 169) mukaan aatteellinen identiteetti on puoluekannatuksen perusta. Heidän mukaansa puolueiden kannatukseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa puoluekannatusta vakiinnuttaviin ylläpitäviin pitkäkestoisiin syvärakenteisiin sekä ajankohtaisiin puoluevalinnan tilannetekijöihin. Puoluekannatusta ylläpitäviä syvärakenteita ovat sosiodemografiset piirteet ja puoluekannatuksen alueellisuus sekä yhteiskunnalliset ristiriitaulottuvuudet eli aatteellinen identiteetti. Ajankohtaisia tilannetekijöitä puolestaan ovat päivänpoliittiset asiakysymykset, poliittisten johtajien vetovoimaisuus sekä tyytymättömyys hallituksen toimintaan. (Paloheimo 2005, 202; Paloheimo ja Sundberg 2005, 169; ks. myös Paloheimo 2024, 124)

Puoluekannatuksen syvärakenteet ovat tekijöitä, joiden pohjalta ihmisille muotoutuu pitkäkestoisia taipumuksia kannattaa jotakin puoluetta. Eurooppalaisessa vaalitutkimuksessa on korostettu yhteiskuntaluokkaa puoluevalintaa selittävänä tekijänä, kun puolestaan yhdysvaltalaisessa vaalitutkimuksessa (ks. *Michiganin koulukunta*) puoluevalintaa on selitetty puoluesamaistumisella, jolla tarkoitetaan pitkäaikaista ja affektiivista kiintymystä tiettyyn puolueeseen (Borg ja Paloheimo 2024, 120–121; Campbell ym. 1960; Grönlund ja Westinen 2012, 157–159). On kuitenkin niin, että taipumukset ovat heikentyneet, ja politiikan ajankohtainen päiväjärjestys ohjaa yhä vahvemmin poliittista käyttäytymistä. Siitä huolimatta syvärakenteet jossain määrin edelleen selittävät puoluevalintaa, jossa puoluevalinta heijastelee

luokka- ja yhteiskuntarakennetta sekä on siihen sidottua. (Grönlund ja Westinen 2012, 157–159; Paloheimo 2005, 202; Paloheimo 2024, 124–125.)

Tästä huolimatta puolueen aatteellinen identiteetti on siis puolueen olemassaolon sekä puoluekannatuksen perusta. Suomen puoluejärjestelmässä puolueiden aatteelliset identiteetit rakentuvat seuraavien tunnistettujen ristiriitaulottuvuuksien pohjalta: (1) vasemmisto–oikeisto, (2) ydinalueet-syrjäseudut, (3) kansallinen-kansainvälinen, (4) herrat(eliitti)-kansa, (5) suomenkieliset-ruotsinkieliset, (6) konservatiiviset arvot - liberaaliset moraaliarvot ja (7) ekologiset arvot - materialistiset arvot (Grönlund & Westinen 2012, 158–159; Paloheimo ja Sundberg 2005, 170–171). On toki esitetty myös näkemyksiä siitä, että länsieurooppalaiset historialliset jakolinjat olisivat murtuneet ja muuttuneet (ks. esim. Ford ja Jennings 2020).

Käsitystä aatteellisesta identiteetistä on mahdollista hahmottaa myös identiteetin käsitteen kautta. Esimerkiksi Bucklerin ja Dolowitzin (2009, 13) mukaan puolueen ideologinen identiteetti pohjautuu puolueen historiaan, syvimpiin arvoihin ja keskeisiin sitoumuksiin, mikä tarjoaa myös olemassaolon oikeutuksen. Kääriäinen (2002, 46–52) puolestaan määrittelee puolueen (syvä)identiteetin puolueyhteisön suhteellisen pysyväksi tavaksi hahmottaa oma puolueensa sekä sen arvot ja päämäärät suhteessa muihin poliittisiin ryhmiin sekä yhteiskuntaan.

Organisaation identiteettiä on pyritty hahmottamaan organisaatioidentiteetin tutkimuksessa. Siinä on katsottu organisaatioidentiteetin muodostuvan niistä piirteistä, joita organisaation jäsenet pitävät organisaation kannalta keskeisinä, muista organisaatioista erottavina ja ajassa pysyvinä tarkasteltaessa organisaation menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Käsite pyrkii hakemaan vastausta kysymykseen ”keitä me organisaationa olemme?”. (Albert ja Whetten 1985; myös Whetten 2006, 220–221; Puusa 2007, 79–80). Tästä näkökulmasta katsottuna puolueen aatteellisella identiteetillä tulisi jossain määrin olla keskeinen, muista erottuva ja jatkuva.

Puolueen aatteellisen identiteetin voidaan siis katsoa muodostuvan yhteiskunnan ristiriitaulottuvuuksien kautta eli heijastavan niitä yhteiskunnan jakolinjoja, joiden varaan puoluejärjestelmät ovat historiallisesti rakentuneet ja joiden pohjalta puolueet ovat muodostuneet (Paloheimo 2024, 124–125; Paloheimo ja Sundberg 2005, 170–171). Näin ymmärrettynä puolueen aatteellinen identiteetti sisältää sekä puolueideologian että yhteiskuntarakenteeseen historiallisesti kiinnittyvän kollektiivisen luokkaidentiteetin. Se on olennaista erityisesti puoluekannatuksen näkökulmasta. (Paloheimo 2024, 124.)

Puolueideologialla puolestaan tarkoitetaan puolueen suhteellisen vakiintunutta ajatus-, uskomus-, mielipide- ja arvojoukkoa, jota puolue haluaa ylläpitää sekä edistää. Se on morfologinen kokonaisuus, jossa keskeiset käsitteet muodostavat puolueen politiikan ytimen, vaikka niiden merkitykset muuntuvatkin osana poliittista kilpailua ja yhteiskunnallista muutosta. (Freeden 2003, 32–34; Freeden 2013, 130–132.) Näin ollen aatteellinen identiteetti on laajempi puolueen olemassaoloa ja kannatusta määrittävä kehys, jonka osana puolueideologia jäsentää puolueen keskeiset arvot, käsitteet ja poliittiset tavoitteet.

Puolueiden periaateohjelmien on katsottu ilmentävän puolueen aatteellista identiteettiä sekä puolueideologiaa sisältäen puolueen aatteelliset periaatteet sekä yleiskuvauksen puolueesta ja sen yhteiskunnallisesta asemasta (Aarnio 1998, 13–14; Borg 1965, 1–7). Seuraavassa luvussa 3 esitelläänkin periaateohjelmia tutkimuskohteena sekä periaateohjelmatutkimusta.

3 Periaateohjelmat tutkimuskohteena

Puolueiden poliittiset ohjelmat ovat keskeinen osa politiikkaa, kuten edellisessä luvussa 2 kuvattiin. Niitä hyväksytään puolueen toimintaa varten, esitetään äänestäjille, ja ne toimivat pohjana parlamentaariselle työskentelylle (Paastela ja Paloheimo 2006, 5–7; Lappalainen 2006, 263–269).

Ohjelmatutkimuksessa ohjelmatekstit on jaettu niiden ohjelmallisen tavoitteen mukaan periaate- ja yleisohjelmiin, tavoiteohjelmiin, vaaliohjelmiin sekä erityisohjelmiin. Periaate- ja yleisohjelmiin on kirjattu puolueen yleisimmät aatteelliset periaatteet ja tavoitteet ja tavoiteohjelmiin puolueen lähiajan, kuten vaalikauden, konkreettisia tavoitteita. Vaaliohjelmat ovat valtakunnallisia vaaleja varten laadittuja erillisiä ohjelmia, joihin on kirjattu kyseisen vaalin ohjelmalliset tavoitteet ja vaatimukset. Erityisohjelmissa puolestaan otetaan kantaa rajattuihin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kuten ulkopoliittikkaan. (Paastela ja Paloheimo 2006, 5–7; Pohtiva 2025.)

Eryyisesti periaateohjelmien luonnetta ja merkitystä sekä käsitettä väitöskirjassaan tutkinut Eeva Aarnio (1998, 35–42) on kritisoinut yleisen määritelmän antamista puolueohjelmille, sillä pysyvä ja yleinen käyttömääritelmä on ainoastaan poikkileikkaus puolueohjelmaan, eikä se huomioi ohjelmaa poliittisena prosessina tai huomioi yksilöllistä toimijanäkökulmaa. Ohjelmia tulisi tarkastella ensisijaisesti poliittisina tekoina, jolloin tarkastelu ei rajoitu vain varsinaiseen ohjelmatekstiin vaan se kattaa laajemmin koko ohjelmatyöprosessin (Aarnio 1998, 35–42). Luvun 3 alaluvuissa käsitelläänkin periaateohjelman tunnuspiirteitä, ohjelmien merkitystä puolueille sekä periaateohjelmien tutkimista.

3.1 Periaateohjelman tunnuspiirteistä

Periaateohjelmalla tarkoitetaan puolueen julkaisemaa perusdokumenttia, jossa esitetään puolueen tavoitteet ja aatteelliset lähtökohdat (Pohtiva 2025). Puoluelain (10/1969) 2 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisesti puolueella tulee olla ”säännöistä ilmenevän tarkoituksen toteuttamiseksi laadittu, yhdistyksen valtiollisessa toiminnassa noudatettavat periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva yleisohjelma”. Yleisohjelmia on kutsuttu periaateohjelman lisäksi myös nimillä puolueohjelma, puolueen tavoitteet ja puolueen ohjelma (Pohtiva 2025).

Borgin (1965, 1–7) mukaan puolueohjelmat voidaan jakaa yleisluontoisiin periaateohjelmiin ja käytännöllispoliittisiin toimintaohjelmiin. Tässä nimenomaisessa jaottelussa periaateohjelma ymmärretään ideologista perustaa ja toiminallisia periaatteita kuvaavana yleisluontoisena puolueohjelmana, jossa kannanmuodostus pohjautuu yleisiin ideologisiin toimintaperiaatteisiin (Borg 1965, 1–7).

Periaateohjelmalle tunnusomaista on, että se sisältää yleiskuvauksen puolueesta sekä sen asemasta poliittisessa kentässä ja suhteesta muihin puolueisiin laajassa aikaperspektiivissä. Ohjelma kattaa laajasti puolueelle keskeisiä politiikan alueita sekä sen perustavoitteet. Keskeistä periaateohjelmalle on myös pitkäkestoinen ohjelmaprosessi sekä puolueen ylimmän päätöksentekuelimen eli puoluekokouksen hyväksyntä. (Aarnio 1998, 13–14.)

Pitkäsen (1995, 61) mukaan periaateohjelmia tehdään kahdessa tarkoituksessa. Puolueväelle ohjelman tehtävä on olla oikeanlainen, jotta ohjelman periaatteita ja tavoitteita toteutettaisiin politiikassa mahdollisimman hyvin. Äänestäjille sen sijaan ohjelman tehtävä on antaa ”oikea kuva”, jolla säilytetään nykyiset äänestäjät, mutta houkutellaan samalla uusia. (emt., 61.)

Suomalaisten puolueiden elinkaaret ovat vaihdelleet merkittävästi. Taulukossa 1 esitetään nykyisten eduskuntapuolueiden sekä niiden edeltäjien periaate- ja puolueohjelmien kronologia.

Kuten taulukosta 1 nähdään, nykyisistä eduskuntapuolueista keskustalla on ollut historiansa aikana eniten periaateohjelmia. Sillä on ollut yhteensä kolmetoista puolue- ja periaateohjelmaksi laskettavaa ohjelmaa. Toiseksi eniten puolue- ja periaateohjelmia on ollut kokoomuksella, kaksitoista kappaletta. Puolestaan vähiten periaateohjelmia on ollut sosialidemokraateilla, jolla on lähes 130 vuotisen historiansa aikana viisi puolue- ja periaateohjelmaksi laskettavaa ohjelmaa.

Taulukko 1. Suomen nykyisten eduskuntapuolueiden (2025) ja niiden edeltäjien periaate- ja puolueohjelmien kronologia (Borg 1995, 14; Pohtiva 2025; Ruostesaari 2006).

Kunkin puolueen voimassa oleva periaateohjelma on alleiviivattu ja ensimmäinen puolue-/periaateohjelma **tummennettu**.

Vuosi- kymmen	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD
2020	-	-	-	-	<u>2020</u>	<u>2022</u>	-	-
2010	<u>2018</u>	<u>2018</u>	<u>2017</u>	<u>2018</u>	2012	-	<u>2016</u>	<u>2017</u>
2000	2006	-	-	2006	2006 2002	2007	2006	2005
1990	1993	1995 SMP 1992	1999	1996	1994 1990	(1995)1998 1990	1997	SKL 1995
1980	1981	-	1987	KePu 1982	1987	SKDL 1980	1988	
1970	1979 1970	-	-	-	-	-	-	SKL 1979
1960	(1966)	SMP 1967		ML 1962	-	SDKL 1967	1964	SKL 1969
1950	1957 1951	SPP 1959	1952	ML 1950	-	SKP 1957	-	-
1940	1945	-	-	ML (1944)1946		SKDL 1949	-	-
1930	-	-	-	ML 1932	-	-	1937	-
1920	1922	-	-	ML 1921	-	SSTP 1920	1924	-
1910	1919 1918	-	-	ML 1914	-	SKP 1918	1917 1914	-
1900	SP (1906)	-	1903	EPNsML; SML 1906; 1906 ja 1908	-	-	SFP 1906	-
1890	-	-	STP (1899)	-	-	-	Mechel. lib. (1880)	-

3.2 Periaateohjelmien tutkiminen

Periaateohjelmien tarkastelu edellyttää ohjelman yksilöllisen poliittisen ja historiallisen taustan tuntemista sekä periaateohjelmien yleisten tunnusomaisten piirteiden ymmärtämistä. Yksilöllisellä taustalla tarkoitetaan poliittista ja historiallista tilannetta, jonka kehityskulun myötä ja jossa ohjelma on syntynyt. (Borg 1965, 1–7.) Tätä voidaan kutsua myös ajan ideologiaksi, jossa tunnistetaan ajalle tyypillinen ajattelutapa ja poliittiset sekä historialliset tapahtumat (Mickelsson 2021, 375–376). Tunnusomaisten piirteiden ymmärtäminen puolestaan edellyttää ymmärrystä puolueiden ohjelmien yleisestä luonteesta ja merkityksestä sekä laatimistavasta, rakenteesta ja sisällöstä (Borg 1965, 1–7).

Suomessa puolueohjelmatutkimus on jaettu löyhästi kahteen ryhmään. Perinteisessä ohjelmatutkimuksessa puolueohjelmaa on tarkasteltu puolueiden toimintaa ohjaavina sekä määrittelevinä dokumentoituina julkilausumina. (Aarnio 2004, 151–152.) Perinteiseen ohjelmatutkimukseen on nojannut esimerkiksi Olavi Borg. Borg (1964, 29) on tutkimuksissaan lähestynyt puolueiden periaatteellisia kantoja, puolueideologiaa, ”puolueiden toimintaa normeeraavien ja niiden ominaispiirteitä määrittelevien periaatteellisten kannanottojen tasolla”. Puolueohjelmaa tarkastellaan tällöin puolueita ja näiden toimintaa määrittelevinä dokumentteina, ja mielenkiinto kohdistuu erityisesti ohjelmaan kirjattuihin periaatteellisiin puolueideologisiin kysymyksiin (emt., 29; Aarnio, 1998, 35–42). Tulkinta edellyttää jossain määrin aatehistorian ja poliittisten ideologioiden tuntemusta, vaikka ohjelmaa luetaankin sellaisenaan kirjoitettuna (Borg 1965, 1–7).

Borgin (1965, 1–7) mukaan puolueohjelmassa tulee tarkastella sisällön lisäksi asennoitumista, poisvalintoja, tärkeysjärjestyksiä, korostuksia sekä tapaa, jolla eri asioista puhutaan. Puolueohjelma tulee nähdä kannattajakunnan intressikysymysten heijastukseksi, missä on tehty valintoja. Samalla on tunnistettava puolueohjelmasta olennainen epäolennaisesta ja oleellisten merkitysten ja suhteiden erottaminen epäoleellisista. (emt., 1–7.)

1980-luvun alkuun jälkeen tehdyssä ohjelmatutkimuksessa siirryttiin ohjelmien vertailututkimuksesta tarkastelemaan yksittäisiä ohjelmia erityisesti kielen ja retoriikan kautta (Aarnio 2004, 154). Ohjelmatutkimuksen uutta traditiota on jatkanut Eeva Aarnio, joka on lähestynyt puolueohjelmia tekona. Esimerkiksi Aarnio (1998) on väitöskirjassaan lähestynyt ohjelmatyötä tekona, missä puolueen periaatteelliset kannat määrittyvät osana ohjelmatyöprosessia.

1980-luvun ohjelmatutkimuksesta poiketen Aarnion (1998; 2004) toimintatilanteen ideassa mielenkiinto kohdistuu kamppailun ja valintojen sekä asiantilojen politisoinnin tunnistettavuuteen tekstin työstämisen aikana, ei niinkään valmiina poliittisena ohjelmatekstinä. Pyrkimyksenä on ollut havainnollistaa ohjelmatoimintaa poliittisena tekona ja kamppailuna koko prosessin ajan. (Aarnio 2004, 156–159.)

Suomalaisessa ohjelmatutkimuksessa puolueiden ohjelmia onkin lähestytty viime vuosina poliittisina tekoina (ks. esim. Aarnio 1998). Ohjelmat ovat poliittisen prosessin ja kamppailun tulos – valintojen, priorisoinnin ja poisvalintojen taistelua. Puolueohjelmia voidaan tarkastella perinteisesti puolueiden toimintaa ohjaavina ja niiden ideologista suuntaa määrittävinä ohjelmateksteinä, jolloin huomio kohdistuu ohjelmien periaatteellisiin ja ajankohtaisiin sisältöihin. Toisaalta ohjelmilla on myös laajempia merkityksiä poliittisina tekoina, viestinnän välineinä ja symboleina. Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat ohjelmatekstien rakentamat käsitykset, ajattelutavat, käsitteet, problematisointitavat ja viittaukset reaalimaailmaan. (Aarnio 1998, 19–24.)

Periaateohjelma-aineistoa tulee lähentyä poliittisesti, siis lukea poliittisesti. Poliittisessa luennassa puolueohjelmia lähestytään poliittisena kielenä, käsitteinä ja valintoina. Mielenkiinto kohdistuu myös valintatilanteisiin: mitä asioita nostetaan esiin, miten ne esitetään ja millaisia taustaolettamuksia, käsitteitä ja tulkintoja teksti rakentaa. Olennaista on lukea tekstiä niin, että ”poliittisesti toimimisen solmukohdat, poliittinen ajattelu” tunnistetaan tekstistä. (Aarnio 2004, 147.) Poliittinen luenta huomioi poliittisten ohjelmatekstien omalaatuisuuden ja erityispiirteet ottaen huomioon myös ideologioiden kiistanalaisuuden (ks. Freeden 2019). Seuraavassa luvussa 4 esitelläänkin ideologian morfologiaa teoreettisena viitekehyksenä, missä esitellään Freedenin morfologista lähestymistapaa sekä ideologian morfologista analyysia.

4 Ideologian morfologia teoreettisena viitekehystenä

Keskustan periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian tarkastelu sekä tunnistettavan aatteellisen identiteetin arvioiminen edellyttää kehystä, jolla on mahdollista analysoida aineistosta esiin piirtyvää ideologiaa. Freedenin morfologinen lähestymistapa sekä ideologian morfologinen analyysi tarjoavat tähän tutkimuksellisia työkaluja. Tässä luvussa esitelläänkin Freedenin (2003; 2013; 2019) morfologista lähestymistapaa ja sen analyysia sekä ideologian morfologian teoreettista viitekehystä.

4.1 Freedenin morfologinen lähestymistapa

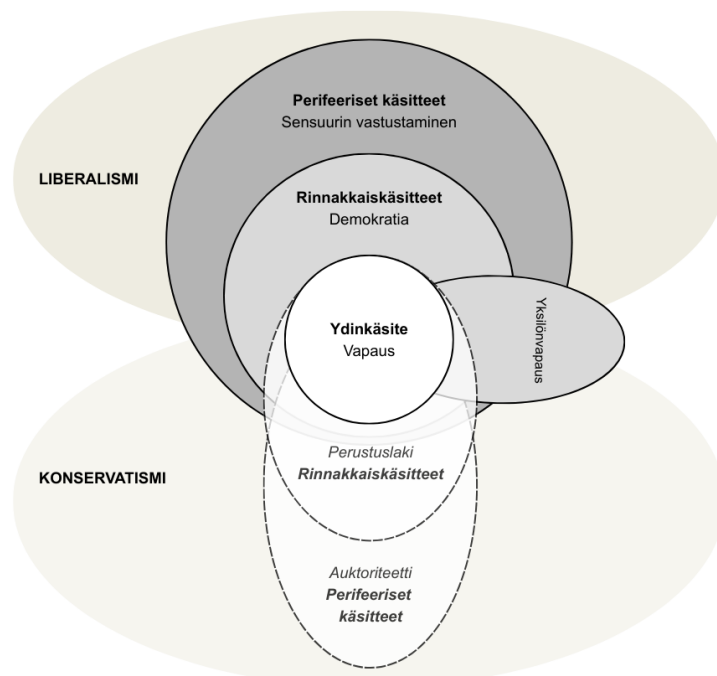
Freeden (2003, 2013) on ideologiatutkimuksessaan lähestynyt ideologioita morfologian näkökulmasta. Ideologisessa morfologiassa käsitys ideologiasta muotoutuu ideologian kiistanalaisuuden viemisen lähtökohdista (Freeden 2003, 48–50). Tällöin ideologiaa lähestytään monimutkaisena ja laaja-alaisena rakenteellisena järjestelynä poliittisia käsitteitä, missä käsitteet määrittävät toistensa merkitystä, ja sitä kautta vievät käsitteiltä kiistanalaisuuden. Koska poliittiset käsitteet, kuten ”vapaus” tai ”oikeudenmukaisuus”, voidaan ymmärtää haluamallamme tavalla eli käsitteet ovat kiistanalaisia, antaa ideologia näille poliittisille käsitteille tietynlaisen merkityksen. Ideologian tehtävänä on legitimoida käsitteen tietty merkitys samalla, kun se, siirtämällä käsitteen merkitykset pois kiistanalaisuuden piiristä, delegitimoi muut käsitteelle annetut merkitykset. Ideologiat siis kamppailevat kielen hallinnasta. Näin ideologiat kamppailemalla politiikan kielen hallinnasta kamppailevat myös julkisten menettelytapojen suunnittelemisesta. (emt., 51–55.)

Monimutkaisen käsitteellisen rakenteen lisäksi ideologia koostuu neljästä ominaisuudesta, jotka ovat proksimiteetista, prioriteetista, permeabiliteetista ja proportionaalisuudesta. Näitä ominaisuuksia havainnollistetaan kuviossa 1.

Proksimiteetti viittaa siihen, että poliittiset käsitteet itsessään eivät ole merkityksellisiä, vaan ympärillä olevat käsitteet ja tietty ideaympäristö antavat niille merkityksen. Esimerkiksi poliittinen käsite ”vapaus” saa erilaisen merkityksen liberalismissa kuin konservatismissa. Prioriteetilla puolestaan viitataan ideologian käsitteiden ja niiden merkitysten tärkeysjärjestykseen. Se johtaa eräänlaiseen rakenteeseen, jossa ideologian ydin muodostuu ydinkäsitteistä, joita ympäröivät rinnakkais- ja perifeeriset käsitteet. Ydinkäsitteet voivat olla

pysyviä tai muuttuvia, mutta niiden poistaminen muuttaisi ideologiaa tunnistamattomaksi. Rinnakkaiskäsitteet rajaavat ydinkäsitteiden moninaista tulkintaa. Perifeeriset käsitteet puolestaan sijaitsevat ideologian reunalle, käytännönpolitiikan ja ideologian välille. Esimerkiksi liberalismiin ydinkäsitettä ”vapaus” voidaan rajata rinnakkaiskäsitteellä ”demokratia” ja edelleen perifeerisellä käsitteellä ”sensuurin vastustaminen”, millä taataan demokratian ja edelleen vapauden toteutuminen. (Freeden 2019, 72–78.)

Permeabiliteetilla puolestaan viitataan ideologian piirteeseen, etteivät ideologiat sulje pois toistensa ideoita, käsitteitä ja käsityksiä. Ideologian sisällä käsitteet muodostavat kiinteän käsitteiden verkoston. Toisaalta eri ideologiat risteävät myös toistensa kanssa käsitteiden verkostossa. Esimerkiksi konservatismia ja liberalismia yhdistää käsite ”vapaus”, mutta erilaiset rinnakkais- ja perifeeriset käsitteet yhdistettynä ideologian kontekstiin antavat käsitteelle lopullisen merkityksen. Proportionaalisuus viittaa siihen, millainen painoarvo tietyllä temalla tai käsityksellä ideologiassa on. Osittain kyse on argumentin esittämistavasta ja osittain painoarvon suurentamisjärjestyksestä. Ideologian sisällä tiettyjen teemojen ja käsityksien häivyttämisellä ja korostamisella mahdollistetaan ideologian päämäärien toteutuminen ja laajoihin joukkoihin vetoaminen. (emt., 72–78.)

Kuvio 1. Ideologian koostumuksen neljä P:tä (Freeden 2003, 51–55).

Freedenin (1998, 551–554; 2019, 58–61) morfologinen lähestymistapa on ottanut vaikutteita hermeneuttiselta koulukunnalta ideologisten tekstien ymmärtämisen näkökulmasta. Hermeneutiikka auttaa tunnistamaan tekstien historiallisten ja kulttuuristen taustojen merkitystä. Hermeneuttiset näkökulmat aikaan, tilaan ja horisontteihin sekä tekstien, niiden tuottajien ja vastaanottajien suhteisiin osoittavat, miten kieli tuottaa todellisuutta ja merkityksiä, jotka ovat kiistanalaisia ja epämääräisiä. Näiden näkökulmien avulla voidaan analysoida ideologioiden käsitteellisiä verkostoja, niiden rakentumista ja muuntumisen ehtoja. (Freeden 1998, 551–554; Freeden 2019, 58–61.) Freeden on kritisoinut kuitenkin tekstikeskeistä hermeneuttista lähestymistapaa korostamalla, että ideologiat ovat sosiaalisesti ja poliittisesti sidottuja, ryhmien välittämiä ja jatkuvasti muuntuvia merkitysjärjestelmiä, joita ei voi ymmärtää irrallisina tai ajattomina teksteinä (emt., 58–61).

Esitetystä kritiikistä huolimatta hermeneutiikka tarjoaa välineitä ideologioiden tutkimiseen. Siitä näkökulmasta tarkasteltuna ideologioiden analysoinnissa on kolme vaihetta. Ensinnäkin ideologioilla on polyseemisen luonteen vuoksi rajattomasti erilaisia muotoja, joiden merkitystä on mahdotonta vakiinnuttaa. Toiseksi ideologiat ovat kuitenkin syntyneet mielekkäässä kontekstissa, ja näin niiden historialliskulttuurilliset kontekstit rajoittavat valittavien merkitysten alaa. Kolmanneksi yksittäinen ideologia pyrkii tässä rajatulla alalla käyttäytymään siten, että sen merkityksestä voitaisiin tehdä määräinen (Freeden 2003, 51–55). Näin ideologiaa voidaan pitää välineenä, joka tulee toimeen epämääräisten poliittisten viestien kanssa rajoittamalla niiden epämääräisyyttä ideologian historiallisilla ja kulttuurisilla rajoitteilla sekä priorisoimalla tiettyjä sosiaalisia merkityksiä käsitteistä (Freeden 2019, 59–61).

4.2 Ideologian morfologinen analyysi

Freeden on esittänyt nykyisen käsityksensä lähestyä ideologiaa eli ideologian morfologisen analyysin artikkelissaan *The Morphological Analysis of Ideology* (2013). Hänen mukaansa morfologinen analyysi sisältää seitsemän ominaisuutta (Freeden 2013, 116–119).

Ensinnäkin morfologinen analyysi lähestyy ideologioita poliittisen ajattelun pysyvinä ja kaikkialla olevina muotoina. Toiseksi se korostaa, että ideologiat syntyvät kaikilla yhteiskunnan tasoilla, ja kaikkia näitä ilmentymiä, eikä vain filosofien tai ammattipoliitikkojen ajattelua, on merkityksellistä tutkia. Kolmanneksi morfologinen

analyysi korostaa ideologian muodostuvan poliittisten käsitteiden yhdistelmistä, joiden merkitykset avautuvat systemaattisen analyysin kautta. Se korostaa käsitteellistä ja kontekstuaalista tarkastelua, ja pyrkii palauttamaan ideologian poliittisen teorian keskeiseksi tutkimuskohteeksi. (emt., 116–119.)

Neljänneksi morfologinen analyysi keskittyy ideologioiden mikrorakenteisiin, mikä auttaa ymmärtämään sen, miten ideologiat muuttuvat ajan kuluessa. Viidenneksi lähestymistavassa ideologia ymmärretään diskurssina, jossa kilpaillaan julkisen poliittisen kielen hallinnasta. Kuudenneksi analyysi tarkastelee poliittista kieltä ja visuaalista ilmaisua keskittyen merkitysten rekonstruointiin. Seitsemänneksi morfologisen lähestymistavan mukaan ideologiat eivät peitä mitään todellista, vaan ne ovat poliittisen ajattelun varsinainen ilmentymiä. (emt., 116–119.)

Freedenin ideologian morfologinen analyysi tarjoaa teoreettisen kehyksen analysoida ideologioita monimerkityksellisinä käsitteellisinä verkostoina. Lähestymistapa mahdollistaa periaateohjelmista esiin piirtyvän puolueideologian systemaattisen tarkastelun huomioiden puolueideologiaan jo itsessään liittyvän käsitteellisen jännitteen. Freedenin (1998, 58–61) mukaan puolueideologia on historialliskulttuurisesti muotoutuva merkitysrakenne, joka koostuu nimenomaisesti kiistanalaisista poliittisista käsitteistä. Ideologian morfologia määrittää puolestaan sen, miten puolueideologia esitetään ja tulkitaan (Freeden 2013, 130–132).

Puolueideologia muotoutuu puolueen ohjelmatyössä, jossa poliittiset ideologiat konkretisoituvat käytännön politiikan lähtökohdista kuluttamiskelpoisemmassa muodossa. Ohjelma- ja vaalityö osaltaan muokkaavat jatkuvasti ideologian morfologiaa: ydinkäsitteiden merkitys muuttuu, kun reuna-alueiden rinnakkaiset ja perifeeriset käsitteet sopeutuvat poliittiseen keskusteluun, vaalikamppailuihin ja käytännön politiikkaan. (emt., 130–132)

Periaateohjelmia on pidetty perinteisessä ohjelmatutkimuksessa puolueen ideologista perustaa kuvaavina dokumentteina (ks. esim. Borg 1965). Freeden (2013, 130–132) puolestaan käsittelee ohjelmia ja ohjelmatyötä yleisemmällä tasolla, eikä erottele tiettyjä ohjelmatyyppejä, jotka puolueideologiaa rakentavat. Tästä huolimatta ideologian morfologinen analyysi mahdollistaa periaateohjelmien tarkastelun puolueideologiaa ilmentävinä käsitteellisinä rakenteina. Sen avulla voidaan hahmottaa käsitteiden suhteita, niiden hierarkioita ja käsitteitä ympäröiviä ideaympäristöjä (Freeden 2003, 51–55).

Freedenin (2013; 2019) lähestymistapa huomioi ohjelmien rakenteessa ja esitystavassa tapahtuneet muutokset. Se tarjoaa ohjelmista piirtyvän puolueideologian systemaattisen tarkastelun keskittyen esittämistavan sijasta käsitteelliseen rakenteeseen, mikä mahdollistaa pitkittäistarkastelun puolueideologian kehityksestä.

Morfologinen analyysi tunnistaa ideologian neljä ominaisuutta, jotka on esitelty tarkemmin edellisessä alaluvussa 4.1. Se huomioi käsitteiden keskinäiset suhteet (proksimateetti), näiden käsitteiden risteämisen (permeabiliteetti) sekä ideologian sisältämän käsitteiden painoarvot (proportionaalisuus) ja ydinkäsitteiden ensisijaisuuden muihin käsitteisiin nähden (prioriteetti). Se tunnistaa myös ideologian keskeisen roolin politiikan välineenä järjestää yhteiskunnallisesti merkittävät tavoitteet tärkeysjärjestykseen. Ideologian morfologian kautta pyritään hahmottamaan ideologioita poliittisen ajattelun monimuotoisina ja vaikutusvaltaisina käytäntönä. Ennen kaikkea ideologioiden morfologian ymmärtäminen tuo esiin poliittisen ajattelun keskeiset piirteet, mahdollisuudet ja rajoitukset. (Freeden 2013, 133–134.)

Tutkielmassa periaateohjelmista piirtyvän puolueideologian tulkintaa ohjaa ideologian morfologinen analyysi, jonka avulla periaateohjelmien ideologisten painotusten rakentumista tarkastellaan kokonaisuutena. Puolueideologia syntyy periaateohjelmissä painottamalla, kaventamalla ja jättämällä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, aiheita ja kysymyksiä. Näin ollen lähestymistapa toimii ensisijaisesti periaateohjelmien sisällönerittelyn tulosten analysoinnin viitekehyksenä, jossa huomiota kiinnitetään poliittisten tavoitteiden painotusten ja hierarkioiden muodostamaan kokonaisuuteen.

Seuraavassa luvussa 5 esitellään tutkimusaineisto sekä -menetelmä. Koska niin periaateohjelmien kuin puolueideologian tutkiminen edellyttää historialliskulttuurisen kontekstin ymmärtämistä, on luvussa läpivalaistu keskustan historiaa sen periaateohjelmien historian näkökulmasta (Borg 1965, 1–7; Freedon 2019, 59–61). Lisäksi luvussa esitellään tutkimuksen kohteena olevat kolme periaateohjelmaa sekä sisällönerittely tutkimusmenetelmänä.

5 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tämän tutkielman tarkoituksena on arvioida esitettyjä väitteitä identiteetittömästä puolueesta sekä tunnistamattomasta linjasta 2000-luvulla (ks. Junkkari 2025; Keskusta 2023b, 4) tarkastelemalla keskustan aatteellista identiteettiä. Tämän arvioimiseksi tutkielmassa tarkastellaan keskustan kolmea viimeisintä periaateohjelmaa kvantitatiivisen sisällönerittelyn avulla. Sisällönerittelyn luokitusrunkona hyödynnetään poliittisten ohjelmadokumenttien sisällönerittelyyn nimenomaisesti luotua Manifesto Project Datasetin luokitusrunkoa.

Kvantitatiivisen sisällönerittelyn tulokset esitetään Manifesto Project Datasetin seitsemän pääalueen avulla. Se pyrkii vastaamaan tutkimuskysymyksiin yksi sekä kaksi eli tarkastella sitä, minkälaista puolueideologiaa keskustan periaateohjelmat rakentavat 2000-luvulla ja miten keskustan puolueideologia on kehittynyt 2000-luvulla. Analyysin tuloksia arvioidaan Freedenin (2013; 2019) ideologian morfologian viitekehyksen kautta. Siinä huomiota kiinnitetään siihen, miten periaateohjelmissa puolueideologia rakentuu painottamalla, kaventamalla ja jättämällä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, aiheita ja kysymyksiä.

Tutkimuskysymykseen kolme eli siihen, onko keskustalla tunnistettava aatteellinen identiteetti, pyritään vastamaan sisällönerittelyn tulosten esittämisen ja analysoinnin jälkeen. Aatteellista identiteettiä arvioidaan puoluejärjestelmää selittävien ideologisten ristiriitaulottuvuuksien kautta (ks. Paloheimo 2005; 2024).

Luvun 5 alaluvuissa esitellään ensin tutkielman kohdeorganisaatio eli Suomen Keskusta r.p. sekä sen historia ja aatetraditio. Sen jälkeen esitellään tutkimusaineisto sekä käydään läpi tarkemmin tutkimuksessa käytettyjä tutkimusmenetelmiä.

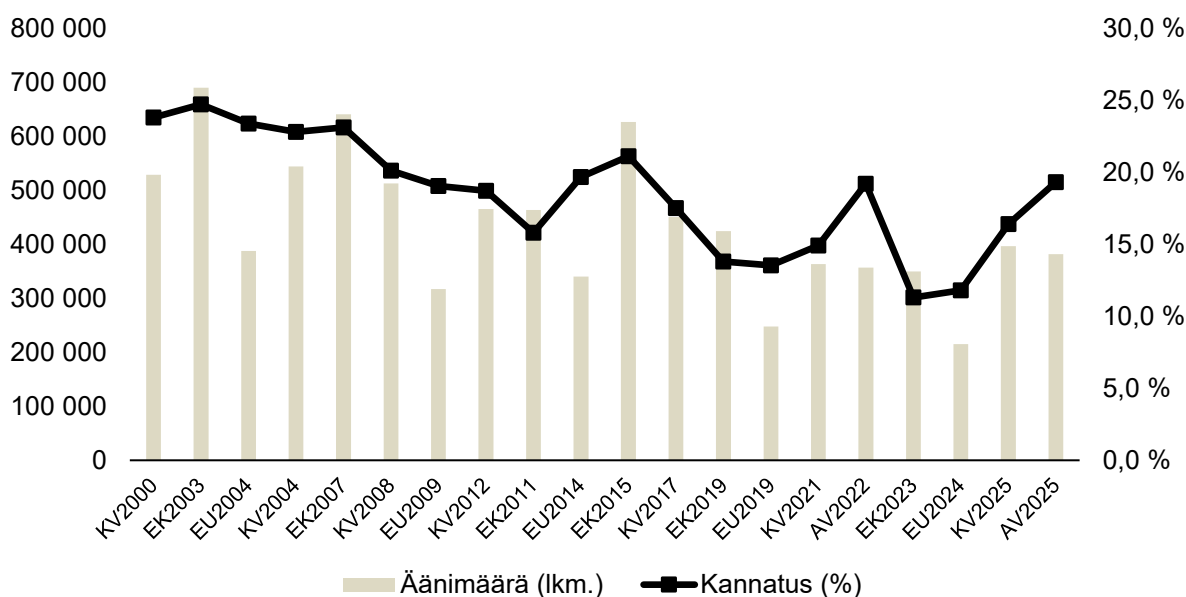
5.1 Kohdeorganisaation esittely

Suomen Keskusta r.p. on vuonna 1906 perustettu suomalainen eduskuntapuolue. Puolueen ideologiset juuret ovat agraarisessa aatetraditiossa, ja historiallinen ideologia on kummunnut suomalaisista, regionaalisista ja maaseutuhenkisistä juurista, mitä on sävyttänyt demokraattinen perusvire sekä sosiaalireformistinen uudistusmielisyys (Kääriäinen 2002, 46–52). Puolueen nimenmuutoksen jälkeen puolueen ideologiasta on käytetty käsitettä keskustalaisuus.

Poliittiseen keskustaan itsensä määrittelevän keskustan arvot ovat vastuullisuus ja vapaus, yhteisöllisyys ja välittäminen, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, sivistys, ylisukupolvisuus ja kohtuullisuus, kestävä luontosuhde ja paikallisuus (Keskusta 2026a).

Keskustalla on edelleen ylivoimaisesti eniten jäseniä, vaikka jäsenmäärä on pudonnut radikaalisti 2000-luvulla. Puolueella on kolmiportainen organisaatio, joka muodostuu keskusjärjestöstä, kahdestakymmenestä piirijärjestöstä sekä kunnallisjärjestöjen, kunta- ja paikallisyhdistysten muodostamasta paikallistasosta. Lisäksi puolueella on nais-, nuoriso- ja opiskelijajärjestöt. (Keskusta 2022b.)

Kuviossa 2 on esitetty puolueen laskusuuntainen kannatuskehitys 2000-luvulla, ja puolue on 2020-luvulla vakiintunut keskisuureksi puolueeksi. Laskevasta kannatuskehityksestä huolimatta puolue on ollut 2000-luvulla kolme kertaa eduskuntavaaleissa suurin puolue. Puolueen keskeistä asemaa on pidetty muihin eurooppalaisiin agraaritaustaisiin puolueisiin nähden poikkeuksellisena (Westinen 2012, 211).

Kuvio 2. Keskustan äänimäärä (lkm.) ja kannatus (%) kunta-, alue-, eduskunta- ja eurovaaleissa vuosina 2000–2025 (Oikeusministeriö, 2026).

Maalaisliiton kehitysvaiheita syvällisesti tutkineen Juhani Myllyn (1996, 5–6) mukaan maalaisliittolais-keskustalaista traditiota ei voi ymmärtää ilman, että ymmärtää maalaisliittolaisuutta. Mylly (1996, 5–6) korostaa maalaisliittolaisen tradition ja puolueen

historiallisten kehitysvaiheiden vaikutusta sekä merkitystä nykykeskustalaisuuteen. Seuraavissa alaluvuissa on tarkasteltu puolueen historiallisia kehitysvaiheita puolue- ja periaateohjelmien sekä aatetradition kautta.

5.1.1 Keskustan historialliset kehitysvaiheet

Keskustan historialliset kehitysvaiheet on jaettu puolueen kehitykseen keskeisesti vaikuttaneiden murroskohtien kautta kolmeen: syntyvaiheista sota-aikaan eli vuodet 1906-1938, sota-ajasta keskustapuolueistamiseen eli vuodet 1939-1965 sekä keskustapuolueen aikakausi 1966-1988.

5.1.1.1 Maalaisliiton syntyvaiheista sota-aikaan 1906–1938

Keskustan puoluehistorialliset juuret ulottuvat vuoteen 1906. Syyskuun 19. päivänä vuonna 1906 perustettiin toisista tietämättä monien vaiheiden, maakunnallisen poliittisen liikehdinnän ja otollisten olosuhteiden myötä Otto Karhin johdolla Suomen Maalaisväestön Liitto (SML) Oulussa ja Santeri Alkion johdolla Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto (EPNM) Vaasassa. SML järjestäytyi valtakunnalliseksi puolueeksi 26.-27.10.1906 Seinäjoella pidetyssä kokouksessa, ja EPNM:n virallinen perustamiskokous pidettiin Kauhavalla 21.-23.10.1906. (Hakalehto, 1986; Mickelsson 2021, 51–54, 70–73). Maalaisliiton synnyn taustalla vaikuttivat vuoden 1905 suurlakon ja äänioikeusreformin jälkeisen uuden poliittis-yhteiskunnallisen tilanteen synnyttämä talonpoikien yhteiskunnallinen liikehdintä (Borg 1964, Hakalehto 1986; Mickelsson 2021). Molempien puolueiden puolueohjelmat noudattivat porvarillista ohjelmatraditiota, ja niihin oli otettu vaikutteita Nuorsuomalaisen puolueen ohjelmista. Ohjelmat olivat muihin puolueihin nähden omaleimaisia: ne eivät sisältäneet aatteellisia periaatteita, ja ohjelmissa painotettiin maaseutua koskevia asioita. (Hakalehto 1986, 125–132, 146–149; Mickelsson 2021, 70–73.)

SML ja EPNM toimivat alkujaan toisistaan erillään. SML:stä muotoutui loppuvuodesta 1906 valtakunnallinen puolue, kun puolestaan EPNM toimi Nuorsuomalaisen puolueen maaseutuhaarana. Pari vuotta myöhemmin EPNM yhdistyi virallisesti osaksi SML:ää Kauhavalla pidetyssä kokouksessa 7.-8.11.1908, missä hyväksyttiin yhtenevälle puolueelle uusi puolueohjelma. Yhtyneen maalaisliiton puolueohjelma muotoutui SML:n vuoden 1906 puolueohjelman pohjalta, mihin lisättiin joitakin EPNM:n ohjelmakohtia ja joitakin lukuja

kirjoitettiin uudestaan. Verrattuna SML:n vuoden 1906 ohjelmaan uusi vuoden 1908 puolueohjelman painopiste siirtyi hieman agraarisesta yleispoliittisemmaksi, ja omasi alkiolaisia piirteitä sosiaali- ja kulttuuriliberalismista. Puoluetta alettiin kutsua myös yleisesti maalaisliitoksi, vaikka nimi vaihtuikin virallisesti SML:stä Maalaisliitoksi vasta vuonna 1914. (Hakalehto 1986, 207–222.)

Alkio käynnisti vuoden 1913 puoluekokouksessa puolueohjelman uudistamistyön, ja uusi puolueohjelma hyväksyttiin vuoden 1914 puoluekokouksessa. Vuoden 1914 puolueohjelmaan kirjattiin maalaisliiton tarkoitus, joka noudatteli Santeri Alkion yhteiskunnallista ideologiaa. Tämä säilyi lähes samankaltaisena puolueohjelmissa 1960-luvulle saakka. Puolueen ydintarkoitus oli vaikuttaa maaseudun ja maatalouden hyväksi. Muut ohjelmakohdat noudattelivat pääasiallisesti vuoden 1908 puolueohjelmaa. (Hakalehto 1986, 238–241.)

Vuoden 1918 sodan jälkeen, keväällä 1918 syntyi ajatus puolueohjelman päivittämiselle. Puoluekokouksessa 13.-14.4.1921 hyväksytty puolueohjelma oli vuoden 1914 puolueohjelmaa hieman yleispoliittisempi, mutta perusvireeltään demokraattis-agraarinen. Sen keskeisimmät tavoitteet liittyivät maatalouteen, maaseutuun ja maalaiselämän paremmuuteen, sekä lisäksi se sisälsi yleisempiä näkemyksiä kansanvallasta ja sovinnollisesta yhteiskuntakehityksestä, suomalaisuudesta, talous- ja yhteiskuntapolitiikan kolmannesta tiestä. Ohjelman erityisyys oli kuitenkin ohjelman alkuun Santeri Alkion kirjoittamat johtavat periaatteet, alkiolainen ohjelmajulistus. Maalaisliitto päivitti vuoden 1921 puolueohjelmaansa 1930-luvun alkupuolella, sillä merkittävä osa sen tavoitteista oli toteutunut. Ideologisen linjan päivittämiselle ei ollut kuitenkaan tarvetta, ja alkiolainen ohjelmajulistus säilyi lähes sellaisenaan. Päivitetty puolueohjelma, jonka perusvire säilyi maltillisena demokraattis-agraarisena uudistusohjelman, hyväksyttiin ylimääräisessä puoluekokouksessa Helsingissä 23.-24.1.1932. (Mylly 1989, 112–117, 321–323; Mickelsson 2021, 106–107.)

5.1.1.2 Sota-ajasta keskustapuolueistamiseen 1939–1965

Maalaisliiton perusteellisempi puolueohjelman uudistustyö käynnistettiin uudestaan keväällä 1944, sillä puolueohjelman sisä- ja ulkopoliittisia osioita oli poikkeuksellisten aikojen takia muokattava. Puoluekokouksessa 3.12.1944 käsiteltiin ”häätäratkaisuna lähiaikojen ohjelma”, jota piti muokata puolueohjelmaksi Kauhavan puoluekokoukseen 1946. Kauhavan puoluekokouksessa 23.6.1946 hyväksyttiin kuitenkin vuoden 1932 puolueohjelman pohjalta rakennettu väliaikainen puolueohjelma, jonka sisältö noudatti kuitenkin ”lähiaikojen ohjelmaa”. Puolueohjelmassa näkyi sotien jälkeinen, uuden ajan henki. Lisäksi siinä näkyi

puolueen puheenjohtaja V. J. Sukselaisen kädenjälki; teksti oli toteavampaa ja sanavalinnoiltaan varovaisempaa. (Borg 1964, 54–61; Borg 1965, 272–274; Miettinen 2003; Hokkanen 1996, 374–378.)

Turun puoluekokous jatkoi väliaikaisen ohjelman voimassaoloa täydentäen sitä uusittavalla vaaliohjelmalla. Lopulta Lappeenrannan puoluekokous 1950 ja Helsingin puoluevaltuuskunnan kokous 11.12.1950 hyväksyivät vuoden 1946 ohjelman pienin, mutta merkittävien muutoksin. Keskeinen ideologinen muutos liittyi suhtautumiseen virkamieskysymykseen ja sosialisointiin. (Borg 1965, 272–274; Miettinen 2003; Hokkanen 1996, 382–384.) Borg (1964, 59) katsoo, että puolue siirtyi oikealle ja että maalaisliiton voidaan ensimmäisen kerran katsoa omaksuneen yrityskapitalistisen talousjärjestelmän periaatteet. Merkittävää oli myös, että puolueen varapuheenjohtaja Johannes Virolaisen yritys uudistaa maalaisliiton puolue- ja aatekäsitystä maaseutuhenkiseksi keskustapuolueeksi epäonnistui. (Borg 1964, 54–61; Miettinen 2003.)

Maalaisliiton puolueohjelmien ydinkohdat säilyivät vuoteen 1962 asti samoina kuin, mitä ne olivat perustamisesta lähtien olleet. Santeri Alkion muotoilema puolueen ideologinen ydin säilyi käytännössä muuttumattomana yli viidenkymmenen vuoden ajan. Maalaisliitto uudisti vuonna 1962 puolueohjelmansa Johannes Virolaisen johdolla täysin niin sisällöllisesti kuin rakenteellisestikin. Puolueen luonne määriteltiin uudelleen. (Miettinen 2003.)

Kemin puoluekokouksessa 14.-16.6.1962 esitelty, ja puoluevaltuuskunnassa 20.12.1962 hyväksytty puolueohjelma vei puoluetta ohjelmatasolla keskustalaistumisen ja yleispuolueen suuntaan (Borg 1965, 350; Hokkanen 2002, 564–565). Myös 1960-luvun ohjelmatraditio muuttui: porvaripuolueidenkin ohjelmat sisälsivät yhteiskuntasuunnitelullista luonnetta (Aarnio 1998, 59). Merkittävintä kuitenkin oli, että puolueohjelmassa luovuttiin Johannes Virolaisen johdolla agrarismista puolueen ideologisena perustana.

5.1.1.3 Keskustapuolueen aikakausi 1966–1988

1950-luvulta käynnistynyt kehitys puolueen luonteen määrittelyn uudistamisessa jatkui puolueohjelman uudistamisen jälkeen, kun Kuopion ylimääräisen puoluekokouksen 17.10.1965 päätöksellä puolue muutti nimensä Keskustapuolueeksi (Isohookana-Asunmaa 2006, 63–64).

Puolue ei 1960- ja 1970-luvuilla hyväksynyt varsinaisia puolue- ja periaateohjelmia, vaikka niin Tampereen puoluekokouksessa 15.-16.6.1968 ja Seinäjoen puoluekokouksessa 7.-

9.6.1974 hyväksyttiinkin yleisohjelmat. Ohjelmien haluttiin sisältävän vahvemmin operationaalisen politiikan tavoitteita ja keinoja, vaikka erityisesti vuoden 1974 yleisohjelma sisälsikin periaatteellista ohjelmajulistusta. Taustalla oli varapuheenjohtaja Paavo Väyrysen esittämä aatteellinen kritiikki, millä Väyrynen haastoi Virolaista puolueen linjasta. (Miettinen 2003.)

Varsinaisesti Rovaniemen puoluekokouksessa 18.-20.6.1982 hyväksyttiin puolueelle uusi, ensimmäistä kertaa periaateohjelman nimellä hyväksytty periaateohjelma. Päätös periaateohjelman päivittämisestä oli tehty Turun puoluekokouksessa 1980, ja liittyi kiinteästi valitun johtokaksikon puheenjohtaja Paavo Väyrysen ja puoluesihteerin Seppo Kääriäisen tavoitteisiin. Yleispuoluekehittämistä haluttiin jatkaa, ja vahvalla alkiolaisella politiikalla haluttiin vahvistaa kannatusta niin nuorten kuin kaupunkilaisten keskuudessa. (Katajisto 2023, 75–77; Miettinen 2003.)

Katajiston (2023, 76) mukaan uudessa periaateohjelmassa näkyi puolueen traditionaaliset painopisteet eli kansanvalta, aluepolitiikka ja kotiseutu. Periaateohjelma rakennettiin aikaisemmin kestäväksi katsotulle aatepohjalle huomioiden yhteiskunnan muuttuneet haasteet. Mickelssonin (2021, 310–311) mukaan ohjelmassa näkyi perinteinen keskustalaisuus; painotettiin alkiolaista köyhän asiaa sekä korostettiin maakuntien Suomen kunnallista itsehallintoa ja kristillisyyttä.

Periaateohjelmassa alkiolainen ihmisyyssaate palautettiin keskiöön. Ohjelmassa korostui myös edellisiin ohjelmiin nähden luonto- ja ympäristökysymykset sekä Suomen globaali asema. Lisäksi keskustapuolue kansanliikkeenä määriteltiin ensimmäistä kertaa kansanvaltaisen poliittisen puolueen lisäksi uudistus-, kasvatus- ja sivistysliikkeeksi. (Katajisto 2023, 75–77; Miettinen 2023.) Ohjelmassa oli toki edelleen agraarisiakin painotuksia (Mickelsson 2021, 310).

Puolue käynnisti keväällä 1988 puolueen uudistamisprosessin, taustalla vuoden 1987 eduskuntavaalien tapahtumat. Kajaanin puoluekokouksen 17.-19.6.1988 päätteeksi pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa Keskustapuolue muutti äänestyksen jälkeen nimensä Suomen Keskustaksi. (Katajisto 2023, 412–413.) Sen jälkeen laadittuja periaateohjelmia, jotka muodostavat tutkielman aineiston, on tarkasteltu seuraavassa alaluvussa 5.2.

5.1.2 Keskustalainen aatetraditio

Keskustalaisuus kumpuaa suomalaisista, regionaalista ja maaseutuhenkisistä juurista, mitä sävyttää demokraattinen perusvire ja sosiaalireformistinen uudistusmielisyys (Kääriäinen 2002, 45–52). Keskustan historiaa tutkineen Kari Hokkasen (1979, 85) mukaan agraaripuolueet ovat syntyneet maaseudun ja maanviljelijöiden erityisintressien ajajiksi. Perustamisvaiheessa puolueen ideologisena pohjavirtauksena toimi muiden eurooppalaisten talonpoikaispuolueiden tavoin demokraattinen agrarismi, jossa keskeistä oli maatalouden, talonpoikaisintressien ja maaseudun puolustaminen sekä kansanvallan tukeminen (Hakalehto 1986, 207–222). Puolueen agraariset tavoitteet perustuivat pitkälti kansallisiin lähtökohtiin, eikä taustalla ollut esimerkiksi sosialismin tavoin yleistä yhteiskuntafilosofista teoriaa (Mylly 1978, 33–35). Sitä voikin ensisijaisesti kuvata historiallisena aateperinteenä ja poliittisena toimintatapana: agrarismi on ideologiana melko jäsentymätöntä ja pitkälti pohjoismainen ilmiö, mille onkin ollut tunnusomaista nojautuminen omiin auktoriteetteihin kansainvälisten ideologisten oppi-isien sijasta. (Hokkanen 1986).

Hokkasen (1986) mukaan keskustalaisuuden voidaan historian saatossa katsoa rakentuneen neljän jännitteisen poliittis-ideologisen tradition kautta (ks. myös Kääriäinen 2002). Nämä puolueen alkuaikojen poliittis-ideologiset suuntaukset on nimetty puolueen 1910- ja 1920-luvun keskeisten johtohenkilöiden – Santeri Alkion (1862–1930), Kyösti Kallion (1873–1940), Kalle Kustaa Pykälän (1864–1915) ja Juho Emil Sunilan (1875–1936) – mukaan. Hokkanen on käyttänyt traditioista myös termiä ”neljät kasvot”. (Hokkanen 1986.) Tietokirjailija Juha Kuisma (2019, 47) on täydentänyt neljää poliittis-ideologista traditiota, ja nimennyt historiallisen keskustalaisuuden viidenneksi traditioksi 1930- ja 1950-luvun kekkoslaisuuden presidentti Urho Kekkosen (1900–1986) mukaan.

Maalaisliiton perustajan Santeri Alkion mukaan nimetty alkiolaisuus on keskeisimmin vaikuttanut keskusta-aatteeseen. Alkion muotoilema puolueen ideologia säilyi puolueen periaateohjelmissa perustamisvuosista aina 1960-luvun alkupuolelle asti. Hän toimi maalaisliiton puheenjohtajuuden lisäksi useaan eri aikaan kansanedustajana sekä sosiaaliministerinä. Alkion ajattelun perustana oli kristillisuus. Hän korosti ihmisyyttä, itsekasvatusta ja heikoimmista huolehtimista sekä puolusti tasavaltalaisuutta, edisti raittiusaatetta, itsenäisyyttä ja myös Euroopan integraatiota. Ennen kaikkea hän oli idealisti, ja alkiolaisuus onkin edustanut uudistushenkisyyttä ja yhteiskunnallisesti radikaalia ajattelua.

Presidentti Kyösti Kallion mukaan nimetty kalliolaisuus on edustanut sovinnollisuutta ja asioiden pragmaattista hoitamista sekä kansallista sopua ja tasavaltalaisuutta. Kallio toimi maalaisliiton puheenjohtajana vuosina 1909–1917, pitkäaikaisena kansanedustajana sekä useaan otteeseen puhemiehenä ja pääministerinä. Myöhemmin Johannes Virolainen (1914–2000) määritteli kalliolaisuuden pohjalta keskustalaisuuden pragmaattiseksi toimintatavaksi politiikassa, mikä on heijastunut edelleen valtionhoitajapuolueen tematiikalla. (Kuisma 2019, 46–47; Kääriäinen 2002, 56–58.)

Sunilalaisuus on puolestaan nimetty kansanedustajana, maatalous- ja pääministerinä toimineen Juho Emil Sunilan mukaan. Sunilalaisuudessa maalaisliitto ymmärrettiin talonpoikaisväestön etuja sekä maaseutu- ja maatalouspolitiikkaa ajavaksi luokka- ja intressiluonteiseksi puolueeksi. Korostuneen maatalouspolitiikan edunvalvonnallisen luonteen takia sunilalaisuuteen on viitattu myös agrarismilla. Sunilalaisuus rakentui nuorten maatalousoppineiden ympärille, ja sillä oli tiiviit yhteydet myös maa- ja metsätaloustuottajien keskusliittoon (MTK). (Kuisma 2019, 46; Kääriäinen 2002, 56–58.)

Kansanedustaja, maanviljelijä Kalle-Kustaa Pykälän mukaan nimetty pykäläläisyys on edustanut populistista herravihaa. Pykäläläisyys korosti yhteiskunnan eliitin toimien oikeuden- ja lainmukaisuuden vartioimista. Se kanavoi maaseudun herravihaa. Pykäläläisyys koostui rehevistä kansanhimisistä, ja Pykälää pidettiin myös Karjalan maalaisliittolaisten tosiallisena johtajana. Myöhemmin maalaisliitossa pykäläläisyyttä edusti näkyvästi Veikko Vennamo, joka erottuaan maalaisliitosta perusti uuden puolueen Suomen Pientalonpoikien Puolueen / Suomen Maaseudun Puolueen. (Kuisma 2019, 46; Kääriäinen 2002, 56–58.)

Presidentti Urho Kekkosen mukaan nimetty 1930- ja 1950-luvun kekkoslaisuus on korostanut valtionjohtoista aluepolitiikkaa. Se perustui ajatukseen käyttää valtiota politiikan instrumenttina, mikä näkyi muun muassa teollistamis-, valtionyhtiö- ja aluepolitiikkana. Toisaalta kekkoslaisuus edusti kalliolaisuuden tavoin ylikorostunutta poliittista realismia ja koko poliittisen kentän yhteistyötä. Lisäksi sille ominaispiirteistä on ollut kansallisen edun ajattelu ja maanpuolustushenkisyys. (Kuisma 2019, 47.)

Puolueen ideologiaan lähtökohtiin ovat lisäksi vaikuttaneet keskeisesti Viljami Kalliokoski, V. J. Sukselainen, Ahti Karjalainen, Johannes Virolainen, Paavo Väyrynen, Esko Aho, Seppo Kääriäinen ja Matti Vanhanen. (ks. Ruostesaari 2006, 39–42)

Keskusta on rakentunut aatteellisten fraktioiden ja jännitteiden pohjalta. Puoluetta onkin toisiaan kutsuttu myös keskustaliitoksi (Junkkari 2020; Keskusta 2023). Alkuaikojen aatteellisten fraktioiden jälkeen jännitteitä on nähty presidentti Urho Kekkosen K-linjan ja puheenjohtaja V. J. Sukselaisen S-linjan välillä 1950- ja 1960-luvuilla sekä edelleen pääministeri Ahti Karjalaisen K-linjan ja puheenjohtaja Johannes Virolaisen V-linjan välillä 1970- ja 1980-luvuilla (Kääriäinen 2002, 46–52).

Mickelssonin (2021, 312–313) mukaan 1980-luvulta lähtien puolueen aatteelliset fraktiot ovat muodostuneet konservatiivisten oikeistolaisten, vasemmistosuuntautuneiden sekä liberaalien pohjalta.

5.2 Tutkimusaineisto

Tutkielman primääriaineiston muodostavat Suomen Keskustan 2000-luvulla voimassa olleet kolme periaateohjelmaa, jotka on esitetty taulukossa 2. Periaateohjelmat ovat digitaalisessa muodossa poliittisten ohjelmien tietovaranto Pohtivassa.

Taulukko 2. Keskustan periaateohjelmat 2000-luvulla.

Periaateohjelman nimi	Ohjelmakausi	Hyväksytty
Keskustan periaatteet	vuodet 1996–2006	66. puoluekokous, Kouvola, 14.-16.6.1996
Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa	vuodet 2006–2018	71. puoluekokous, Oulu, 8.-11.6.2006
Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta	vuodesta 2018	77. puoluekokous, Sotkamo, 8.-10.6.2018

Keskustan 2000-luvun periaateohjelmat ovat kestäneet melko hyvin aikaa peilaten puolueen periaateohjelmien historiaan. Vuoden 1996 periaateohjelma oli voimassa kymmenen vuotta, ja vuoden 2006 periaateohjelma kaksitoista vuotta. Vuoden 2018 periaateohjelma on todennäköisesti voimassa kahdeksan vuotta, sillä keskustan Tampereen puoluekokouksen on tarkoitus hyväksyä puolueelle uusi periaateohjelmalla kesällä 2026 (Keskusta 2026b).

Keskustan periaateohjelmien ohjelmaprosessille luonteenomaista on pitkä- ja laaja-alaisuus. Ne ovat sisältäneet erilaisia vakiintuneiksi käytännöiksi muotoutuneita muodollisia tekijöitä, joita ovat muun muassa ohjelmatyön avausrituaalit, ohjelmatyöhön vaikuttavien henkilöiden nimeäminen, valmistelun, työstämisen ja kirjoittamisen rutiinit ohjelmatyöryhmässä sekä

kenttä-, sidosryhmä- ja puoluejohtokäsittelyn vaiheet sekä ohjelman hyväksymisprosessi ja julkistusrituaalit. (Aarnio 1998, 252.)

2000-luvun periaateohjelmille luonteenomaista on ollut, että ohjelmapirosessi on osunut niihin ajanjaksoihin, kun puolue on ollut pääministerivastuussa ja menestynyt eduskuntavaaleissa. Periaateohjelmiin on lisäksi liittynyt kiinteästi laaja osallistumista vahvistanut kenttäkäsittely, minkä seurauksena periaateohjelmat on hyväksytty lopullisesti puoluekokouksissa, eikä tarkentavia myöhempiä käsittelyjä ole tarvittu.

5.2.1 Keskustan periaatteet 1996–2006

Keskustan Kokkolan puoluekokous 5.-7.6.1992 päätti periaateohjelman uudistamisesta. Periaateohjelman uudistamistyö käynnistettiin puoluesihteerin Erja Tikan johdolla vuoden 1991 eduskuntavaalien ”veret seisauttavan vaalivoiton” jälkilaineilla, ja keskustan nousevaa pääministeripuolueeksi. 1990-luvun laman keskellä Esko Ahon johtama porvarihallitus joutui tekemään koviakin päätöksiä. Puolueen ideologisuus muuttui pragmaattisemmaksi hallitusvastuussa. Kääriäisen (2002, 296) mukaan keskeisen syy periaateohjelman uudistamistyölle olikin, että yhdistävä aatteellinen keskustelu oli välttämätöntä puolueelle poliittisesti ja taloudellisesti vaikeassa tilanteessa. Toki Neuvostoliiton hajoamisen myötä myös ulkopoliittinen ohjelmalinja vaati ehdotonta päivitystä (Miettinen 2003).

Jyväskylän puoluekokouksessa 1994 puoluesihteeriksi ja samalla ohjelmapirosessin jatkajaksi valittu Pekka Perttula kritisoi, että ohjelmapirosessin tavoitteista ja sisällöistä ei ollut selvyyttä (Aarnio 1998, 115). Lisäksi Aarnio (1998, 115) katsoo, että periaateohjelma jäi puoluejohton valmisteleman työreformihankkeen jalkoihin. Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa oppositioon siirtyneelle keskustalle työreformista muotoutui – toisin kuin periaateohjelmasta – puolueen uusiutumisen ja aattellishjelmallisen ideologian profiloinnin väline (Kääriäinen 2002, 364–365).

Keskustan uusi periaateohjelma *Keskustan periaatteet* (1996) hyväksyttiin lopulta Kouvolan puoluekokouksessa 14.-16.6.1996. Ohjelmaa on kuvattu ”tulkinnaksi tästä ajasta, tulevaisuudesta ja keskustalaisuudesta” (Aarnio 1998, 115). Se säilytti vuoden 1982 periaateohjelman filosofiset lähtökohdat ja keskeiset periaatteet, vaikka olikin huomattavasti edeltäjänsä lyhyempi. Toki edeltäjänsä verraten se nimeää eksplisiittisesti Santeri Alkion

keskustan periaatteiden merkittävimmäksi esiintuojaksi: Alkion aatteellinen testamentti on keskustan arvopohjan ydin. (Ruostesaari 2006, 52–53.)

Maakunnat ja aluepolitiikka näkyivät omina lukuinaan ohjelmassa. Ohjelma kuitenkin uudistui poliittisen sisällön osalta. Se sisälsi edeltäjänsä verrattuna muun muassa analyysin tietoyhteiskunnasta, kuvasi suomalaisuutta eurooppalaisuuden ja maailmankulttuurin osana sekä käsitteli maaseutua ja kaupunkeja kumppaneina. Käsitys maataloudesta liudentui, eikä siinä enää ihannoitu perinteistä luokka-agrarismia. (Miettinen 2003; Ruostesaari 2006, 52–53).

Periaateohjelmassa näkyi 1990-luvun ajan ideologialle tyypillinen markkinaliberalismi, mikä näkyi mahdollisuuksien tasa-arvon vaatimisena. Ohjelmassa mainittiin myös ensimmäisen kerran yrittäjyyden merkitys taloudellisen toiminnan muotona sekä elämänasenteena (Mickelsson 2021, 311). Puolueen talousajattelussa nojattiin nyt markkinatalouteen. Lisäksi vuonna 1998 julkistettu työreformi sai jo periaateohjelmaan oman osionsa, mistä muodostuikin myöhemmin rasite puolueelle ja periaateohjelmalle. (Ruostesaari 2006, 52–53).

5.2.2 Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa 2006–2018

Työreformista oli muotoutunut puolueelle rasite. Keskusta käynnisti eduskuntavaalien 2003 jälkeen periaateohjelman uudistamistyön puolueen ollen jälleen pääministerinä.

Ohjelmatyöryhmän puheenjohtaja toimi, vuoden 1982 periaateohjelman valmistelustakin vastannut Seppo Kääriäinen.

Uusi periaateohjelma *Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa* (2006) hyväksyttiin 100-vuotis juhlapuoluekokouksessa 8.-10.6.2006 Oulussa. Se on vuoden 1996 periaateohjelmaan verrattuna pidempi ja kannanotoiltaan yksityiskohtaisempi, käytännöllisempi ohjelma. Ohjelmatyötä johtanut Seppo Kääriäinen on kuvannut ohjelmaa ”murrosaikojen ohjelmaksi”.

Ruostesaaren (2006, 53–54) mukaan periaateohjelma oli edeltäjänsä nähden huomattavasti alkioalaisesti idealistisempi. Ohjelman keskeiseksi tavoitteeksi on määritelty tasa-arvoinen ja luonnonmukainen sivistisyhteiskunta. Puolueen itsemäärittely rakentuu puolestaan ihmisyyksäytyksen pohjalta: ”keskusta on humanistinen, ihmisyyttä kunnioittava liike”.

Vastuullinen vapaus erottaa puolueen muista poliittisista ideologioista. Samalla

periaateohjelma nostaa myös historiasta kumpuavan käsityksen sivistyksestä merkittävämpään asemaan.

Keskustan aikaisempien periaateohjelmien pitkäaikaiset ja omaleimaiset teemat virkamiesvallan kritiikistä sekä maaseudusta ja maataloudesta ovat entisestään kaventuneet. Taustalla on vaikuttanut puolueen vakiintuminen yleispuolueeksi, ja kannattajakunnan muutos. Sen sijaan ohjelmassa korostuu entisestään luonto- ja ympäristöpolitiikka, yrittäjyyden tematiikka sekä ulko- ja turvallisuuspoliittiset uudet ulottuvuudet. Niissä on tapahtunut myös eniten muutosta periaateohjelmien historiassa. (emt., 53–54.)

5.2.3 Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta 2018–

2010-luvulla keskusta päätti käynnistää periaateohjelman uudistamistyön vuonna 2015. Se oli jälleen pääministeripuolueena vuoden 2015 eduskuntavaalien menestyksen myötä. Periaateohjelman uudistamistyötä nimettiin johtamaan varapuheenjohtaja Annika Saarikko. (Keskusta 2016.)

Tutkielman kirjoittamishetkellä voimassa oleva periaateohjelma *Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta* hyväksyttiin Sotkamon puoluekokouksessa 8.-10.6.2018. Se eroaa huomattavasti erityisesti rakenteeltaan edeltävistä periaateohjelmista. Se ei rakennu perinteisen ohjelmatekstin tavoin, vaan sisältää julistusomaisesti 101 puolueen keskeisintä periaatetta. Se on abstraktin ja käytännöllispoliittisen ohjelman yhdistelmä, joka pyrkii tunnistamaan ja vastaamaan tulevaisuuden murroksiin.

Periaateohjelmaa on kuitenkin kritisoitu aforistiseksi ja epäselväksi. Esimerkiksi eduskuntatutkimuksen johtaja Markku Jokisipilä on todennut ideologisen kuvauksen ja aatteellisten valintojen jääneen ohjelmassa piiloon (Vänttilä 2024).

Vuoden 2018 periaateohjelmassa puolueen itsemäärittäminen rakentuu muista erottavista painotuksista, joiksi nostetaan ihmisen ja luonnon kumppanuus, kansanvaltaisuus, hajautettu yhteiskunta, henkiset ja inhimilliset arvot sekä ihmisyysaate. Periaateohjelman sisällölliset linjamuutokset edeltäviin ohjelmiin nähden sekä aatteellisohjelmalliset valinnat jäävät kuitenkin jossain määrin pimentoon. Se korostaa kuitenkin vuoden 2006 periaateohjelmaan nähden vahvemmin sosiaalista oikeudenmukaisuutta, yhteisöllisyyttä sekä sydämensivistystä.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on luonteeltaan määrällinen, sillä siinä analysoidaan keskustan periaateohjelmia kvantitatiivista sisällönerittelymenetelmää käyttäen. Kvantitatiivinen sisällönerittely mahdollistaa periaateohjelmien sisällön systemaattisen sekä objektiivisen tarkastelun ja vertailun. Siinä periaateohjelmien sisältö kuvataan kvantitatiivisesti eli mitataan erilaisten kannanottojen esiintymistä periaateohjelmissa (ks. Borg 1964, Paloheimo 2006).

Sisällönerittelymenetelmää voi pitää perusteltuna, kun tarkastellaan kiistanalaisuuteen perustuvaa puolueideologiaa (ks. Freeden 2003; 2019). On kuitenkin huomattava, että sisällönerittelymenetelmä korostaa ohjelmatekstin eksplisiittistä sisältöä, mutta ei tavoita tavoita morfologisia sävyjä tai merkitysrakenteita samalla tarkkuudella kuin esimerkiksi diskurssianalyysi.

Veikko Pietilä julkaisi vuonna 1973 sisällönerittelyn keskeiseksi suomenkieliseksi oppikirjaksi muotoutuneen tutkimuksen ”sisällön erittely”. Pietilän (1976, 264) mukaan sisällön erittely määritellään ”joukoksi menettelytapoja, joiden avulla dokumenttien sisällöstä tehdään havaintoja ja kerätään tietoja tieteellisiä pelisääntöjen noudattaen”.

Sisällönerittelyssä tarkasteltava aihepiiri jaetaan sisältöluokkiin, jotka liittyvät tarkastelun kohteena olevaan ilmiöön. Tätä sisältöluokkien joukkoa kutsutaan luokitusrungoksi, josta pyritään tekemään mahdollisimman kattava, jotta jokainen analysoitavassa aineistossa esiintyvä asia voidaan sijoittaa johonkin luokitusrungon luokkaan. Sisältöluokan yksittäiset teemat ovat puolestaan analyysin muuttujia. (Paloheimo 2006, 218–219; Pietilä 1976.)

Tässä tutkielmassa sisällönerittelyn luokitusrunkona käytetään kuitenkin valmista Manifesto Project Datasetin luokitusrunkoa, joka on Manifesto Project -tutkimusprojektin kehittämä poliittisten ohjelmadokumenttien sisällönerittelyyn nimenomaisesti luotu luokitusrunko. 1980-luvulla käynnistettiin tutkimusprojekti Manifesto Research Project (MRP), ja sitä jatkoi 1990-luvulta Comparative Manifestos Project (CMP). Tutkimusprojektin tavoitteena oli analysoida ja vertailla puolueiden vaaliohjelmadokumentteja. Nykyisin Manifesto Project -nimellä kulkeva tutkimushanke on analysoinut ohjelmadokumentteja vuosilta 1945–2025 yli viidestäkymmenestä eri maasta yli 1000 puolueesta. (Paloheimo 2006, 218–219; Lehmann ym. 2025.) Sisällönerittelyssä onkin noudatettu Manifesto Project Datasetin koodausohjeista (ks. Werner ym. 2021) sekä luokitusrunkoa (ks. Lehmann ym. 2025).

Aluksi puolueen ohjelmasta käydään läpi koodattavat ja ei-koodattavat tekstiosiot.

Koodattavaan aineistoon eivät kuulu otsikot ja väliotsikot sekä tilastot, taulukot, kuvitukset, sisällysluettelot ja puoluejohtajien esipuheet. Ei-koodattavia osioita ei kuitenkaan sanitoida, vaan otsikot ja väliotsikot merkitään ”H” ja muut ei-koodattavat osiot ”NA”. (Werner ym. 2021, 4–5.)

Varsinainen puolueiden ohjelmien koodaus on kaksivaiheinen ja strukturoitu. Ensin teksti jaetaan kvasivirkkeisiin eli kannanottoihin, joista kukin sisältää yhden itsenäisen poliittisen väitteen, argumentin tai viestin. Yleissääntönä on, että yksi virke muodostaa vähintään yhden kvasivirkkeen. Virke voidaan pilkkoa tarvittaessa myös useampaan kvasivirkkeeseen, jos se sisältää useita erillisiä, itsenäisiä väittämiä. Kvasivirke ei kuitenkaan muodostu useammasta virkkeestä. (emt., 4–5.) Taulukossa 3 havainnollistetaan ohjelmatekstin jakamista kvasivirkkeisiin.

Taulukko 3. Ohjelmatekstin jakaminen kvasivirkkeisiin eli kannanottoihin (emt., 4–5)

Kvasivirke 1	Keskusta korostaa ihmisen vastuuta itsestään
Kvasivirke 2	sekä tukee mahdollisuutta omalla työllä vaurastumiseen.
Kvasivirke 3	Apua tarvitsevia, heikommassa asemassa olevia ja syrjäytyneitä kannustetaan ja tuetaan yhteisin varoin ja ponnistuksin pysymään elämässä kiinni.

Tämän jälkeen kvasivirkkeisiin jaettua aineistoa koodataan. Jokainen kvasivirke eli kannanotto koodataan sen sisällön perusteella noudattaen Manifesto Project Datasetin luokitusrunkoa, joka jakaantuu seitsemään pääalueeseen ja 56 eri aihepiiriin, joista osalla on kaksi tai useampaa ala-aihepiiriä. Koodausta ohjaavat keskeiset kysymykset ovat (1) ”mitä viestiä puolue/presidenttiehdokas yrittää välittää äänestäjille?” ja (2) ”mitkä ovat ne asiat, joita puolue/presidenttiehdokas pitää tärkeänä?” (emt., 4–5.)

Struktuurin koodauksen varmistamiseksi kysymykset esitetään jokaisen kvasivirkkeen kohdalla. Vaaliohjelmissa kannanoton sisältö, toisin sanoen puolueen väite, kanta tai viesti, on useimmiten selkeä ja yksiselitteinen. Tutkielman primääriaineistona ovat kuitenkin periaateohjelmat, jotka ohjelmallisena tekstilajina ovat vaaliohjelmiä yleisluonteisempia ja aatteellisempia (ks. Aarnio 1998, 13–14), jolloin kannanoton sisältö useimmiten on epäselvempi ja monitulkintaisempi.

Epäselvien ja monitulkintaisten kvasivirkkeiden koodaamisessa huomioidaan tarvittaessa konteksti, jota tarkastellaan ensin mahdollisesti virkkeen muista osista tai lähimmistä

virkkeistä ja ulotetaan tarvittaessa koko ohjelmaan sekä ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun (Werner ym. 2021, 8–9). Kontekstia on tarkennettu hyödyntämällä myös Manifesto Project -tutkimusprojektin olemassa olevaa aineistoa, johon on koodattu 2000-luvun keskustan eduskuntavaalien vaaliohjelmat. Kvasivirkkeet, jotka eivät sisällä poliittista viestiä tai sisältöä ei ole mahdollista koodata mihinkään luokkaan, koodataan ”000” (emt., 10).

Lopuksi koodatusta aineistosta lasketaan kunkin periaateohjelman aihepiirien kvasivirkkeiden absoluuttinen lukumäärä sekä prosentuaalinen osuus suhteessa ohjelman kaikkiin kvasivirkkeisiin (Paloheimo 2006, 218–219). Kvantitatiivisista tuloksista analysoidaan aihepiirien painopisteitä, eroavaisuuksia ja muutoksia, mitkä on esitetty analyysiluvussa 6.

6 Periaateohjelmien sisällönerittelyn tulokset

Tässä luvussa analysoidaan keskustan periaateohjelmia vuosilta 1996, 2006 ja 2018 hyödyntäen Manifesto Project Datasetin luokitusjärjestelmää. Analyysi esitetään aikaisemman periaateohjelmatutkimuksen (ks. Paastela ja Paloheimo 2006) tavoin luokitusjärjestelmän seitsemän pääalueen eli (1) kansainväliset suhteet, (2) kansalaisvapaudet ja demokratia, (3) poliittinen järjestelmä, (4) talous, (5) hyvinvointi ja elämänlaatu, (6) yhteiskunnan kulttuuriset periaatteet ja (7) sosiaaliset ryhmät kautta (Lehmann ym. 2025, 11–22).

Luvun taulukoissa esitetään pääalueittain siihen liittyvien kannanottojen eli kvasivirkkeiden lukumäärä aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain.

Taulukoista on poistettu ne aihepiirit, joista ei ole ainuttakaan kannanottoa yhdessäkään tarkastelluista periaateohjelmista.

Tuloksia analysoidaan Freedenin (2013; 2019) morfologisen analyysin viitekehyksen kautta. Puolueideologiaa tarkastellaan periaateohjelmien sisällönerittelyn pohjalta kiinnittämällä huomiota poliittisten tavoitteiden painostusten, niiden poisilmentymien ja hierarkioiden muodostamaan kokonaisuuteen. Tarkoituksena on hahmottaa, minkälaista puolueideologiaa keskustan periaateohjelmat rakentavat 2000-luvulla, ja miten se on kehittynyt.

6.1 Periaateohjelmien sisällönerittely aihepiireittäin

6.1.1 Kansainväliset suhteet

Taulukossa 4 esitetään kansainvälisiin suhteisiin liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain. Luokitusrunon mukaisesti kansainväliset suhteet kattavat yleisesti kansainvälisyyteen, kansainvälisiin suhteisiin, maanpuolustukseen, rauhaan sekä eurooppalaiseen integraatioon liittyvät kannanotot (Lehmann ym. 2025, 11–13; Paloheimo 2006, 220–221.)

Aineisto osoittaa, että kansainvälisiin suhteisiin liittyvien kannanottojen lukumäärä ja suhteellinen osuus ovat kasvaneet 2000-luvun aikana keskustan periaateohjelmissa.

Aihepiireittäin tarkasteltuna myönteinen suhtautuminen kansainvälisyyteen muodosti selvästi keskeisimmän kategorian kaikissa kolmessa ohjelmassa. Sen suhteellinen painoarvo oli suurin vuoden 2006 periaateohjelmassa. Vuoden 2018 periaateohjelmassa kansainvälisyyteen

myönteisesti suhtautuvien kannanottojen lukumäärä oli puolestaan suurin, mutta suhteellinen osuus jäi hieman vuoden 2006 periaateohjelman tasosta.

Taulukko 4. Kansainvälisiä suhteita koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)
(per101) Ulkomaiset erityissuhteet: positiivinen	1	0,7	1	0,5	3	0,9
(per104) Maanpuolustus: positiivinen	2	1,5	3	1,6	9	2,6
(per105) Maanpuolustus: positiivinen	1	0,7	0	0,0	0	0,0
(per105) Rauha: positiivinen	0	0,0	4	2,2	4	1,2
(per107) Kansainvälisyys: positiivinen	5	3,7	13	7,0	16	4,7
(per108) Eurooppalainen integraatio: positiivinen	0	0,0	1	0,5	0	0,0
(per109) Kansainvälisyys: positiivinen	2	1,5	4	2,2	4	1,2
(per110) Eurooppalainen integraatio: negatiivinen	0	0,0	3	1,6	3	0,9
Kaikki	11	8,1	29	15,7	39	11,4

Kansainvälisyyteen liittyvien kysymysten ohjelmallinen merkitys on vahvistunut 2000-luvun aikana. Kannanottojen kasvua periaateohjelmissa voi arvioida kahdesta eri näkökulmasta. On mahdollista, että keskusta suhtautuu kansainvälisyyteen yhä myönteisemmin, ja on halunnut edelleen korostaa kansainvälisyysuudistusta periaateohjelmissaan. Toisaalta on todennäköisempää, että kansainvälispoliittisen kehityksen myötä kansainvälisyydestä on tullut aikaisempaa merkittävämpi politiikan kokonaisuus, johon myös keskustan on ohjelmallisesti pitänyt reagoida.

Myönteisyys kansainvälistymiseen periaateohjelmissa ei ole kuitenkaan varauksetonta. Niissä kaikissa on kielteisiä mainintoja eurooppalaisen integraation syventämisestä ja sotilaallisesta liittoutumisesta sekä myönteisiä kantoja liittyen kansallisvaltioon sekä protektionismiin esimerkiksi omavaraisen ruoka- ja energiapolitiikan näkökulmista.

Periaateohjelmissa on lisäksi myönteisiä mainintoja niin rauhasta kuin maanpuolustuksesta. Niiden lukumäärällinen kasvu vuoden 2018 periaateohjelmassa on seurausta suurvaltapolitiikan esiinmarssista, ja turvallisuusympäristön muutoksesta.

6.1.2 Kansalaisvapaudet ja demokratia

Taulukossa 5 esitetään kansalaisvapauksiin ja demokratiaan liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain.

Kansalaisvapaudet ja demokratia kattaa luokitusrungon mukaisesti vapauteen ja ihmisoikeuksiin, demokratiaan sekä konstitutionalismiin liittyvät kannanotot (Lehmann ym. 2025, 13; Paloheimo 2006, 221–222).

Taulukko 5. Kansalaisvapauksia ja demokratiaa koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)
(per201) Vapaus ja ihmisoikeudet	7	5,1	7	3,7	17	5,0
(per202) Demokratia	12	8,7	11	5,8	18	5,3
(per203) Konstitutionalismi: positiivinen	0	0,0	1	0,5	0	0,0
Kaikki	19	13,8	19	10,1	35	10,2

Aineisto osoittaa, että kansalaisvapauksiin ja demokratiaan liittyvien kannanottojen suhteellinen osuus on laskenut keskustan periaateohjelmissa 2000-luvulla, vaikka kannanottojen lukumäärä onkin kasvanut. Kansalaisvapauksiin ja demokratiaan liittyvien kannanottojen suhteellista osuutta voi edelleen pitää keskustan periaateohjelmissa merkittävänä.

Periaateohjelmien sisältämät demokratiaa koskevat kannanotot ovat kuitenkin sisällöllisesti muuttuneet 2000-luvun aikana. Kun vuoden 1996 ja 2006 periaateohjelmissa demokratiaa

lähestyttiin ensisijaisesti instituutioiden kautta, on vuoden 2018 periaateohjelmassa korostettu päätöksenteon demokraattisuutta, avoimuutta sekä osallisuuden kokemusta.

Toisaalta huomionarvoista on, että vapauten ja ihmisoikeuksiin liittyvien kannanottojen lukumäärä on kasvanut, ja suhteellinen osuus on pysynyt samana. Käsitys ihmisen henkilökohtaisesta vastuullisesta vapaudesta ei ole periaateohjelmissa 2000-luvulla muuttunut, mutta erityisesti käsitystä ihmisoikeuksista on laajennettu ja tarkennettu vuoden 2018 periaateohjelmassa koskettamaan erityisesti lapsia.

6.1.3 Poliittinen järjestelmä

Taulukossa 6 esitetään poliittiseen järjestelmään liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain. Poliittinen järjestelmä kattaa kannanotot, jotka liittyvät poliittisen järjestelmän rakenteellisiin ja toiminnallisiin piirteisiin. Näitä ovat esimerkiksi hallinnon hajauttamista ja keskittämistä, julkishallinnon tehostamista sekä poliittista korruptiota ja vahvaa hallitusvaltaa koskettavat kannanotot. (Lehmann ym. 2025, 14; Paloheimo 2006, 223.)

Taulukko 6. Poliittista järjestelmää koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)	Kvasivirke (lkm.)	Osuus (%)
(per301) Hajauttaminen	10	7,2	8	4,2	13	3,8
(per302) Keskittäminen	3	2,2	2	1,1	1	0,3
(per303) Hallinnollinen ja valtiollinen tehokkuus	1	0,7	3	1,6	0	0,0
(per304) Poliittinen korruptio	1	0,7	0	0,0	0	0,0
(per305) Poliittinen auktoriteetti	5	3,6	4	2,1	13	3,8
Kaikki	20	14,5	17	9,0	27	7,9

Poliittiseen järjestelmään liittyvien kannanottojen suhteellinen osuus periaateohjelmissa on pienentynyt merkittävästi. Vuoden 1996 periaateohjelmassa poliittisen järjestelmän kannanotot ovat olleet selkeästi merkittävämmässä roolissa kuin kahdessa myöhemmässä ohjelmassa. Poliittisen järjestelmän rakenteelliset kysymykset eivät enää 2000-luvulla ole olleet samalla tavalla ohjelmallisessa keskiössä.

Poliittisen järjestelmän ja hallinnon hajauttamiseen liittyvät kannanotot ovat muodostaneet periaateohjelmissa keskeisen teeman, kuten myös vahvaa hallitus- ja puoluevaltaa koskettavat kannanotot. Keskustan historiallinen identiteetti aluepolitiikan puolustajana ja valtionhoitajapuolueena ilmentyy periaateohjelmissa lukumäärällisesti runsain kannanotoin hajauttamiseen ja poliittiseen auktoriteettiin liittyen. Tätä vasten ei ole kovin yllättävää, että myönteisiä kannanottoja liittyen keskittämiseen löytyy periaateohjelmista vain vähän. Puolueen historiallisen identiteetin näkökulmasta tarkasteltuna merkittävää on, että hallinnon hajauttamista koskettavien kannanottojen suhteellinen osuus on pienentynyt 2000-luvulla, vaikka lukumäärä onkin kasvanut.

Keskusta on vuoden 2018 periaateohjelmassa harrastanut itsensä määrittelyä, mikä heijastuu poliittisen auktoriteetin kannanottojen kasvuna. Määrittely keskittyy kuitenkin ylimalkaisiin toteamuksiin ainutlaatuisuudesta, keskellä olemisesta sekä vaihtoehtona olemisesta. Tosiasialliset ideologiset kuvaukset jäävät kuitenkin ohueksi.

6.1.4 Talous

Taulukossa 7 esitetään talouteen liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain. Talous kattaa kannanotot, jotka liittyvät kansantalouden toimintaperiaatteisiin sekä talouspolitiikkaan. Luokitusrungon mukaisesti näitä ovat markkinoiden vapautta ja yritystoiminnan merkitystä (vapaa markkinatalous, kannustimet, teknologia, kielteinen protektionismi) ja markkinoiden sääntelyn merkitystä (markkinoiden sääntely, talouden suunnittelu, korporativismi, myönteinen protektionismi, kansallistaminen ja kohtuutalous) koskettavat kannanotot. (Lehmann ym. 2025, 15–18; Paloheimo 2006, 224.)

Lähes joka seitsemäs periaateohjelmien kannanotoista käsittelee talouteen liittyviä kysymyksiä. Taloutta koskettavien kannanottojen lukumäärä on kasvanut, mutta suhteellinen osuus on pysynyt samalla tasolla läpi 2000-luvun. Taloutta koskevat kannanotot ovat

vakiintuneet periaateohjelmissa, mutta niillä ei ole ollut laajenevaa asemaa ohjelmallisessa kokonaisuudessa.

Taulukko 7. Taloutta koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)
(per401) Vapaa markkinatalous	5	3,6	3	1,6	6	1,8
(per402) Kannustimet: positiivinen	2	1,4	2	1,1	0	0,0
(per403) Markkinoiden sääntely	2	1,4	0	0,0	5	1,5
(per404) Talouden suunnittelu	0	0,0	0	0,0	0	0,0
(per405) Korporativismi / Sekatalous	0	0,0	4	2,1	0	0,0
(per406) Protektionismi: positiivinen	0	0,0	2	1,1	3	0,9
(per407) Protektionismi: negatiivinen	1	0,7	0	0,0	0	0,0
(per408) Taloudelliset tavoitteet	4	2,9	4	2,1	6	1,8
(per411) Teknologia ja infrastrukturi: positiivinen	3	2,2	3	1,6	11	3,2
(per413) Kansallistaminen	0	0,0	1	0,5	2	0,6
(per416) Kasvunvastainen talous: positiivinen	2	1,4	12	6,3	12	3,5
Kaikki	19	13,8	31	16,4	45	13,2

Aineisto osoittaa, että periaateohjelman talouteen liittyvät kannanotot jakautuvat melko tasaisesti markkinoiden vapautta koskettaviin ja markkinoiden sääntelyn merkitystä korostaviin kannanottoihin. Vaikka periaateohjelmissa on kannanottoja protektionismiin ja kansallistamiseen, eivät ne muodosta tunnistettavaa tai hallitsevaa linjaa.

Vuoden 2006 ja 2018 periaateohjelmissa korostuvat myönteiset kannanotot kasvunvastaisesta taloudesta (*”Anti-Growth Economy”*), millä viitataan ympäristölle ja yhteiskunnalle haitalliseen talouskasvuun (Lehmann ym. 2025, 15–18). Historiallisesti puolue on pitänyt

esillä kolmannen tien talousajattelua Santeri Alkion ideologiseen ajatteluun pohjautuen, ja markkinatalous vakiintuikin puolueen ohjelmissa vasta 1950-luvulta lähtien. Ristiriita puolueen hallitusvastuussa 2000-luvulla tehtyyn politiikkaan on kuitenkin jossain määrin ilmeinen: hallitusvastuussa puolue on korostanut talouskasvua, markkinaliberalismia sekä vastuullista taloudenpitoa.

Keskustan periaateohjelmat ovat historiallisesti pyrkineet vastaamaan myös ajan kuvaan muodostamalla periaatteellis-käytännöllispoliittisia kantoja ajassa kiinni oleviin kysymyksiin. Periaateohjelmilla on pyritty vastaamaan aikansa suuriin kysymyksiin. Tästä osoituksena on esimerkiksi vuoden 2018 periaateohjelmassa teknologiaan ja infrastruktuuriin liittyvien kannanottojen runsaampi lukumäärä, millä on pyritty vastaamaan teknologisen kehityksen tuomiin kysymyksiin.

6.1.5 Hyvinvointi ja elämänlaatu

Taulukossa 8 esitetään hyvinvointiin ja elämänlaatuun liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin sekä näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain. Hyvinvointi ja elämänlaatu kattaa hyvinvointivaltion keskeiset kysymykset, jotka luokitusrunon mukaisesti ovat ympäristönsuojeluun, kulttuuriin, tasa-arvoon, hyvinvointivaltion laajentamiseen tai kaventamiseen ja koulutukseen liittyvät kannanotot (Lehmann ym. 2025, 18–19; Paloheimo 2006, 225).

Keskustan 2000-luvun kaikissa periaateohjelmissa on käsitelty hyvinvointiin ja elämänlaatuun liittyviä kannanottoja enemmän kuin muita pääalueita. Yli viidesosa jokaisen periaateohjelman kannanotoista on käsitellyt näitä kysymyksiä. Keskustan periaateohjelmien hyvinvointiin ja elämänlaatuun liittyvissä kannanotoissa korostuvat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset sekä hyvinvointivaltion ylläpitämisen keskeisistä kysymyksistä sosiaaliturva sekä sosiaali- ja terveydenhuolto.

Keskustalla on historiallinen traditio perusturvapuolueena, mikä kumpuaa Santeri Alkion kristillisistä lähtökohdista ”köyhän asian” puolustamisena. 2000-luvun periaateohjelmissa tämä on tarkoittanut esimerkiksi perustuloajattelua, mikä on toki muuttunut 2020-luvulle tultaessa (ks. Keskusta 2022a). Alkion ajattelu näkyy myös puolueen sivistyskäsityksessä. Puolue on korostanut itseään kansansivistysliikkeenä, jonka historialliset juuret ovat Alkion

ajattelussa sivistää maaseutuväestöä. Sivistykseen myönteisesti liittyvät kannanotot näkyvätkin melko tasaisesti keskustan periaateohjelmissa 2000-luvulla.

Taulukko 8. Hyvinvointia ja elämänlaatua koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)
(per501) Ympäristönsuojelu	14	10,1	19	10,1	23	6,7
(per502) Kulttuuri: positiivinen	0	0,0	2	1,1	7	2,0
(per503) Tasa-arvo: positiivinen	13	9,4	16	8,5	23	6,7
(per504) Hyvinvointivaltion laajentaminen	3	2,2	6	3,2	17	5,0
(per505) Hyvinvointivaltion rajoittaminen	0	0,0	0	0,0	0	0,0
(per506) Koulutuksen laajentaminen	6	4,3	14	7,4	12	3,5
Kaikki	36	26,1	57	30,2	82	24,0

Aineisto osoittaa, että puolueen periaateohjelmissa on 2000-luvulla korostunut myös luontosuhde ja ympäristönsuojelu. Näitä aiheita on käsitelty suhteellisesti eniten kaikissa 2000-luvun periaateohjelmissa, vaikka ympäristönsuojelua ja vihreää politiikkaa koskettavien kannanottojen suhteellinen osuus onkin pienentynyt.

6.1.6 Yhteiskunnan kulttuuriset periaatteet

Taulukossa 9 esitetään yhteiskunnan kulttuurisiin periaatteisiin liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin ja näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain.

Yhteiskunnan kulttuuriset piirteet kattavat kansallisen elämäntavan kysymykset, joita ovat luokitusrunгон mukaisesti kansalliseen elämäntapaan, moraalikäsitteeseen, kansalaisvastuullisuuteen sekä monikulttuuriin liittyvät kannanotot. (Lehmann ym. 2025, 19–21; Paloheimo 2006, 228.)

Taulukko 9. Yhteiskunnan kulttuurisia periaatteita koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)
(per601) Kansallinen elämäntapa: positiivinen	4	2,9	3	1,5	6	1,8
(per602) Kansallinen elämäntapa: negatiivinen	0	0,0	0	0,0	1	0,3
(per603) Perinteinen moraal: positiivinen	2	1,4	2	1,1	1	0,3
(per604) Perinteinen moraal: negatiivinen	2	1,4	0	0,0	6	1,8
(per606) Kansalaisvastuullisuus: positiivinen	5	3,6	14	7,4	22	6,4
(per607) Monikulttuurisuus: positiivinen	4	2,9	2	1,1	6	1,8
(per608) Monikulttuurisuus: negatiivinen	0	0,0	0	0,0	1	0,3
Kaikki	18	13,0	22	11,6	46	13,5

Yhteiskunnan kulttuurisiin periaatteisiin liittyvien kannanottojen suhteellinen painoarvo on pysynyt periaateohjelmissa melko samankaltaisena. Kansallisen elämäntavan ja moraalikäsitteeseen liittyvät kysymykset eivät korostu näkyvästi keskustan periaateohjelmissa. Sen sijaan keskustan periaateohjelmissa korostuu myönteinen suhtautuminen kansalaisvastuullisuuteen, joka viittaa yhteisöllisyyteen, yhteiseen etuun sekä vahvaan kansalaisyhteiskuntaan. Kansallisen elämäntavan sijaan periaateohjelmissa näkyy sosiaalinen harmonia, mikä näkyy muun muassa myönteisiä kannanottoina monikulttuurisuuteen liittyen.

6.1.7 Sosiaaliset ryhmät

Taulukossa 10 esitetään sosiaalisiin ryhmiin liittyvien kannanottojen lukumäärää aihepiireittäin ja näiden prosentuaalista osuutta periaateohjelmittain. Luokitusrunon mukaisesti tarkasteltavia kannanottoja ovat sosiaalisiin väestöryhmiin, kuten työntekijöihin,

maa- ja metsätalouden harjoittajiin, keskiluokkaan sekä heikommassa asemassa oleviin vähemmistöryhmiin, liittyvät kysymykset (Lehmann ym. 2025, 21–22; Paloheimo 2006, 230).

Aineisto osoittaa, että erilaisiin väestöryhmiin liittyvät kannanotot, eivät ole merkittävässä roolissa puolueen periaateohjelmissa. Niiden suhteellinen osuus on huomattavasti pienentynyt 2000-luvun aikana, ja vuoden 2018 periaateohjelmassa vain kuusi prosenttia periaateohjelman kannanotoista käsittely ryhmiin sitoutumista.

Taulukko 10. Sosiaalisia ryhmiä koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018

Taulukko esittää periaateohjelmien kannanottojen (kvasivirke) lukumäärän sekä niiden suhteellisen osuuden (%) periaateohjelman kaikista kannanotoista.

	Periaateohjelma 1996		Periaateohjelma 2006		Periaateohjelma 2018	
	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)	Argumentti (lkm.)	Osuus (%)
(per701) Työntekijäryhmät: positiivinen	7	5,1	7	3,7	9	2,6
(per702) Työntekijäryhmät: negatiivinen	0	0,0	1	0,5	0	0,0
(per703) Maatalous ja maanviljelijät: positiivinen	7	5,1	5	2,6	4	1,2
(per704) Keskiluokka ja professionaaliset ryhmät	0	0,0	0	0,0	1	0,3
(per705) Heikommassa asemassa olevat vähemmistöryhmä	0	0,0	0	0,0	1	0,3
(per706) Ei-taloudelliset väestöryhmät	0	0,0	0	0,0	6	1,8
Kaikki	14	10,1	13	6,9	21	6,1

Keskustan periaateohjelmissa sosiaalisiin ryhmiin liittyvät kannanotot jäsentyvät työnteon sekä maaseudun ja maanviljelyn pohjalta. Huomionarvoista on kuitenkin, että maatalouteen ja maanviljelyyn liittyvien myönteisten kannanottojen lukumäärä sekä suhteellinen osuus on merkittävästi pienentynyt 2000-luvun aikana. Sen sijaan yleisemmät työntekijöihin ja työntekoon liittyvät kannanotot ovat jonkin verran kasvaneet.

6.2 Periaateohjelmien moniulotteisuus

Freedenin (2013; 2019) puolueideologian lähestymistavan pohjalta ymmärrettynä puolueideologia syntyy ja ilmenee periaateohjelmissa painottamalla, kaventamalla ja jättämällä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, aiheita ja kysymyksiä. Sisällönerittelyn tulosten esittämistä ja analysointia jatketaan tarkastelemalla periaateohjelmia puolueideologiaa ilmentävinä kokonaisuuksina. Taulukossa 11 esitetään keskustan periaateohjelmien 1996, 2006 ja 2018 sisällön prosentuaalista jakautumista Manifesto Project Datasetin luokitusrunгон pääalueittain (Lehmann ym. 2025, 11–27).

Taulukko 11. Keskustan periaateohjelmien 1996, 2006 ja 2018 sisällön prosentuaalinen jakaantuminen pääalueittain.

	Keskustan periaateohjelma 1996: <i>Keskustan periaatteet</i>	Keskustan periaateohjelma 2006: <i>Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa</i>	Keskustan periaateohjelma 2018: <i>Tasapainossa, eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta</i>
Kansainväliset suhteet	8 %	15 %	11 %
Kansalaisvapaudet ja demokratia	14 %	10 %	10 %
Poliittisen järjestelmän toimintaperiaatteet	14 %	9 %	8 %
Talous	14 %	16 %	13 %
Hyvinvointi ja elämänlaatu	26 %	30 %	24 %
Yhteiskunnan kulttuuriset periaatteet	13 %	12 %	13 %
Sosiaaliset ryhmät	10 %	7 %	6 %
Luokittelemattomat	1 %	1 %	14 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %
Kannanottojen eli kvasivirkkeiden määrä	138	189	342

Aineiston mukaan 2000-luvun periaateohjelmissa painottuvat hyvinvointiin ja elämänlaatuun sekä talouteen liittyvät kannanotot. Kaikkien tarkasteltavien periaateohjelmien kannanotoista vähintään joka neljäs käsittelee hyvinvointia ja elämänlaatua. Niiden suhteellinen osuus on korkein vuoden 2006 periaateohjelmassa. Talouteen liittyvien kannanottojen osuus oli

ohjelmissa toiseksi korkein. Tulokset eivät ole yllättäviä, sillä vuoden 2023 eduskuntavaalien äänestäjätutkimuksen mukaan keskustaa äänestäneille tärkeimpiä asiakysymyksiä olivat talous (29 %) sekä sosiaaliturva ja sote-palvelut (23 %) (Ylisalo 2024, 296).

Tarkempi aineiston tarkastelu osoittaa, että periaateohjelmissa painottuvat ympäristönsuojeluun sekä tasa-arvoon ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvät kannanotot. Vuoden 1996 periaateohjelmassa kärkiaihepiirejä ovat ympäristönsuojelu (10,1 %), tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus (9,4 %), demokratia (8,7 %), hajauttaminen (7,2 %) sekä vapaus ja ihmisoikeudet (5,1 %), työntekijät (5,1 %) ja maatalous ja maanviljelijät (5,1 %). Vuoden 2006 periaateohjelmassa niitä puolestaan ovat ympäristönsuojelun (10,1 %) sekä tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden (8,5 %) lisäksi koulutuksen laajentaminen (7,4 %), kansalaisvastuullisuus (7,4 %) ja kansainvälisyys (7,0 %). Vuoden 2018 periaateohjelmassa kärkiaihepiirejä ovat edelleen ympäristönsuojelu (6,7 %) sekä tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus (6,7 %) sekä kansalaisvastuullisuus (6,4 %), demokratia (5,3 %) ja vapaus ja ihmisoikeudet (5,0 %) sekä hyvinvointivaltion laajentaminen (5,0 %).

2000-luvun periaateohjelmat poikkeavat aihepiirien painopisteissä jonkin verran toisistaan. Niissä on kuitenkin enemmän yhteneväisyyksiä kuin erottavia tekijöitä. Aineistosta nähdään, että aihepiiriä hyvinvointi ja elämänlaatua lukuun ottamatta periaateohjelmien aihepiirien prosenttiosuuksissa ei ilmene selkeää dominanssia, vaan niiden osuudet jakautuvat melko tasaisesti. Vuoden 1996 periaateohjelmassa osuudet vaihtelevat 8 ja 14 prosentin välillä, vuoden 2006 puolestaan 9 ja 16 prosentin ja vuoden 2018 periaateohjelmassa 6 ja 13 prosentin välillä.

Aineiston mukaan periaateohjelmissa käsitellään vähiten sosiaaliin ryhmiin liittyviä kannanottoja, mikä viittaa puolueen tarpeeseen korostaa luonnettaan yleispuolueena. Lisäksi vuoden 1996 periaateohjelmassa on selkeästi vähemmän kansainvälisiin suhteisiin liittyviä kannanottoja. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet poliittisen järjestelmän toimintaperiaatteisiin sekä sosiaaliin ryhmiin liittyvissä kannanotoissa. Molemmissa näiden kannanottojen suhteellinen osuus periaateohjelmissa 2000-luvulla on laskenut.

Sisällönerittelyn tulosten vertailuun liittyy myös epävarmuuksia. Vuoden 2018 periaateohjelma on ohjelmatekstiltään ja -rakenteeltaan huomattavan erilainen edeltäjiinsä nähden, mikä ilmenee lukumääräisesti runsaammalla kvasivirkkeiden määrällä. Lisäksi

vuoden 2018 periaateohjelma sisältää huomattavasti enemmän luokittelemattomia kannanottoja.

Puolueideologian teoreettisesta viitekehyksestä tarkasteltuna periaateohjelmien ilmentämä puolueideologia rakentuu aineiston perusteella vihreyden sekä tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien kautta. Lisäksi siinä on tunnistettavina piirteinä ovat kansalaisvastuullisuuden ja kansanvaltaisuuden ulottuvuudet.

Tässä luvussa on esitetty sisällönerittelyn tulosten pohjalta keskustan puolueideologiaa ja sen kehitystä puolueen periaateohjelmien ilmentämänä 2000-luvulla. Seuraavassa luvussa 7 tarkastellaan, millaista aatteellista identiteettiä hahmotettu puolueideologia rakentaa sekä arvioidaan väitettä identiteettittömästä puolueesta.

7 Periaateohjelmien ilmentämä aatteellinen identiteetti 2000-luvulla

Puolueen tunnistettavan aatteellisen identiteetin katsotaan tässä tutkielmassa muodostuvan yhteiskunnallisten jakolinjojen kautta, mikä heijastelee niin puolueideologiaa kuin yhteiskuntarakenteesta historiallisesti kumpuavaa kollektiivista identiteettiä (Paloheimo 2024, 124–125; Paloheimo ja Sundberg 2005, 170–171). Paloheimon (2005; 2008) mukaan Suomen puoluejärjestelmän ideologiset ulottuvuudet rakentuvat seuraavien ristiriitaulottuvuuksien pohjalta:

1. vasemmisto - oikeisto
2. ydinalueet - syrjäseudut
3. kansallinen - kansainvälinen
4. herrat(eliitti) - kansa
5. suomenkieliset - ruotsinkieliset
6. konservatiiviset arvot - liberaaliset moraaliarvot
7. ekologiset arvot - materialistiset arvot

Ideologiset ristiriitaulottuvuudet tarjoavat struktuurin jatkaa keskustan periaateohjelmien sisällönerrittelyn tulosten tarkastelua. Periaateohjelmien kannanottojen painotusten sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksilla ilmentää aatteellista identiteettiä: janojen reunoilla kannat ovat selkeämpiä kuin janan keskellä. Tulosten pitkittäisleikkaus mahdollistaa myös kehityksen tarkastelun.

Tulosten analysoinnissa huomiota kiinnitetään Freedomin (2013, 2019) käsitykseen puolueideologiasta kiistanalaisena poliittisten tavoitteiden kamppailuna, mikä ilmenee painottamalla, kaventamalla ja jättämällä ohjelmatekstistä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, tavoitteita ja aiheita. Samalla tuloksia sidotaan puolueen historialliseen kollektiiviseen identiteettiin eli luvussa 5.1.2 kuvattuun aatetraditioon.

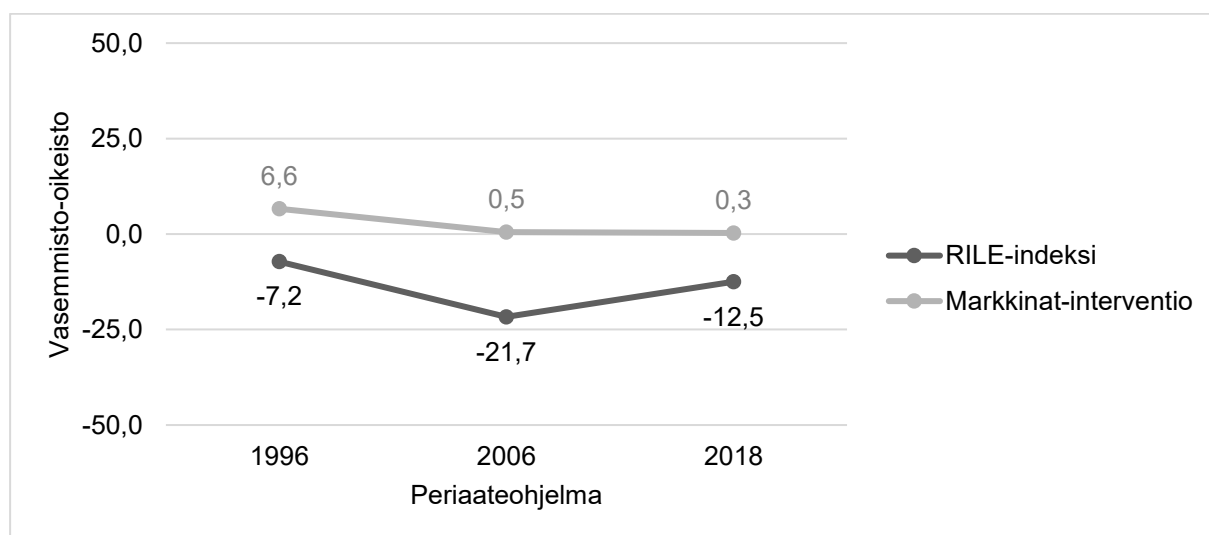
7.1 Ideologiset ristiriitaulottuvuudet

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan periaateohjelmien ilmentämää aatteellista identiteettiä 2000-luvulla edellä esitettyjen ristiriitaulottuvuuksien ja niillä sijoittumisen kautta, sillä erotuksella, että kieltä koskettavaa ristiriitaulottuvuutta ei ole mahdollista analysoida Manifesto Project Datasetin luokittelujen kautta. Mikään luokitusrunon aihepiireistä ei

nimenomaisesti käsittelee kielikysymystä, ja kieli ristiriitauttavuutena on merkityksellinen lähinnä ruotsin kielen ympärille rakentuneelle Suomen ruotsalaiselle kansanpuolueelle (Grönlund & Westinen 2012, 169).

7.1.1 Vasemmisto vastaan oikeisto

Ensimmäinen ideologinen ristiriitauttavuus vasemmisto-oikeisto ilmentää erityisesti käsitystä talousjärjestelmästä eli sääntelyn luonteesta ja tarpeellisuudesta markkinoilla (Paloheimo ja Westinen 2012, 167). Lisäksi Manifesto Project Dataset sisältää oman rile-indeksinsä (right-left-indeksi), jonka summamuuttujan arvo saadaan laskemalla yhteen oikeistoa ilmentävien aihepiirien prosenttiosuudet, ja vähentämällä siitä vasemmistoa ilmentävien aihepiirien prosenttiosuudet. (Lehmann ym. 2025, 31).

Kuvio 3. Vasemmisto-oikeisto-ristiriitauttavuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on markkinoiden vapautta korostavia tai oikeistopuolueelle tyypillisiä kannanottoja sekä sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on markkinoiden sääntelyä korostavia tai vasemmistopuolueelle tyypillisiä kannanottoja.

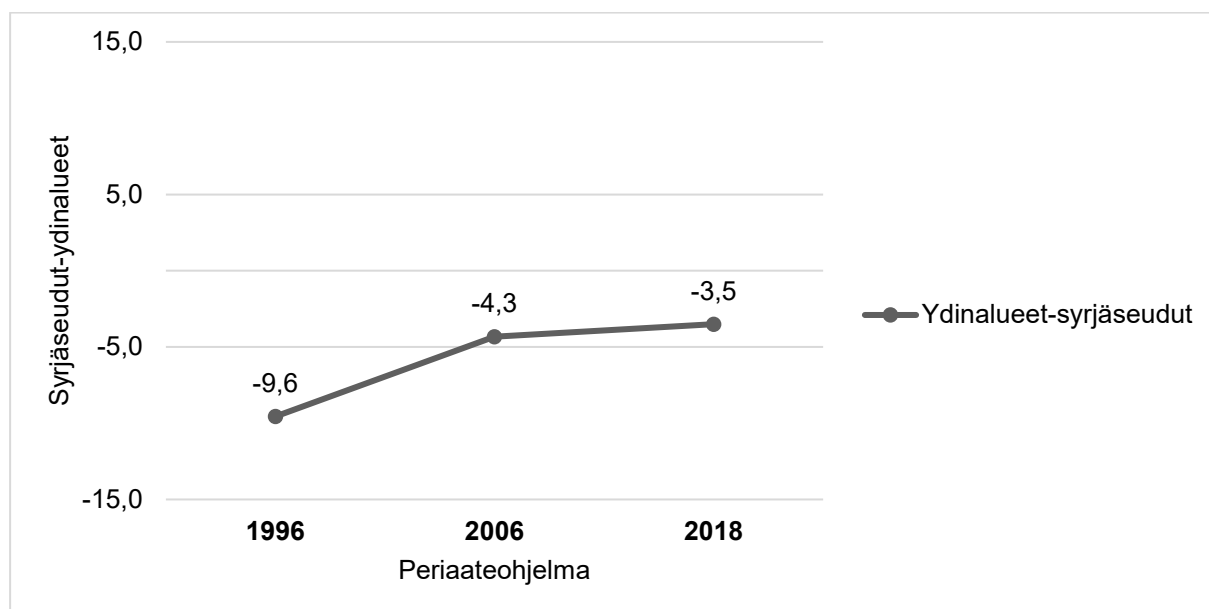
Kuviossa 3 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus vasemmisto-oikeisto ristiriitauttavuudella rile-indeksin sekä markkinatalousmuuttujan kautta.

Markkinataloutta kuvaavan summamuuttujan arvo saadaan laskemalla ensin yhteen markkinoiden vapaata toimintaa ja yrittäjyyttä lisäävien aihepiirien prosenttiosuudet, ja

pienviljeliöiden arvomaailmasta kolmannen tien talousajattelu sosialismin ja kapitalismin välissä (Kääriäinen 2002, 54). Historiallisen aatetradition painotus on kuitenkin nykyisissä periaateohjelmissa epäselvä ja ristiriitainen: puolue on korostanut markkina- ja yrittäjämysteisyyttä käytännönpolitiikassa samalla kun aatteellisohjelmallisella tasolla on edistetty kohtuutalousajattelua.

7.1.2 Ydinalueet vastaan syrjäseudut

Toinen ideologinen ristiriitaisuus ydinalueet-syrjäseudut asettaa vastakkain kaupungit ja maaseudut. Siinä ristiriitaisuuden jännite rakentuu alueiden tasa-arvon ja talouspolitiikan tehokkuuden välisestä suhteesta. (Grönlund ja Westinen 2012, 168.)

Kuvio 4. Ydinalueet-syrjäseudut-ristiriitaisuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on keskittämistä korostavia kannanottoja sekä sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on hajauttamista korostavia kannanottoja.

Kuviossa 4 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus syrjäseudut-ydinalueet ristiriitaisuudella aluepolitiikkamuuttujan kautta. Aluepolitiikan summamuuttujan arvo saadaan laskemalla yhteen keskittämiseen ja hallinnolliseen tehokkuuteen myönteisesti suhtautuvien kannanottojen prosenttiosuus, ja vähentämällä siitä

hajauttamiseen sekä maatalouteen ja maanviljelijöihin myönteisesti suhtautuvien kannanottojen prosenttiosuudet.

Kuviosta 4 havaitaan, että keskustan periaateohjelmat painottavat hajauttamista ydinalueet-syrjäseudut jaossa. Merkittävää on, että aluepolitiikkamuuttujan sijainti on 2000-luvun aikana liikkunut lähemmäs ydinalueet-syrjäseutu jaon keskikohtaa, mikä ensisijaisesti johtuu hajauttamiseen ja maatalouteen liittyvien kannanottojen osuuden pienentymisestä periaateohjelmissa. Taustalla vaikuttanee myös se, että periaateohjelmissa käsiteltävien poliittisten kysymysten lukumäärä ja osuus ovat kasvaneet 2000-luvun aikana.

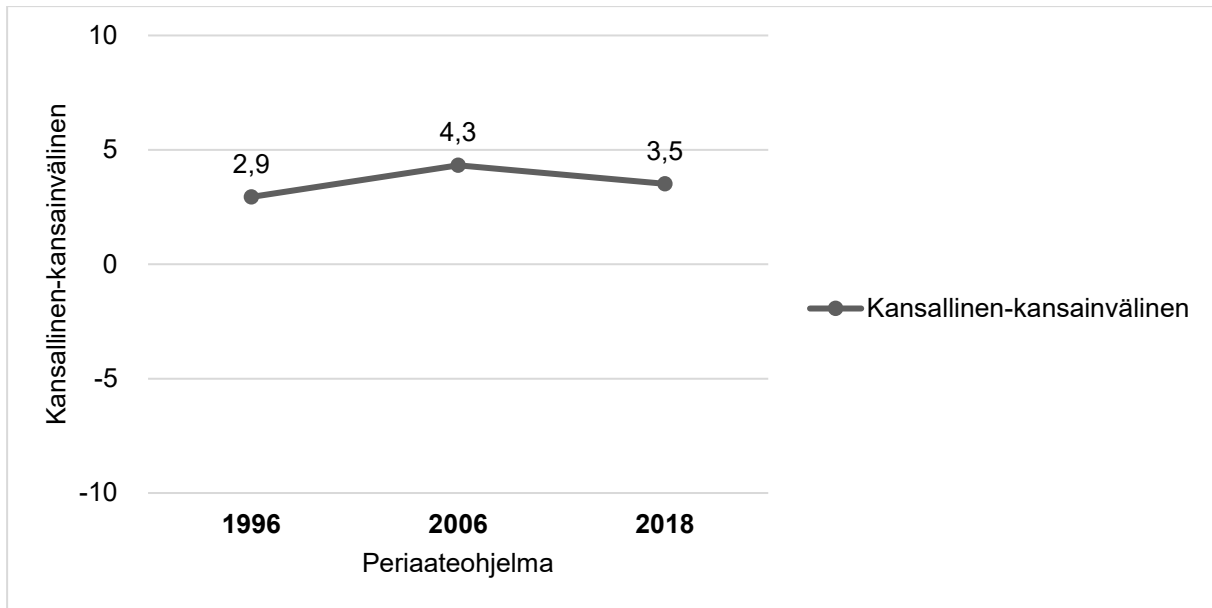
Kuvattu ideologinen ristiriitaulottuvuus on keskustalle ilmeisin. Puolue on syntynyt puolustamaan maaseutua ja edistänyt myöhemmin esimerkiksi kekkoslaisesta aatetraditiosta kumpuava valtiojohtoista aluepolitiikkaa (Hokkanen 1979, 85; Kuisma 2019, 47).

Aluepolitiikka on puoluetta määrittelevää, omintakeista politiikkaa, mistä puolue myös tunnustetaan. Esimerkiksi vuoden 2023 eduskuntavaalien äänestäjä tutkimuksessa todetaan, että aluepolitiikkaa tärkeänä pitävillä oli selkeä yhteys keskustan äänestämiseksi (Ylisalo 2024, 300).

7.1.3 Kansallinen vastaan kansainvälinen

Kolmas ideologinen ristiriitaulottuvuus kansallinen-kansainvälinen rakentuu puolestaan kansainvälisyyteen suhtautumisen ympärille. Se ilmentää näkemyksiä kansainvälisyydestä ja kansainvälisestä yhteistyöstä kattamalla esimerkiksi kysymykset vahvasta kansallisvaltiosta, eurooppalaisesta integraatiosta, sotilaallisesta yhteistyöstä sekä kansainvälisyydestä (Grönlund ja Westinen 2012, 168).

Kuviossa 5 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus kansallinen-kansainvälinen-ristiriitaulottuvuudella kansainvälisyysmuuttujan kautta. Kansainvälisyyden summamuuttujan arvo saadaan laskemalla yhteen ulkomaisiin erityissuhteisiin, kansainvälisyyteen ja eurooppalaiseen integraatioon myönteisten kannanottojen prosenttiosuudet, ja vähentämällä siitä eurooppalaiseen integraation ja kansainvälisyyteen kielteisesti liittyvien kannanottojen prosenttiosuudet.

Kuvio 5. Kansallinen-kansainvälinen-ristiriitulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on kansainvälisyyteen ja eurooppalaiseen integraatioon myönteisesti liittyviä kannanottoja ja sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on niihin kielteisesti suhtautuvia kannanottoja.

Kuvio 5 osoittaa keskustan periaateohjelmissa suhtaudutaan kansainvälisyyteen myönteisesti. Sen painotus on pysynyt periaateohjelmissa 2000-luvulla melko samankaltaisena ollen kuitenkin korkeimmillaan vuoden 2006 periaateohjelmassa.

Keskusta on rakentunut suomalaiskansallisen ajattelun pohjalta korostaen talonpoikaisia ja kansallisia juuriaan (Kääriäinen 2002, 46–52). Siksi periaateohjelmien kannanottojen painotus kansainvälisyyteen on jossain määrin merkittävä. Esimerkiksi kysymys Euroopan unionin jäsenyydestä jakoi puolueen 1990-luvun alkupuolella kahtia. Toisaalta sodanjälkeisessä Suomessa keskustalla oli keskeinen ulkopoliittinen asema, jossa ulkopoliittikkaa lähestyttiin olosuhteitten takia pragmaattisena kysymyksenä, eikä niinkään tunnustettavana ideologisena kysymyksenä (Kääriäinen 2002, 61).

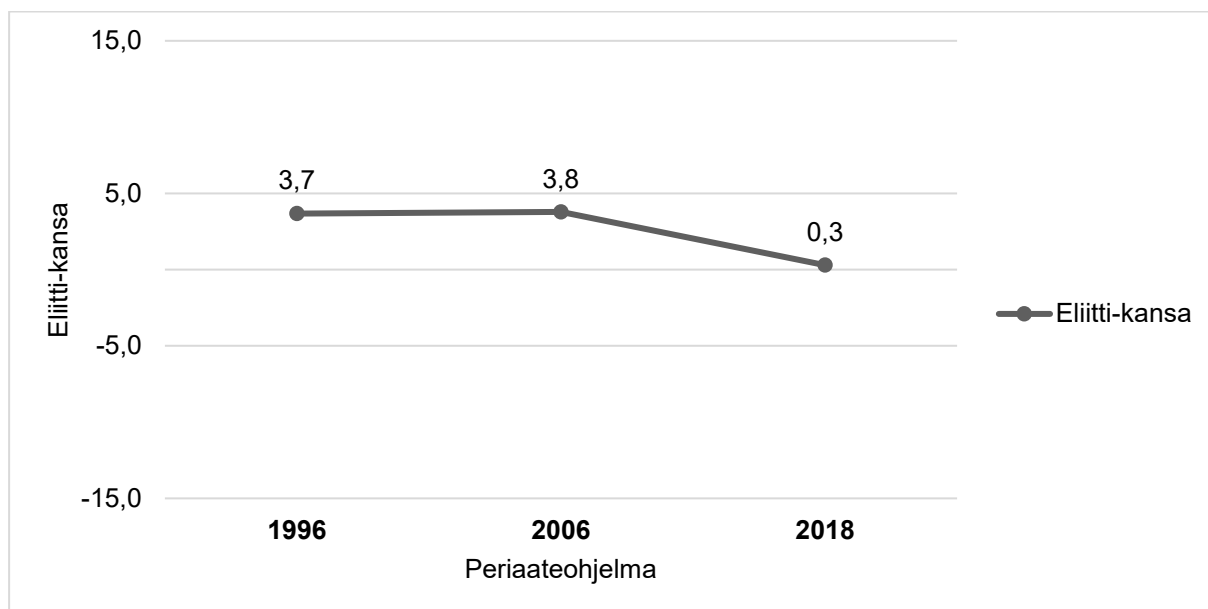
On kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkielman analyysimenetelmä sisällönerrittely mittaa kannanottojen määrää, ei niiden poliittista merkitystä. Kiistanalaista kysymystä saatetaan käsitellä laajemmin, jotta kannanmuodostuksessa pystytään huomioimaan erilaisia vivahteita. Useat maininnat eivät siten automaattisesti tarkoita vahvaa tai selkeää poliittista kannanottoa. Siksi yksiselitteisiä johtopäätöksiä tulee tehdä varoen.

Kuten aikaisemmin luvussa 6.1 todettiin, ei puolueen suhtautumista kansainvälisyyteen voi pitää kuitenkin varauksettoman. Keskusta on erityisesti sille ominaisissa kysymyksissä, kuten aluekehityksessä, maataloudessa ja maanpuolustuksessa, korostanut kansallista etua kansainvälisen edun edellä.

7.1.4 Eliitti vastaan kansa

Neljäs ideologinen ristiriitaulottuvuus eliitti-kansa liittyy siihen, miten paljon poliittinen eliitti on etäännytynyt tavallisten ihmisten arjesta ja ongelmista. Ristiriitaulottuvuus liittyy keskeisesti populismiin, jossa korostetaan olevan ”tavallisen kansan asialla”. (Grönlund ja Westinen 2012, 169.)

Kuviossa 6 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus eliitti-kansaristiriitaulottuvuudella populismimuuttujan kautta. Populismin summamuuttujan arvo saadaan laskemalla yhteen demokratiaan kielteisesti sekä poliittiseen auktoriteettiin ja korporativismiin liittyvät myönteisten kannanottojen prosenttiosuudet, ja vähentämällä siitä demokratiaan, hallinnon tehokuuteen ja poliittisen korruption kitkemiseen myönteisesti liittyvien kannanottojen prosenttiosuudet. Populismin summamuuttuja on hallintokeskeinen.

Kuvio 6. Eliitti-kansa-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on ”tavalliseen kansaan” myönteisesti liittyviä kannanottoja ja sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on eliittiin liittyviä kannanottoja.

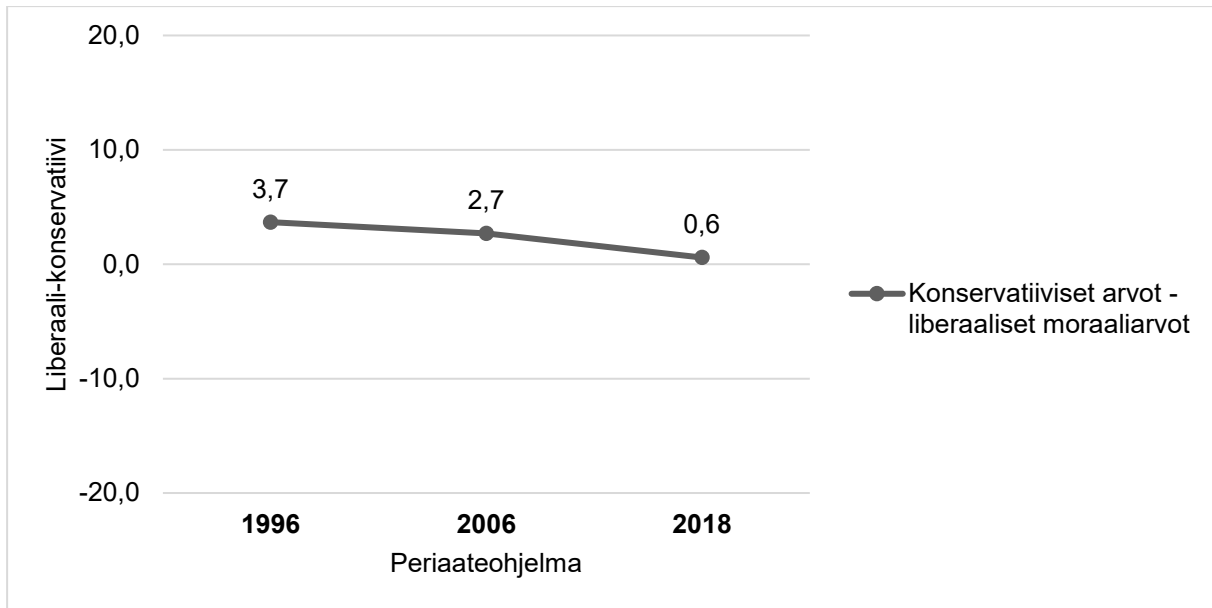
Kuvion 6 mukaan keskustan periaateohjelmat ilmentävät hallintopopulismissa kansaa. Keskusta on määritellyt itsensä vuoden 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmissaan itsensä kansaliikkeeksi. Periaateohjelmissa piirtyvä jonkin asteinen kansanomaisuus nojaa puolueen kansaliikeluonteen lisäksi pykäläläisestä aatetraditiosta kumpuavaan maaseudun herravihaan (ks. Kuisma 2019, 46; Kääriäinen 2002, 56–58).

Kansanomaisuuden painoarvo, ja sitä kautta edelleen tunnistettavuus on kuitenkin pienentynyt 2000-luvulla merkittävästi. Vuoden 2018 periaateohjelmassa summamuuttujan arvo lähestyy nollaa. Puolueella on ollut lähes sen koko historian ajan melkein pä ohittamaton hallituspoliittinen asema (Käärinen 2003, 58–61). Toisaalta puolueelle on muotoutunut 1990-luvulta alkaen valtionhoitajapuolueen identiteetti. Puolueelta siis odotetaan hallitusvastuuta. Tätä tukee vuoden 2019 eduskuntavaalien äänestäjätutkimus, jonka mukaan keskustan äänestäjät sijoittuvat kokoomuksen ja vihreiden äänestäjien tavoin ristiriitaulottuvuudella eliittiin (Suuronen, Grönlund ja Sirén 2020, 280). Kansanliikkeen ja valtionhoitajapuolueen välillä on jännite.

7.1.5 Konservatiiviset arvot vastaan liberaalit moraaliarvot

Viides ideologinen ristiriitaulottuvuus kytkeytyy moraaliarvoihin. Moraaliarvoihin perustuvan ristiriitaulottuvuuden taustalla on yhteiskunnan modernisaatiokehitys. Se ilmentyy erityisesti eettis-moraalisten kysymysten kautta, mutta siihen liitetään myös uusien arvojen ja elämäntyylien nousua. (Grönlund ja Westinen 2012, 169).

Kuviossa 7 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus konservatiivisten arvojen ja liberaalisten moraaliarvojen ristiriitaulottuvuudella moraaliarvomuuttujan kautta. Moraaliarvojen summamuuttujan laskennallinen arvo saadaan laskemalla yhteen auktoriteetteihin, lakiin ja järjestykseen, kansalliseen elämäntapaan, perinteiseen moraaliin myönteisesti ja maahanmuuttoon kielteisesti liittyvien kannanottojen prosenttiosuus. Siitä vähennetään ihmisoikeuksiin, maahanmuuttoon, monikulttuurisuuteen ja vähemmistöryhmiin positiivisesti sekä perinteiseen moraaliin kielteisesti liittyvien kannanottojen prosenttiosuudet.

Kuvio 7. Liberaali-konservatiivi-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on konservatiivisiin arvoihin myönteisesti liittyviä kannanottoja ja sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on liberaaleihin moraaliarvoihin liittyviä kannanottoja.

Kuviosta 7 nähdään keskustan periaateohjelmien sisältävän enemmän konservatiivisia kuin liberaaleja moraaliarvoihin viittaavia kannanottoja. Painotus on kuitenkin 2000-luvun aikana lähestynyt liberaali-konservatiivi-jaon keskikohtaa.

Vuoden 2019 eduskuntavaalien äänestäjätutkimuksen mukaan keskustan äänestäjät olivat kolmanneksi konservatiivisimpia kristillisdemokraattien ja perussuomalaisten jälkeen (Suuronen, Grönlund ja Sirén 2020, 280). Äänestäjät ovat kuitenkin siirtyneet vuoden 2003 ja vuoden 2019 eduskuntavaalien välillä melko keskelle liberaali-konservatiivi-akselia (Isotalo, Söderlund ja von Schoultz 2020, 299). On kuitenkin niin, että puolueen äänestäjät ovat konservatiivisempia kuin kuvion 7 osoittama periaateohjelmien kannanottojen painotus.

2000-luvun keskustalaisuuden sisäinen aatteellinen jännite rakentuu nimenomaisesti eettis-moraalisten kysymysten pohjalta konservatiivi-liberaali-ristiriitaulottuvuudella (ks. Mickelsson 2021, 312–313). Aatteellisen jännitteen takia moraaliarvoihin liittyvät kysymykset, kuten seksuaalietiikka tai eutanasia, ovat olleet keskustalle 2000-luvullakin vaikeita.

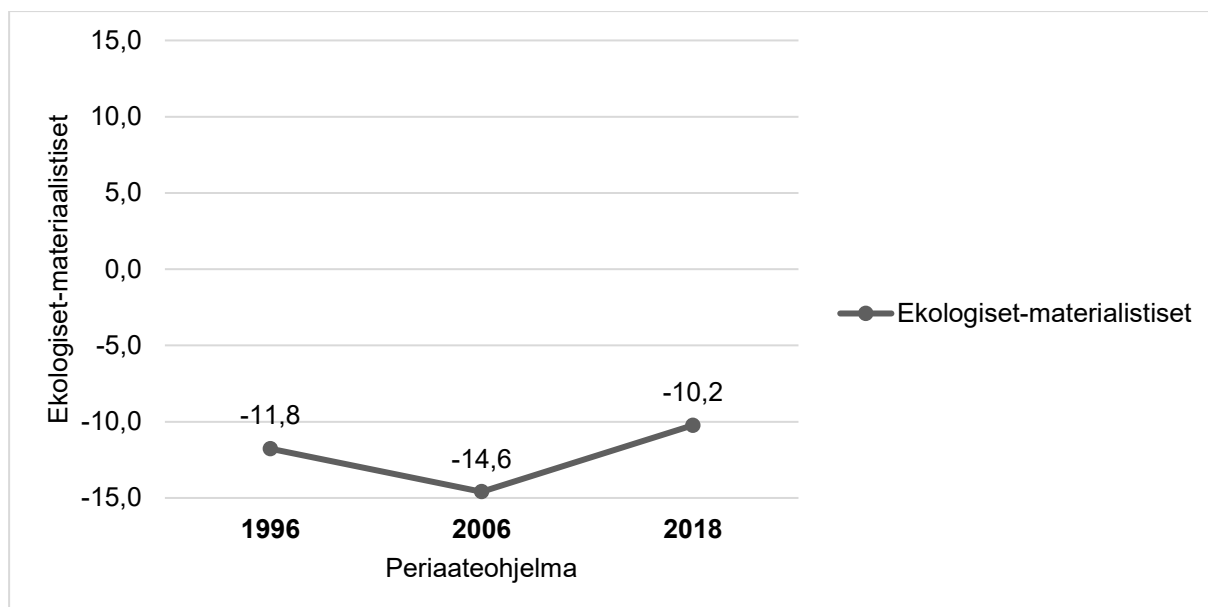
Keskustalaisuuden konservatiivisemmat arvot ovat rakentunut kristillisen ajattelun ja perinteiden vaalimisen kautta. Lisäksi puolue on korostanut kalliolaisesta aatetraditiosta kumpuavaa laillisuusajattelua (Kääriäinen 2002, 55). Puolestaan liberaaliset arvot rakentuvat

vastuullisen vapauden, suvaitsevaisuuden, yhdenvertaisuuden sekä edistyksellisuuden ja uudistusmielisyyden kautta. Molemmat tiivistyvät keskustalaiseen, alkiolaiseen käsitykseen ihmisyydestä.

7.1.6 Ekologiset arvot vastaan materialistiset arvot

Kuuden ekologisiin ja materialistisiin arvoihin perustuva ideologinen ristiriitautuvuus liittyy moraaliarvojen tavoin yhteiskunnan modernisaatiokehitykseen. Sen ydin on talouskasvun ja ympäristönsuojelun välisessä kamppailussa. (Grönlund ja Westinen 2012, 169.)

Kuviossa 8 esitetään keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus ekologisten ja materiaalistien arvojen ristiriitautuvuudella ekologisuusmuuttujan kautta. Ekologisuuden summamuuttujan arvo saadaan laskemalla yhteen talouskasvun rajoittamiseen ja ympäristönsuojeluun myönteisesti liittyvien kannanottojen prosenttisuus, ja vähentämällä siitä talouskasvuun liittyvien kannanottojen prosenttisuus.

Kuvio 8. Ekologiset ja materialistiset arvot ristiriitautuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa

Pystyakselilla oleva summamuuttuja saa sitä suurempia arvoja, mitä enemmän periaateohjelmassa on materialistisiin arvoihin myönteisesti liittyviä kannanottoja ja sitä pienempiä arvoja, mitä enemmän on ekologisiin arvoihin liittyviä kannanottoja.

Kuvio 8 osoittaa puolueen painottavan periaateohjelmissaan ekologisiin arvoihin viittaavia kannanottoja. On kuitenkin niin, että ekologisten ja materialististen arvojen tarkastelu sisällönerittelyn pohjalta on haastavaa, sillä talouteen liittyvien materialististen arvojen tarkastelu edellyttäisi laadullista lähestymistapaa.

Tästä huolimatta ekologisten arvojen painottuminen ei ole yllättävää. Keskustan talonpoikaisuudesta ja maahenkisyydestä kumpua historiallinen ajattelu on korostanut ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä (Kääriäinen 2002, 46-52). Toisaalta vihreä aalto valloitti puoluetta 1980-luvulla. Timo Kauniston (2023) keskustapuolueen ympäristöpolitiikkaa tarkastelleen väitöskirjan nimi ”vaikea vihreys” kuvastaa puolueen suhdetta ympäristökysymyksiin.

On kuitenkin niin, että ympäristökysymysten osalta periaateohjelmien sekä äänestäjien ja käytännönpolitiikan välillä on ristiriita. Kun periaateohjelmat ilmentävät kuvaa tasapainoisesta luontosuhteesta, painottavat äänestäjät materialistia arvoja ekologisten arvojen sijasta (Suuronen, Grönlund ja Sirén 2020, 280). Myös vaalikauden 2019–2023 hallituspolitiikassa korostuivat riitely ympäristökysymyksistä vihreiden ja keskustan välillä.

7.2 Periaateohjelmien rakentama aatteellinen identiteetti

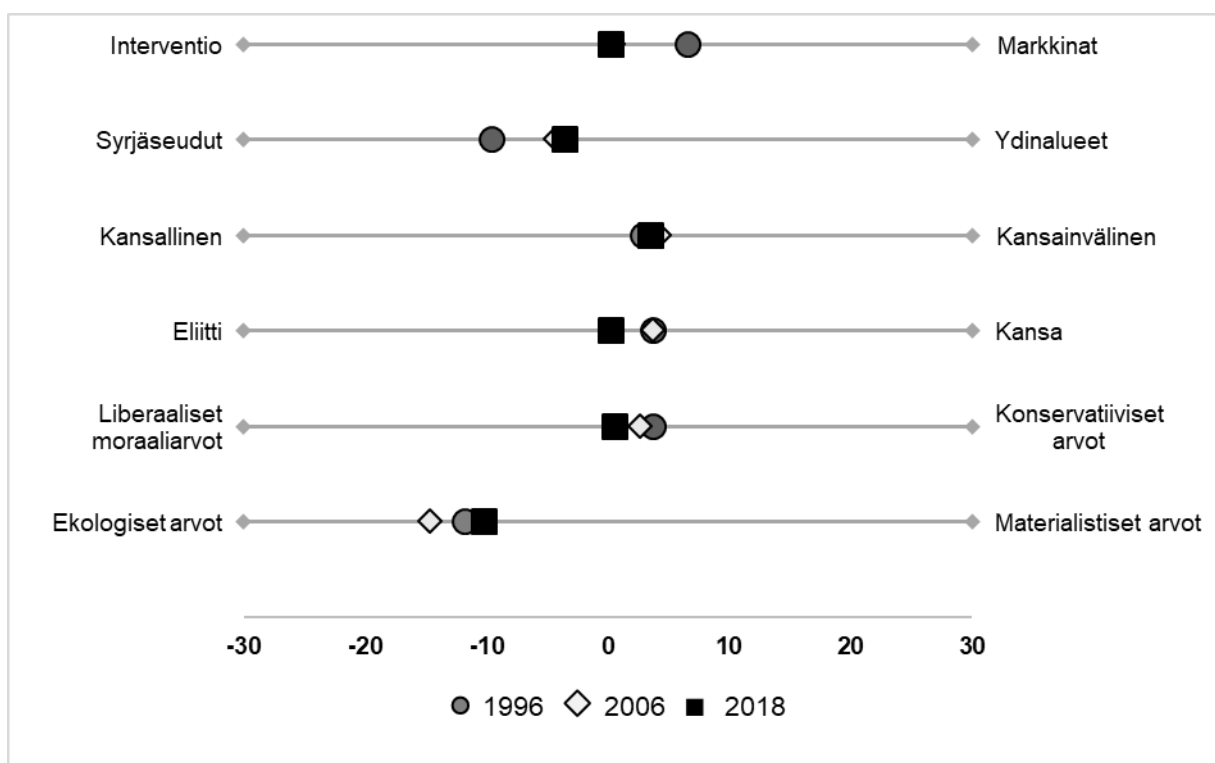
Aatteellinen identiteetti rakentuu periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian sijoittumisella kuudella ideologisella ristiriitaulottuvuudella sekä puolueideologian peilaamisella historialliseen aatetraditioon. Tätä kokonaisuutta on analysoitu aikaisemmassa alaluvussa 7.1.

Aatteellisen identiteetin hahmottamisessa kiinnitetään huomiota Freedenin (2019) käsitykseen puolueideologian kiistanalaisuudesta ja poliittisten tavoitteiden kamppailuna. Puolueideologia on historialliskulttuurillisesti muotoutuva merkitysrakenne, joka koostuu kiistanalaisista poliittisista käsitteistä. Sen morfologia määrittää sen, miten puolueideologiaa ohjelmateksteissä esitetään ja tulkitaan (Freeden 2013).

Ideologian morfologia kiinnittää nimenomaisesti huomiota ydin, rinnakkais- ja perifeerisiin käsitteisiin. Se on eräänlainen rakenne, jossa ideologia muodostuu tunnistettavista ydinkäsitteistä, joiden tulkintoja rinnakkaiskäsitteet rajaavat ja jossa perifeeriset käsitteet rakentavat sillan käytännönpolitiikan ja ideologian välille. (Freeden 2019, 72–78.) Koska

tässä tutkielmassa analysoidaan sisällönerittelymenetelmällä poliittisia kannanottoja, eikä yksittäisiä käsitteitä, voidaan periaateohjelmien ideologian morfologian tarkoittavan ydin, rinnakkais- ja perifeerisiä poliittisia kannanottoja. Ne rakentavat samankaltaisesti kuin Freedenin logiikassa tunnistettavaa ideologiaa.

Kuviossa 9 esitetään luvussa 7.1 esiteltyjen summamuuttujien sijaintia ideologisilla ristiriitaulottuvuuksilla. Siitä nähdään, että keskustan periaateohjelmien kannanottojen painotus on pysynyt melko muuttumattomana 2000-luvun eri periaateohjelmissa. Keskusta on kaikilla ristiriitaulottuvuuksilla lähestynyt ristiriitaulottuvuuksien keskikohtaa eli nollapistettä.

Kuvio 9. Keskustan periaateohjelmien 1996, 2006, ja 2018 ideologisiiin ristiriitaulottuvuuksiin liittyvien kannanottojen painotus

Ristiriitaulottuvuuksien periaateohjelmien summamuuttujien arvojen (ks. luku 7.1) sijoittuminen ristiriitaulottuvuuksien janalla

**Markkinat-interventio-ristiriitaulottuvuuden vuoden 1996 periaateohjelman summamuuttujan arvo (vaalean harmaa vinoneliö) on vuoden 2018 summamuuttujan arvon (musta neliö) takana.*

Keskusta on lähes kaikissa ideologisilla ristiriitaulottuvuuksilla nimensä mukaisesti keskellä. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet markkinat-interventio ja syrjäseudut-ydinalueet ristiriitaulottuvuuksilla. Toisaalta tunnistettavin ideologinen ristiriitaulottuvuus keskustalle on ekologiset arvot, sillä puolue on siinä kysymyksessä kauimpana summamuuttujan arvoa nolla.

Periaateohjelma-aineiston perusteella keskustan aatteellisen identiteetin ydinteemoja ovat ekologiset arvot eli vihreä ulottuvuus sekä jossain määrin hajauttaminen ja markkinamyönteisyys. Näitä täydentäviä rinnakkais- ja perifeerisiä teemoja ovat puolestaan konservatiiviset arvot, tavallisen kansan edustaminen sekä kansainvälisyys.

Keskustalaisuus on historiallisesti rakentunut suomalaisista, regionaalista ja maaseutuhenkisistä juurista, mitä on sävyttänyt niin demokraattinen perusvire kuin sosiaalireformistinen uudistusmielisyys (Kääriäinen 2002, 46–52). Vihreä ulottuvuus ja ekologiset arvot ilmentävät jossain määrin näitä maaseutuhenkisiä juuria, jossa heijastuu maaseutuhenkisen elämäntapa ja maaseudun korostaminen.

Hajauttaminen kumpuaa vihreän ulottuvuuden tavoin historiallisesta aatetraditiosta. Periferian ja maaseudun puolustaminen kaupungistumisen kiihtyessä on tunnistettavana aatteellisena identiteettinä haastava. 1960-luvulta lähtien puolue on osana yleispuoluestrategiaansa pyrkinyt häivyttämään maatalous- ja maaseutujuuriaan (Kääriäinen 2002, 430–431). Periaateohjelma-aineisto osoittaa, että syrjäseutuja ja hajauttamista korostava ulottuvuus on häivyttynyt 2000-luvun aikana.

Markkinamyönteisyys ei sen sijaan kumpua historiallisesta aatetraditiosta, sillä puolue vasta 1950-luvulta lähtien omaksui ohjelmallisesti yrityskapitalistisen talousjärjestelmän periaatteet (Borg 1964, 59). Keskusta on luonnehtinut itseään porvaripuolueeksi ja ei-sosialistiseksi puolueeksi, mutta määritellyt itse sijoittuvansa vasemmisto-oikeisto-kysymyksessä keskelle.

Aatteellisessa identiteetissä eivät korostu periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian tunnusomaiset piirteet tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus, kansalaisvastuullisuus ja kansanvaltaisuus. Nämä tunnistetut ulottuvuudet eivät ideologisilla ristiriitaulottuvuuksilla ole erottavia tekijöitä, jotka jakaisivat ihmisiä tunnistettaviin ryhmiin tai luokkiin. Ne eivät siksi rakenna Paloheimon (2024, 124) kuvaamaa tunnistettavaa aatteellista identiteettiä.

Aineisto osoittaa keskustan aatteellisen identiteetin haasteen olevan kaksijakoinen. Ensinnäkin keskusta on historiallisesti pystynyt ohittamaan 2000-luvun ilmeisimmät ideologiset ristiriitaulottuvuudet eli vasemmisto-oikeisto ja konservatiivi-liberaali muilla yhdistävillä tekijöillä. Toki esimerkiksi Mickelssonin (2021, 312–313) on todennut puolueen aatteellisten fraktioiden muodostuneen juuri näiden jakolinjojen pohjalta. Erityisesti jakolinja eettis-moraalisten arvokysymysten osalta on puolueelle haasteellinen.

Toiseksi omaleimaisuuden hämärtyessä ja identiteettipolitiikan sekä polarisaation noustessa tunnistettava asemoituminen vasemmisto-oikeisto- ja liberaali-konservatiivi-akseleilla saattaa olla puolueelle vääjäämätöntä. Toisaalta puolue on pyrkinyt samanaikaisesti toimimaan säilyttäjänä ja uudistajana. Haasteena on, että tunnistettava aatteellinen identiteetti menettää merkityksensä, mikäli missään kysymyksessä ei olla erottuvia tai keskeisiä.

Periaateohjelma-aineiston pohjalta voidaan todeta keskustan aatteellisen identiteetin muuttuneen yleiseksi, muttei täysin identiteettittömäksi. Siltä puuttuu kuitenkin vaadittava omaleimaisuus, sillä tunnistettavat painotukset ja poisvalinnat uupuvat. Tutkielma osoittaa, että keskustan periaateohjelmat eivät ole 2020-luvulle tultaessa onnistuneet rakentamaan kannatuksen tavoittelun näkökulmasta riittävän tunnistettavaa aatteellista identiteettiä.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut arvioida väitettä identiteetittömästä puolueesta ja tunnistamattomasta linjasta. Väitteiden arvioimiseksi tavoitteena on ollut tarkastella vuosien 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmien ilmentämää puolueideologiaa ja edelleen aatteellista identiteettiä sellaisena kuin se ohjelmissa ilmenee. Tarkastelu on perustunut periaateohjelmien sisällönerittelyyn, jossa luokitusrunkona on toiminut Manifesto Project Dataset.

Sisällönerittelyn tulosten analysointia on ohjannut Michael Freedenin (2003; 2013; 2019) ideologian morfologinen analyysi.

Johtopäätökset ja pohdinta jakautuvat kolmeen. Alaluvussa 8.1 johtopäätöksiä ja pohdintoja esitetään tutkielman tutkimuskysymysten kautta. Alaluvussa 8.2 tarkastellaan tutkimuksen rajoitteita, ja alaluvussa 8.3. jatkotutkimusaiheita.

8.1 Keskustan aatteellinen identiteetti on tuntematon

Tutkimuskysymyksenä yksi oli, että **(1) minkälaista puolueideologiaa keskustan periaateohjelmat rakentavat 2000-luvulla** ja kaksi, **(2) miten tämä puolueideologia on kehittynyt 2000-luvulla**. Näitä kysymyksiä tarkasteltiin analysoimalla Freedenin (2013) ideologian morfologian viitekehyksen kautta keskustan 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmien kvantitatiivisen sisällönerittelyn tuloksia.

Puolueideologiaa on hahmotettu Freedenin (2019) käsityksen pohjalta. Tutkielmassa puolueideologialla tarkoitetaan puolueen suhteellisen vakiintunutta ajatus-, uskomus-, mielipide- ja arvojoukkoa, jota puolue haluaa ylläpitää sekä edistää. Puolueideologia on morfologinen kokonaisuus, jossa keskeiset käsitteet muodostavat puolueen politiikan ytimen, vaikka niiden merkitykset muuntuvatkin osana poliittista kilpailua ja yhteiskunnallista muutosta. (Freeden 2013; 2019.)

Freeden (2013, 2019) lähestyy puolueideologiaa kiistanalaisena poliittisten tavoitteiden kamppailuna, mikä ilmenee painottamalla, kaventamalla ja jättämällä ohjelmatekstistä pois tiettyjä poliittisia ulottuvuuksia, tavoitteita ja aiheita. Ideologian morfologia tuo esiin ideologian keskeiset piirteet, mahdollisuudet ja rajoitukset. (Freeden 2013, 133–134.)

Keskustan vuosien 1996, 2006 ja 2018 periaateohjelmissa painottuvat erityisesti hyvinvointiin ja elämänlaatuun mutta myös talouteen liittyvät kannanotot. On kuitenkin niin, että lukuun ottamatta hyvinvointiin ja elämänlaatuun liittyvää aihepiiriä, ei periaateohjelmien aihepiirien prosenttiosuuksissa ilmene selkeää dominanssia. Aineiston mukaan periaateohjelmissa käsitellään kuitenkin vähiten sosiaalisiin ryhmiin liittyviä kannanottoja, mikä voi viitata puolueen tarpeeseen korostaa yleispuolueluonnetta.

Tarkempi tarkastelu osoittaa periaateohjelmien puolueideologian muotoutuvan kahdesta keskeisestä ulottuvuudesta: vihreyden sekä tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksista. Lisäksi tunnistettavina piirteinä ovat kansalaisvastuullisuuden ja kansanvaltaisuuden ulottuvuudet.

Tulokset osoittavat keskustan periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian kehittyneen 2000-luvulla jonkin verran, mutta puolueideologian ulottuvuuksissa on tapahtunut pääosin vain maltillisia muutoksia. Kokonaisuutena kehitys viittaa siihen, että vihreys ja tasa-arvo sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat säilyneet 2000-luvulla keskustan puolueideologian ytimenä, jota rinnastavat kansalaisvastuullisuus ja kansanvaltaisuus. Näitä puolestaan reunustavat edelleen ajan ideologian painotukset, kuten vuoden 2006 periaateohjelmassa kansainvälisyys ja vuoden 2018 periaateohjelmassa hyvinvointivaltion laajentaminen, mitkä tuovat puolueideologian kohti käytännönpolitiikan rajapintaa.

Keskustan periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian haasteena on, että keskustan puolueideologian ja käytännönpolitiikan välillä on ilmeinen ristiriita. Periaateohjelmissa keskusta on esimerkiksi korostanut kohtuutalousajattelua ja ympäristöarvoja, mutta hallitusvastuussa puolestaan korostanut uusliberalistista talousajattelua ja talouskasvua sekä suhtautunut nihkeästi ympäristö- ja luontokysymyksiin. Keskusta on itse vahvistanut puolueideologian kiistanalaisuutta, eikä ole Freedenin kuvaamalla tavalla onnistunut viemään sitä pois (Freeden 2013, 130–132).

Lisäksi tutkimuskysymyksenä kolme oli, **(3) onko keskustalla tunnistettava aatteellinen identiteetti**. Tätä kysymystä puolestaan arvioitiin analysoimalla periaateohjelmien sisällönerittelyn tuloksia puoluejärjestelmää selittävien ideologisten ristiriitaulottuvuuksien (ks. Paloheimo 2005; 2008) kautta, ja hyödyntämällä edelleen Freedenin (2013; 2019) ideologian morfologiaa.

Tutkielmassa aatteellisen identiteetin katsotaan muodostuvan yhteiskunnan ristiriitaulottuvuuksien kautta eli heijastavan niitä yhteiskunnan jakolinjoja, joiden varaan puoluejärjestelmät ovat historiallisesti rakentuneet ja jotka ovat muodostaneet puolueiden kollektiivisen identiteetin perustan (Grönlund ja Westinen 2012, 157–159; Paloheimo 2024, 124–125; Paloheimo ja Sundberg 2005, 170–171). Keskustan aatteellinen identiteetti rakentuu periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian sijoittumisella kuudella ideologisella ristiriitaulottuvuudella sekä puolueideologian peilaamisella historialliseen aatetraditioon.

Periaateohjelma-aineiston perusteella keskustan aatteellinen identiteetti rakentuu ydinteemojen ekologiset arvot eli vihreyden sekä jossain määrin syrjäseutujen ja markkinamyönteisyyden kautta. Näitä täydentäviä rinnakkais- ja perifeerisiä teemoja ovat puolestaan konservatiiviset arvot, tavallisen kansan edustaminen sekä kansainvälisyys. Niin vihreä ulottuvuus kuin hajauttaminen kumpuavat keskustalaisuuden historiallisista suomalaisista, regionaalisista ja maaseutuhenkisistä juurista, mitä on sävyttänyt niin demokraattinen perusvire kuin sosiaalireformistinen uudistusmielisyys (Kääriäinen 2002, 46–52).

Periaateohjelmista esiin piirtyvää aatteellista identiteettiä rasittaa kuitenkin tuntemattomuus. Se on kaikilla ideologisilla ristiriitaulottuvuuksilla lähestynyt niiden keskikohtaa, joka tarkoittaa tunnistettavien painotusten ja poisvalintojen uupumista. Omaleimaisuus on kadonnut. Keskustan aatteellinen identiteetti on muuttunut yleiseksi, mutta puolue ei ole identiteetitön.

Keskusta ei ole myöskään riittävällä tavalla pystynyt säilyttämään aatetraditiosta kumpuavia tunnistettavia ydinkysymyksiä tunnistettavaksi aatteelliseksi identiteetiksi. Siihen on vaikuttanut puolueideologian ja käytännönpolitiikan ilmeinen jännite. Keskusta on korostanut periaateohjelmien ilmentämässä puolueideologiassaan kohtuutaloutta ja vihreyttä, mutta hallitusvastuussa puolestaan talouskasvua ja suhtautunut nihkeästi myös ympäristö- ja luontokysymyksiin.

Pohjoismaisia agraari- ja keskustapuolueita tutkineen David Arterin (2025) mukaan keskustan kaltaisten puolueiden yleispuoluestrategia ja edelleen uusien kannattajaryhmien tavoittelu johtaa pitkällä aikavälillä todennäköisesti omaleimaisen identiteetin katoamiseen. Ideologia väistyy ajankohtaisten poliittisten kysymysten tieltä (emt). Se on osaltaan myös syy siihen, miksi keskustan aatteellisesta identiteetistä on tullut tuntematon.

Aatteellinen identiteetti on puolueelle olemassaolon edellytys ja puoluevalinnan selitys (ks. Paloheimo 2024, 124–125). Ilman tunnistettavaa aatteellista identiteettiä puolueen olemassaolo on kyseenalaistettu. Siksi Kääriäisen (2003, 4) sanoin ”kysymys on keskustan olemassaolosta”.

8.2 Tutkimuksen rajoitteet

Tutkielmaan liittyy erilaisia rajoitteita. Ensinnäkin periaateohjelmien käyttö tutkimusaineistona sisältää rajoituksia. Vaikka periaateohjelmille on edelleen ominaista, että ne esittelevät puolueen yleisiä linjauksia ja keskeisimpiä politiikan aloja sekä perustavoitteita, on niiden tosiasiallinen merkitys puolueideologiaa määrittävänä tekijänä pienentynyt. Ohjelmallisten ideologioiden merkitys on historian saatossa heikentynyt. (Aarnio 1998, 60–61; Lappalainen 2006, 263–266.) Samalla ohjelmien merkitys politiikalle ja puolueille on myös muuttunut.

Toiseksi tutkielmassa käsiteltiin periaateohjelmien ilmentämää puolueideologiaa sekä puolueideologian ja kollektiivisen identiteetin rakentamaa aatteellista identiteettiä. On kuitenkin niin, että molempiin vaikuttavat myös muitakin elementtejä, kuten puoluejohtajat, keskeisten poliitikkojen ulostulot, eduskuntaryhmien toiminta, muut puolueiden ohjelmat (ks. esim. Jutila 2003, 34–37; Pekonen 1999, 26–31).

Kolmanneksi sisällönerittelymenetelmään liittyy myös epävarmuustekijöitä sekä rajoitteita. Periaateohjelma-aineisto on luokiteltu Manifesto Project Datasetin koodikirjaa noudattaen, mutta on mahdollista, että kvasivirkkeiden tunnistamisessa ja luokittelussa on tapahtunut virheellisiä koodauksia. Sen ei kuitenkaan pitäisi vaikuttaa keskeisesti esitettyihin tuloksiin. Toisaalta sisällönerittelyyn perustuva analyysi korostaa ohjelmatekstien eksplisiittisiä sisältöjä, mutta ei tavoita morfologisia sävyjä tai merkitysrakenteita samalla tarkkuudella kuin esimerkiksi diskurssianalyysi (ks. Freeden 2013).

8.3 Jatkotutkimusaiheita

Tutkielmassa on tarkastelu sisällönerittelymenetelmää käyttäen ideologian morfologiaa keskustan periaateohjelmien ilmentämässä puolueideologiassa ja aatteellisessa identiteetissä. Kuten tutkimuksen rajoituksissa todettiin, ei sisällönerittelymenetelmä tavoittanut Freedenin (2013; 2019) ideologiakäsitykselle keskeistä morfologiaa.

Vaikka morfologinen analyysi ja sisällönerittelymenetelmä tarjoavat yhdessä mielenkiintoisen lähestymistavan periaateohjelmien analysoinnille ja aatteellisen identiteetin tarkastelulle, voi yhdistelmää myös kritisoida. Se kylläkin määrällisestä näkökulmasta ilmensi periaateohjelmien kannanottojen eri ulottuvuuksia, mutta ei huomionnut laadullisesta näkökulmasta niiden sisältöä, painoarvoa, retoriikkaa tai merkitystä. Siksi jatkotutkimuksena olisi tarpeellista tarkastella laadullisin menetelmin keskustan periaateohjelmien ilmentämän puolueideologian morfologiaa. Laadullinen näkökulma toisi morfologisen ulottuvuuden paremmin esille, ja huomioisi politiikan kielelle keskeisten käsitteiden merkityksen myös ideologialle (Freeden 2013).

Toisaalta aatteelliselle identiteetille ominaista on vertailu muiden suomalaisten puolueiden aatteellisiin identiteetteihin, sillä jakolinjat rakentuvat keskeisesti erottuvuuden kautta (Paloheimo 2024, 124). Aatteellisen identiteetin tunnistettavuuden näkökulmasta olennaista olisi tarkastella muiden suomalaisten puolueiden periaateohjelmien ilmentämää aatteellista identiteettiä erottuvuuden ja tunnistettavuuden arvioimiseksi. On nimittäin mahdollista, että lähes kaikki puolueet ovat lähestyneet ideologisten ristiriitaulottuvuuksien keskikohtia.

Lisäksi keskustan identiteettittömyyden ja tuntemattomuuden arvioimiseksi tarvitaan laajempaa tutkimusta puolueen nykytilanteen juurisyistä. Tämä tutkielma tarjoaa vain yhden rajatun näkökulman ohjelmallis-ideologisista lähtökohdista. Juurisyiden tutkiminen edellyttää myös muuta tutkimusta. Siksi keskustan 2000-luvun kehityksen ja nykytilanteen arvioimiseksi on syytä jatkaa tutkimustyötä.

Lähteet

Lähdeluettelo

- Aarnio, Eeva. 1998. *Päämäärät Liikkeessä: Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Aarnio, Eeva. 2004. Ohjelmatutkimus ja poliittisesti lukemisen muutos. Teoksessa Sakari Hänninen ja Kari Palonen (toim.), *Lue poliittisesti. Profiileja politiikan tutkimukseen*. Jyväskylä yliopisto: SopHi, 147–165.
- Aarnio, Eeva & Pekonen, Kari (1999): Changing Conceptions of Party Programmes in Finland. Teoksessa *Finnish Yearbook of Political Thought 1999*. Vol. 3. Jyväskylän yliopisto: SopHi, 178–205.
- Albert, Stuart, & Whetten, David. 1985. *Organizational identity*. *Research in Organizational Behavior*, 7, 263–295.
- Arter, David. 2025. *Are catchall strategies bound to fail? The catchall conundrum and the case of a niche agrarian-class party*. *Party Politics*.
<https://doi.org/10.1177/13540688251339634>
- Bartolini, Stefano & Mair, Peter. 1990. *Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilization of European Electorates 1885–1985*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Beyme, Klaus von. 1985. *The Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- Borg, Olavi. 1964. *Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Helsinki: WSOY
- Borg, Olavi. 1965. *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. Helsinki: WSOY
- Borg, Olavi. 1995. Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Teoksessa Eeva Aarnio ja Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 4–23.
- Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki. 2009. *Vaalit yleisödemokratiassa: eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampereen University Press.
- Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki. 2024. Party Identification. Teoksessa Åsa von Schoultz ja Kim Strandberg (toim.), *Political Behaviour in Contemporary Finland: Studies of Voting and Campaigning in a Candidate-Oriented Political System* (1st ed.). Taylor & Francis Group.

- Buckler, Steve ja Dolowitz, David. 2009. *Ideology, party identity and renewal*. *Journal of Political Ideologies*, 14(1), 11–30.
- Budge, Ian. 1994. *A New Spatial Theory of Party Competition: Uncertainty, Ideology and Policy Equilibria Viewed Comparatively and Temporally*. *British Journal of Political Science*, 24(4), 443–67. <https://doi.org/10.1017/S0007123400006955>
- Campbell, Angus, Converse, Philip, Miller, Warren ja Stokes, Donald. 1960. *The American Voter*. New York: Wiley
- Duverger, Maurice. 1969. *Poliittiset järjestelmät*. Suomentanut Jussi Teijo. Porvoo: WSOY.
- Ford, Robert ja Will, Jennings. 2020. *The Changing Cleavage Politics of Western Europe*. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 295–314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Freeden, Michael. 1998. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. New York: Clarendon Press.
- Freeden, Michael. 2003. *Ideology. A Very Short Introduction* (1st ed.). Oxford University Press
- Freeden, Michael. 2004. Ideology, Political Theory and Political Philosophy. Teoksessa Gerald Gaus ja Chandran Kukathas (toim.) *Handbook of Political Theory*. United Kingdom: SAGE Publications, 3–17. <https://doi.org/10.4135/9781848608139.n1>
- Freeden, Michael. 2013. The Morphological Analysis of Ideology. Teoksessa Michael Freeden, Lyman Tower Sargent ja Marc Stears (toim.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford University Press, 115–137
- Freeden, Michael 2019. *Mitä on ideologia?* Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.
- Grönlund, Kimmo ja Westinen, Kimmo. 2012. Puoluevalinta. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön julkaisu 16/2012, 156–190. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-172-2>
- Hakalehto, Ilkka. 1986. *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia: 1, Maalaisliitto autonomian aikana 1906–1917*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Harju, Kaisu. 2014. *Tyyntä ennen myrskyä: diskurssianalyttinen tutkimus Maalaisliiton muutoksesta Keskustapuolueeksi puolueohjelmissa 1962–1976*. Tampereen yliopisto.
- Helenius, Ralf. 1969. *The Profile of Party Ideologies: An Analysis of the Present-day Manifest and Latent Ideologies of Three European Social Democratic and Socialist Parties as Compared with Their Manifest Ideologies of the Twenties, and with the Corresponding Ideologies of Their Main Bourgeois Competitors for Power*. Helsinki.

- Helimäki, Theoroda ja von Shoultz, Åsa. 2024. Ehdokas- ja puolueäänestäminen. Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:10. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-875-4>
- Heywood, Andrew. 2007. *Political Ideologies. An Introduction* (4th ed.). Palgrave Macmillan.
- Hokkanen, Kari. 1986. Keskustalaisuuden neljät kasvot. Teoksessa Seppo Niemelä (toim.), *Heräävä maa IX*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hokkanen, Kari. *Maalaisliitto-keskustan historia. 3, Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950*. Helsinki: Otava.
- Hokkanen, Kari. 2002. *Maalaisliitto-Keskustan historia. 4, Kekkonen maalaisliitto 1950–1962*. Helsinki: Otava.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti. 2006. *Maalaisliitto-Keskustan historia. 5, Virolaisen aika. Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981*. Helsinki: WSOY.
- Isotalo, Veikko, Söderlund, Peter ja von Schoultz, Åsa. 2020. Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosuoritymät 2003–2019. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, 5/2020, 288–307. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>
- Junkkari, Marko. 8.9.2020. Saarikon hehkuttama keskustaliitto on keskustan ikaikainen riesa, jonka avulla ”beatlestukkien” ja ”lättähattujen” pelättiin valtaavan puolue. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/junkkari/art-2000006628633.html>. Viitattu 26.2.2026.
- Junkkari, Marko. 23.11.2025. Keskustasta on tullut ”ihan kiva” puolue, mutta se ei välttämättä riitä pää-ministerin paikkaan. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000011642391.html>. Viitattu 10.4.2026.
- Junttila, Susanna. 2015. *Käymme yhdessä ain’ vai käymmekö aina rinnakkain - Keskustanuorten ja Kokoomusnuorten näkemyksiä puolueidensa tulevaisuudesta*. Lapin yliopisto.
- Jutila, Karina. 2003. *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Tampere: Tampere University Press.
- Katajisto, Kati. 2023. *Väyrysen ja Kääriäisen korkean profiilin aika 1981–1991. Keskustan historia 6*. Helsinki: SKS.

- Katz, Richards ja Mair, Peter. *Changing models of party organization and party democracy: the emergence of the cartel party*. Party Politics, 1(1), 5–28.
<https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>
- Kaunisto, Timo. 2023. *Vaikea vihreys. Keskustapuolueen ympäristöpolitiikka 1968–1987*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4790-1>
- Keskusta. 2016. *Keskustan 76. sääntömääräinen puoluekokous 10.-12.6.2016 Seinäjoki*. Puoluekokouksen asiakirja. Vaasa: Suomen Keskusta rp.
- Keskusta. 2022a. *Keskustan 79. sääntömääräinen puoluekokous, Lappeenranta 10.-12.6.2022. Hyväksytyt vastaukset puoluekokousaloitteisiin*.
<https://keskusta.fi/politiikkamme/aloitteet/aloitevastaukset/>. Viitattu 25.2.2026.
- Keskusta. 2022b. *Keskustan säännöt*. Patentti- ja rekisterihallituksen yhdistysrekisterin tietopalvelu.
- Keskusta. 2023a. *Puolue vailla vetoa – analyysi Keskustan eduskuntavaalitappiosta 2023 ja siihen johtaneista syistä*. www.keskusta.fi/jarjestoaineisto. Viitattu 21.3.2026.
- Keskusta. 2023b. *Keskustan työryhmä 2010 -raportti. Ehdotukset ja niiden taustoitus*.
<https://keskusta.fi/wp-content/uploads/2023/11/Keskusta-2010-raportti-lokakuu-2023.pdf>. Viitattu 25.2.2026.
- Keskusta. 2025. *Uusi periaateohjelma*. <https://keskusta.fi/periaateohjelmatyo/>. Viitattu 31.12.2025.
- Keskusta. 2026a. *Keskustan tehtävä*. <https://keskusta.fi/politiikkamme/keskustan-tehtava/>. Viitattu 25.2.2026.
- Keskusta. 2026b. *Keskustan juhlapuoluekokous*. <https://keskusta.fi/puoluekokous-2026/>. Viitattu 25.2.2026.
- Kestilä-Kekkonen, Elina. 2024. Harkintajoukot ja taktinen äänestäminen. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriön julkaisuja, 2024:10, 198–223. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-875-4>
- Kirchheimer, Otto. 1966. *The Transformation of the West European Party System*. Teoksessa Joseph La Palombara ja Mihály Weiner (toim.), *Political Parties and Political Development Princeton*, New Jersey: University Press.
- Kuisma, Juha. 2019. *Keskustalaisuudesta*. Helsinki: Maahenki.
- Kääriäinen, Seppo. 2002. *Sitä niittää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Jyväskylä: Gummerus.

- Kääriäinen, Seppo. 2022. *Politiikan keskikenttä – kysymyksiä keskustalle*. Maaseudun Sivistysliitto.
- Kääriäinen, Seppo. 2023. *Miten tässä näin kävi? Vaalianalyysi 2023*. Maaseudun Sivistysliitto.
- Lappalainen, Pertti. 2006. Puolueohjelmien merkitys. Teoksessa Jukka Paastela ja Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat: Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto, 259–273.
- Lehmann, Pola, Franzmann, Simon, Al-Gaddooa, Denise, Burst, Tobias, Ivanusch, Christoph, Regel, Sven, Riethmüller, Felicia, Volkens, Andrea, Weßels, Bernhard ja Zehnter, Lisa. 2025. *The Manifesto Project Dataset - Codebook. Manifesto Project (MRG / CMP / MARPOR)*. Version 2025a. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) / Göttingen: Institut für Demokratieforschung (IfDem).
- Lijphart, Arendt. 1984. *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Lipset, Seymour ja Rokkan, Stein. 1967. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Mannheim, Karl. 1972. *Ideology and utopia: an introduction to the sociology of knowledge* (repr.). Routledge & Kegan Paul.
- Mickelsson, Rauli. 1996. *Puolueiden identiteettiä etsimässä: Neljän puolueen vaaliohjelmien tarkastelua myöhäismodernin silmin*. *Politiikka*, 38(2), 75–85.
- Mickelsson, Rauli. 2006. Ovatko puolueet samanlaisia periaateohjelmien näkökulmasta katsottuna? Teoksessa Jukka Paastela ja Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto, 237–258.
- Mickelsson, Rauli. 2021. *Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan* (kolmas, uudistettu laitos). Tampere: Vastapaino.
- Miettinen, Ilkka. 2003. *Maalaisliitto-keskustan periaate-, puolue- ja yleisohjelmat itsenäisyyden ajalla*.
- Mylly, Juhani. 1978. *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. 1, Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*. Turku: Turun yliopisto.
- Mylly, Juhani. 1989. *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia. 2, Maalaisliitto 1918–1939*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Mylly, Juhani. 1996. *Järjestökulttuuri. Käsitteestä ja maalaisliittolais-keskustalaisista traditioista*. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 4.
- Nousiainen, Jaakko. 1998. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Juva: WSOY.
- Oikeusministeriö. 2026. Vaalien tieto- ja tulospalvelu.
<https://tulospalvelu.vaalit.fi/fi/index.html>. Viitattu 25.2.2026.
- Paastela, Jukka ja Paloheimo, Heikki (toim.) 2006. Suomen puolueiden periaateohjelmat. *Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto.
- Paloheimo, Heikki. 2003. *Miten äänestäjät valitsevat puolueen?* *Politiikka* 45(3), 175–193.
<https://journal.fi/politiikka/article/view/151418>
- Paloheimo, Heikki ja Sundberg, Jan. 2005, Puoluevalinnan perusteet. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 169–201
- Paloheimo, Heikki. 2005. Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 202–228.
- Paloheimo, Heikki. 2006. Periaateohjelmien painopisteet ja aatteelliset ulottuvuudet. Teoksessa Jukka Paastella ja Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto.
- Paloheimo, Heikki. 2008. Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–59.
- Paloheimo, Heikki. 2024. Puoluevalinta eri äänestäjäryhmissä. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.) *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella – eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriö, 124–162.
- Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pekonen, Kyösti. 1997. Kansa ja puolueet nyt. Puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan*. Turun yliopisto, 7–34.
- Pesonen, Pertti, Sänkiäho, Risto ja Borg, Sami. 1993. *Vaalikansan äänivalta: tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Juva: WSOY
- Pietilä, Veikko. 1976. *Sisällön erittely* (toinen korjattu painos). Helsinki: Gaudeamus.
- Pitkänen, Weijo. 1995. Keskustan kaupunkiohjelma. Sulka puoluejohdon hattuun? Teoksessa Eeva Aarnio ja Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 59–73.

- Pohtiva. 2025. *Puolueohjelmien tietokanta Pohtiva*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva>. Viitattu 31.12.2025.
- Puoluelaki. 1969/10. *Puoluelaki*. Annettu Helsingissä 10.1.1969. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1969/10>.
- Puusa, Anu. 2005. *Organisaatio-identiteetin tarkastelu käsitetutkimuksena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Puusa, Anu. 2007. *Tulkinta organisaatio-identiteetin luonteesta ja ilmentymisestä: ”Keitä me organisaationa oikeastaan olemme?”*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ruostesaari, Ilkka. 2006. Agraarinen/keskustalainen aatetraditio Suomessa. Teoksessa Jukka Paastela ja Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat: Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto, 34–58.
- Schoultz, Åsa von. 2024. Puoluejohtajien suosio ja vetovoima. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriön julkaisuja, 2024:10, 88–103. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-875-4>
- Suuronen, Aleksi, Grönlund, Kimmo ja Sirén, Rasmus. Puolueiden äänestäjät. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, 5/2020, 260–287. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>
- Söderlund, Peter. 2024. Äänestäjien liikkuvuus eduskuntavaaleissa. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriön julkaisuja, 2024:10, 163–179. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-875-4>
- Vänttilä, Samuli. 20.8.2024. Voiko uusi periaateohjelma nostaa keskustan? – Tutkija: Kyllä, mutta yksi ”helmasynti” voi pilata kaiken. *Suomenmaa*. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/voiko-uusi-periaateohjelma-nostaa-keskustan-tutkija-kylla-mutta-yksi-helmasynti-voi-pilata-kaiken/>. Viitattu 25.2.2026.
- Westinen, Jussi. 2012. Keskustan vaalitappio – Menetetyn kannatuksen taustatekijät. Teoksessa Sami Borg (toim.), *Muutosvaalit 2011*. Oikeusministeriön julkaisu 16/2012, 211–226. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-172-2>
- Westinen, Jussi. 2016. Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriön julkaisu 20/2016, 249–272. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1>

- Wener, Annika, Lacewell, Onawa, Volkens, Andrea, Mathhieb, Theres, Zehnter, Lisa ja van Rinsum Leila. 2021. *Manifesto Coding Instructions (5th re-revised edition)*. *Manifesto Project's Handbook Series*. https://manifesto-project.wzb.eu/down/papers/handbook_2021_version_5.pdf
- Whetten, David. 2006. *Albert and Whetten Revisited: Strengthening the Concept of Organizational Identity*. *Journal of management inquiry*, 15 (3), 219–234. <https://doi.org/10.1177/1056492606291200>
- Wiberg, Matti. 2006. *Politiikka Suomessa*. Helsinki: WSOY
- Ylisalo, Juha. 2024. Asiakysymysäänestäminen. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Oikeusministeriön julkaisuja, 2024:10, 290–312. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-875-4>
- Ylisalo, Juha ja Makkonen, Kimmo. 2022. *Pitivätkö Sipilän hallituksen puolueet vaalilupauksensa? Vertaileva näkökulma vaalilupauksien toteutumiseen Suomessa 2015–2019*. *Politiikka* 63:4, 210–233.

Periaateohjelma-aineisto

- Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto. 1906. *Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalaisen Maalaisliiton ohjelmavaatimuksia*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/279>. Viitattu 25.2.2026.
- Keskustapuolue. 1982. *Keskustapuolueen periaateohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESKP/220>. Viitattu 25.2.2026.
- Maalaisliitto. 1914. *Maalaisliiton ohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/270>. Viitattu 25.2.2026.
- Maalaisliitto. 1921. *Maalaisliiton ohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271>. Viitattu 25.2.2026.

- Maalaisliitto. 1932. *Maalaisliiton puolueohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/272>. Viitattu 25.2.2026.
- Maalaisliitto. 1946. *Maalaisliiton puolueohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/273>. Viitattu 25.2.2026.
- Maalaisliitto. 1950. *Maalaisliiton puolueohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/274>. Viitattu 25.2.2026.
- Maalaisliitto. 1962. *Maalaisliiton johtavat periaatteet*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/275>. Viitattu 25.2.2026.
- Suomen Keskusta. 1996. *Keskustan periaatteet*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESK/221>. Viitattu 25.2.2026.
- Suomen Keskusta. 2006. *Keskustan periaateohjelma: Kohti tasa-arvoista, luonnonmukaista sivistisyhteiskuntaa*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESK/222>. Viitattu 25.2.2026.
- Suomen Keskusta. 2018. *Tasapainossa eteenpäin – Keskustan 101 periaatetta*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESK/1189>. Viitattu 25.2.2026.
- Suomen Maalaisväestön Liitto. 1906. *Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/268>. Viitattu 25.2.2026.
- Suomen Maalaisväestön Liitto. 1908. *Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma*. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/269>. Viitattu 25.2.2026.

Liitteet

Liite 1. Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Ideologian koostumuksen neljä P:tä (Freeden 2003, 51–55).	27
Kuvio 2. Keskustan äänimäärä (lkm.) ja kannatus (%) kunta-, alue-, eduskunta- ja eurovaaleissa vuosina 2000–2025 (Oikeusministeriö, 2026).	32
Kuvio 3. Vasemmisto-oikeisto-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa.....	60
Kuvio 4. Ydinalueet-syrjäseudut-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa.....	62
Kuvio 5. Kansallinen-kansainvälinen-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa.....	64
Kuvio 6. Eliitti-kansa-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa.....	65
Kuvio 7. Liberaali-konservatiivi-ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa.....	67
Kuvio 8. Ekologiset ja materialistiset arvot ristiriitaulottuvuuteen liittyvien kannanottojen painotus keskustan periaateohjelmissa	68
Kuvio 9. Keskustan periaateohjelmien 1996, 2006, ja 2018 ideologisiin ristiriitaulottuvuuksiin liittyvien kannanottojen painotus	70
Taulukko 1. Suomen nykyisten eduskuntapuolueiden (2025) ja niiden edeltäjien periaate- ja puolueohjelmien kronologia (Borg 1995, 14; Pohtiva 2025; Ruostesaari 2006).	23
Taulukko 2. Keskustan periaateohjelmat 2000-luvulla.	39
Taulukko 3. Ohjelmatekstin jakaminen kvasivirkkeisiin eli kannanottoihin (emt., 4–5).....	44
Taulukko 4. Kansainvälisiä suhteita koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	47
Taulukko 5. Kansalaisvapauksia ja demokratiaa koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	48
Taulukko 6. Poliittista järjestelmää koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	49
Taulukko 7. Taloutta koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	51
Taulukko 8. Hyvinvointia ja elämänlaatua koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	53
Taulukko 9. Yhteiskunnan kulttuurisia periaatteita koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	54
Taulukko 10. Sosiaalisia ryhmiä koskevien kannanottojen laajuus keskustan periaateohjelmissa 1996, 2006 ja 2018.....	55

Taulukko 11. Keskustan periaateohjelmien 1996, 2006 ja 2018 sisällön prosentuaalinen jakaantuminen pääalueittain.....	56
---	----

Liite 2. Luokitusrunko

Domain 1: External Relations

- per101 Foreign Special Relationships: Positive
- per102 Foreign Special Relationships: Negative
- per103 Anti-Imperialism
- per104 Military: Positive
- per105 Military: Negative
- per106 Peace
- per107 Internationalism: Positive
- per108 European Community/Union: Positive
- per109 Internationalism: Negative
- per110 European Community/Union: Negative

Domain 2: Freedom and Democracy

- per201 Freedom and Human Rights
- per202 Democracy
- per203 Constitutionalism: Positive
- per204 Constitutionalism: Negative

Domain 3: Political System

- per301 Decentralization
- per302 Centralisation
- per303 Governmental and Administrative Efficiency
- per304 Political Corruption
- per305 Political Authority

Domain 4: Economy

- per401 Free Market Economy
- per402 Incentives: Positive
- per403 Market Regulation

- per404 Economic Planning
- per405 Corporatism/Mixed Economy
- per406 Protectionism: Positive
- per407 Protectionism: Negative
- per408 Economic Goals
- per409 Keynesian Demand Management
- per410 Economic Growth: Positive
- per411 Technology and Infrastructure: Positive
- per412 Controlled Economy
- per413 Nationalisation
- per414 Economic Orthodoxy
- per415 Marxist Analysis
- per416 Anti-Growth Economy: Positive

Domain 5: Welfare and Quality of Life

- per401 Free Market Economy
- per402 Incentives: Positive
- per403 Market Regulation
- per404 Economic Planning
- per405 Corporatism/Mixed Economy
- per406 Protectionism: Positive
- per407 Protectionism: Negative
- per408 Economic Goals
- per409 Keynesian Demand Management
- per410 Economic Growth: Positive
- per411 Technology and Infrastructure: Positive
- per412 Controlled Economy
- per413 Nationalisation
- per414 Economic Orthodoxy

per415 Marxist Analysis
 per416 Anti-Growth Economy:
 Positive

Domain 6: Fabric of Society

per601 National Way of Life: Positive
 per602 National Way of Life:
 Negative
 per603 Traditional Morality: Positive
 per604 Traditional Morality: Negative
 per605 Law and Order: Positive
 per606 Civic Mindedness: Positive
 per607 Multiculturalism: Positive
 per608 Multiculturalism: Negative

Domain 7: Social Groups

per701 Labour Groups: Positive
 per702 Labour Groups: Negative
 per703 Agriculture and Farmers:
 Positive
 per704 Middle Class and Professional
 Groups
 per705 Underprivileged Minority
 Groups
 per706 Non-economic Demographic
 Groups

Liite 3. Summamuuttujien kaavat

Rile-indeksin summamuuttuja

$$= (\text{per104} + \text{per201} + \text{per203} + \text{per305} + \text{per401} + \text{per402} + \text{per407} + \text{per414} + \text{per505} + \text{per601} + \text{per603} + \text{per605} + \text{per606}) - (\text{per103} + \text{per105} + \text{per106} + \text{per107} + \text{per403} + \text{per404} + \text{per406} + \text{per412} + \text{per413} + \text{per504} + \text{per506} + \text{per701} + \text{per202})$$

Markkinamyönteisyyden summamuuttuja

$$= (\text{per401} + \text{per402} + \text{per407} + \text{per408} + \text{per410} + \text{per411} + \text{per414}) - (\text{pe403} + \text{per404} + \text{per405} + \text{per406} + \text{per409} + \text{per412} + \text{per413} + \text{per415} + \text{per416})$$

Aluepolitiikan summamuuttuja

$$= (\text{per302} + \text{per303}) - (\text{per301} + \text{per703})$$

Kansainvälisyyden summamuuttuja

$$= (\text{per101} + \text{per107} + \text{per108}) - (\text{per109} + \text{per110})$$

Populismien summamuuttuja

$$= (\text{per202} + \text{per303} + \text{per304}) - (\text{per202} + \text{per305} + \text{per405})$$

Moraaliarvojen summamuuttuja

$$= (\text{per305} + \text{per601} + \text{per603} + \text{per605} + \text{per608}) - (\text{per201} + \text{per602} + \text{per604} + \text{per607} + \text{per705})$$

Ekologisuuden summamuuttaja
= (per416 + per501) - per410